

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCA

Skúmanie obrazu Európy na základe denníkov čínskeho diplomata Zhang Deyi
z 19. storočia a zo začiatku 20. storočia

Exploring the image of Europe based on the diaries of Chinese diplomat Zhang
Deyi from the 19th and early 20th century

OLOMOUC 2024, Bc. Livia Hudačková

vedúci diplomovej práce: Mgr. Iveta Nakládalová, Ph.D.

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a uviedla som všetky použité pramene a literatúru.

V Olomouci dňa:

Podpis:

Anotácia

Diplomová práca sa zaoberá skúmaním vyobrazenia Európy v denníkoch čínskeho diplomata dynastie Qing menom Zhang Deyi. Práca je zameraná hlavne na konkrétny diplomatov pohľad na Európu, ako ju vníma a hodnotí on ako čínsky diplomat, teda čím je jeho pohľad ovplyvnený a z čoho jeho tvrdenia vychádzajú. Západný pohľad na Čínu je pomerne preskúmaný, cieľom práce je tak pomocou použitej literatúry a zdrojov analyzovať, kriticky zhodnotiť a vysvetliť opačný, a teda čínsky pohľad na Západ, keďže o ňom z 19. storočia vieme dosť málo. Tento výskum je založený na literárnej analýze, ktorá využíva niekoľko postupov vypracovaných v kontexte postkoloniálnej teórie. Následnou komparáciou jeho pohľadu s pohľadom iného cestovateľa sa snažím poukázať na to, ako a či sa vôbec ich názory a myšlienky líšia. Práca sa okrem iného venuje aj cestopisnej literatúre a teórii orientalizmu. Prínosom tejto práce je predovšetkým priblížiť a vysvetliť nový, vcelku nepoznaný pohľad Číňana na Európu a na Západ najmä v 19. storočí.

Počet strán: 82

Počet znakov: 187 462

Počet titulov použitej literatúry: 62

Kľúčové slová: Čína, Západ, cestopis, dynastia Qing, diplomat, obraz

PodĎakovanie

Srdečne ďakujem Mgr. Ivete Nakládalovej, Ph.D. za jej odborné vedenie práce, cenné rady, ochotu a tiež za jej čas, ktorý mi venovala počas písania tejto práce. V neposlednom rade veľmi pekne ďakujem svojej rodine a priateľom za neustálu podporu.

Obsah

Edičná poznámka.....	6
Úvod	7
1 Historický kontext vzájomného vnímania Európy a Číny.....	9
1.1 Stret Východu a Západu počas dynastie Qing.....	12
2 Cestopis ako primárny zdroj	20
2.1 Kritická reflexia cestopisu	24
2.2 Čínsky cestopis.....	28
2.2.1 Teória o čínskom cestopise	31
2.2.2 Špecifiká čínskeho cestopisu.....	32
3 Metodológia postkoloniálnej teórie	34
3.1 Orientalizmus	39
3.2 Okcidentalizmus	41
3.3 Exotizácia	43
4 Analýza denníkov čínskeho diplomata Zhang Deyi	44
4.1 Biografia čínskeho diplomata.....	45
4.2 Bibliografia čínskeho diplomata.....	48
4.3 Autorove vyobrazenia Západu	50
4.3.1 Exotizácia a okcidentalizácia Západu	51
4.3.2 Porovnávanie Číny a Západu	57
4.3.3 Zmena autorovho pohľadu na Západ	60
4.3.4 Negatívny obraz západných kolónií.....	64
4.3.5 Rodová nerovnosť	67
4.4 Porovnanie pohľadu qingských diplomatov	71
Záver	74
Resumé.....	78
Zoznam použitej literatúry	79

Edičná poznámka

V magisterskej diplomovej práci bola pri prepise čínskych názvov (geografických miest, dynastií a mien osôb) použitá štandardná transkripčia *pinyin* bez tónov. Za názvom v *pinyin*e sú uvedené čínske zjednodušené znaky, za dynastiami nasledujú roky ich trvania a za menami osôb ich roky narodenia a úmrtia. Historické udalosti som pre prehľadnosť zapisovala ich slovenským názvom, za ním je uvedený názov v znakoch. Pri opakovaní konkrétneho výrazu znaky už uvádzané nie sú.

Úvod

Hlavnou témou tejto magisterskej práce je analýza pohľadu čínskeho diplomata menom Zhang Deyi z neskorej dynastie Qing na Európu a aj to, aké obrazy o Západe vytváral vo svojich denníkoch počas svojich diplomatických ciest. Vo svojej predchádzajúcej bakalárskej práci som sa zaoberala iným pohľadom, pohľadom českého misionára Josefa Zemana na Čínu v približne rovnakom časovom období. Tento pohľad Západu na Ríšu stredu je však dobre preskúmaný a existuje k nemu nespočetné množstvo literatúry. Z uvedeného dôvodu som si pre svoju magisterskú diplomovú prácu vybrala skúmanie opačného pohľadu Číňana na európsku kultúru a ľudí počas 19. storočia a na začiatku 20. storočia. Najväčší prínos tejto magisterskej práce spočíva v tom, že sprostredkováva pre čitateľov neznalej čínštiny pohľad na Európu z druhej strany a navyše aj čínsku teóriu tohto pohľadu.

Zhang Deyi bol jeden z významných čínskych diplomatov qingskej dynastie a počas svojho života bol opätovne vysielaný na diplomatické cesty na Západ do Európy a Ameriky. Svoje nové skúsenosti, vedomosti, postrehy, myšlienky ako aj informácie o krajinách si zaznamenával v osobných denníkoch. Tieto denníky boli v druhej polovici 20. storočia náhodne objavené v pekínskej knižnici a následne vydané (Zhong, 1981, s. 7). Preto je dôležité zvýrazniť, že ním tvorené obrazy Západu sú autentické a subjektívne. Zaznamenával svoje pocity a myšlienky, ako to videl on, vlastnými očami. Nemôže sa jednať preto o obecný pohľad čínskeho obyvateľstva na Európu. Zhangove vnímanie bolo ovplyvňované niekoľkými faktormi, jedným z nich bolo práve to, že v Európe pôsobil ako diplomat a prekladateľ, jeho pohľad tým pádom do veľkej miery ovplyvnilo jeho vzdelanie. Aj napriek tomu však jeho diela predstavujú významný zdroj informácií o tom, akým spôsobom Číňania vnímali cudzie západné krajiny a ich pôsobenie. Okrem subjektívnych obrazov tento diplomat zaznamenal aj významné historické udalosti, ktorými sa tiež budem v práci zaoberať v časti analýzy. Denníky diplomata je možné skúmať z perspektívy teórie cestopisu, preto bolo pre mňa veľmi dôležité zadefinovať si tento žáner, ako aj jeho teóriu. Pri skúmaní západného pohľadu na ten východný sa ako teoretické perspektívy využívajú orientalizmus, exotizácia a teória postkoloniálnej literatúry. Tieto perspektívy využívam ako metodológiu pre diplomovú prácu. Okrem toho sa venujem aj definícii okcidentalizmu. Následnou analýzou v hlavnej časti textu poukážem na to, či je možné tieto teórie využívať a aplikovať pri pohľade z opačnej strany, teda pri pohľade Číňana na Západ.

Táto práca sa tak zaoberá stretnutiami s *Iným*, ale aj aktívnymi interakciami s *Iným* a intenzívnou fascináciou *inakosťou*. Presnejšie povedané, cieľom mojej práce je preskúmať spôsoby videnia „*iného* sveta“ a spisy o stretnutiach s tým *Druhým*.

V úvode musím upozorniť na to, že som si vedomá toho, že teoretická a metodologická časť tejto práce je rozsiahla, ale považovala som za dôležité zmapovať si všetky mnou skúmané témy, pretože metodológia pre štúdium týchto textov z druhého (teda východného) brehu nie je ešte príliš ustanovená.

1 Historický kontext vzájomného vnímania Európy a Číny

Ríša stredú, jedna z najstarších civilizovaných krajín na svete, sa od Západu líši v mnohých smeroch, vrátane kultúry, tradícií a politiky. Názory a pohľady zo Západu sa na ňu líšili v závislosti od toho, kto ju opisoval. Či už to bol dobrodruh, misionár alebo človek, ktorý tam prichádzal za prácou, každý z nich videl túto krajinu inak. Vo všetkých však môžeme vidieť rovnaké komponenty súvisiace so silnou eurocentricitou, respektíve vnímaním európskej nadradenosti. Poukazuje na diskurzívny sklon vnímať kultúru mimoeurópskych krajín cez západnú optiku. Tento postoj je typický podceňovaním nezápadných spoločností. Hoci eurocentrismus v priebehu času prevládal, nemožno ho považovať za konzistentný, pretože neovplyvnil to, ako Európania vnímali všetky mimoeurópske spoločnosti. Najvýraznejšie to bolo počas devätnásteho a začiatku dvadsiateho storočia, keď bol imperializmus a kolonializmus na vrchole (Amin, 2009, s. 30 – 50). Popis *Druhého* nie je objektívny, jednoducho odráža vlastnú konštrukciu toho, čo je prezentované, predstavuje interpretáciu ovplyvnenú určitými ideálmi alebo svetonázormi. Hoci je európska expanzia, objavovanie a učenie sa o novom v histórii veľmi významné, tento pocit nadradenosti môže prameniť z nedostatočného pochopenia danej kultúry a urýchleného úsudku o krajine a jej zvyklostiach.

Pred 20. storočím vnímali Európania Čínu cez zložitú optiku formovanú kombináciou kultúrnych, ekonomických a geopolitických faktorov. Čína bola často zobrazovaná ako vzdialená a exotická krajina, ktorú obývali ľudia s tajomnými zvykmi a nevyspytateľnými tradíciami. Európski prieskumníci, obchodníci a misionári boli fascinovaní príbehmi o Ďalekom východe, jeho starovekej kultúre a honosných dvoroch čínskych cisárov (Kubíková, 2001, s. 9 – 10). Veľký múr, Zakázané mesto a Hodvábná cesta prispeli k aure mystiky Číny v európskej predstavivosti. Ekonomické bohatstvo Číny a množstvo luxusného tovaru, ako je hodváb, porcelán, čaj a korenie, upútali predstavivosť európskych obchodníkov. Lukratívny obchod s Čínou, najmä počas obdobia Hodvábanej cesty a neskôr cez námorné cesty, podnietil európsky záujem a túžbu nadviazať priame obchodné vzťahy. Európske vnímanie Číny často oscillovalo medzi obdivom k jej starovekej civilizácii a technologickým pokrokom, ako je výroba papiera, tlačiarň a pušného prachu, a pocitom nadradenosti, pokiaľ ide o európske technologické, vedecké a vojenské úspechy. Európskych učencov a misionárov zaujala čínska filozofia, literatúra a náboženské tradície ako konfucianizmus, taoizmus

a budhizmus. Zatiaľ čo sa niektorí snažili pochopiť a oceniť tieto aspekty čínskej kultúry, iní sa na ne pozerali cez optiku náboženskej súťaže a snažili sa konvertovať Číňanov na kresťanstvo (Liščák, 2017, s. 11 – 12).

Keď európske mocnosti rozširovali svoje koloniálne impériá a globálny vplyv, Čína sa stala ústredným bodom geopolitickej súťaže. Ópiové vojny 鴉片战争 (1839 – 1860) medzi Čínou a Britániou a neskôr s ďalšími európskymi mocnosťami znamenali obrat v európsko-čínskych vzťahoch a zdôraznili európske vnímanie čínskej slabosti a zraniteľnosti. Počas 19. storočia boli európske reprezentácie Číny silne ovplyvnené ópiovými vojnami a rozšírením závislosti na ópiu medzi čínskou populáciou. Čínska spoločnosť bola často vykresľovaná ako zdegenerovaná a morálne skorumpovaná, čím sa posilňovalo európske ospravedlnenie imperialistických zásahov. Európske reprezentácie Číny často odrážali orientalistické stereotypy a vykresľovali Číňanov ako nevyspytateľných, pasívnych, exotických a iných. Tieto stereotypy sa udržiavali prostredníctvom literatúry, umenia a populárnej kultúry a formovali európske vnímanie Číny ako vzdialenej a záhadnej krajiny. Európania zobrazovali Číňanov ako zásadne odlišných od nich samých, pričom zdôrazňovali ich vnímanú *inakosť* a exotické vlastnosti. Stereotypné reprezentácie často zobrazovali Číňanov ako pasívnych a submisívnych, ktorým chýbalo rozhodovanie alebo schopnosť odolávať vonkajším vplyvom. Tento stereotyp posilnili európske príbehy o čínskom dodržiavaní imperiálnej vlády a o obchodnej nerovnováhe. Európski pozorovatelia niekedy charakterizovali Čínu ako krajinu despotizmu, ktorej vládli tyranskí cisári a utláčateľská byrokracia. Tento stereotyp posilnil európske predstavy o čínskej politickej zaostalosti a ospravedlnil koloniálne zásahy zamerané na „civilizáciu“ čínskeho obyvateľstva. Európania často považovali čínsku kultúru za nadradenú aj podradenú svojej vlastnej, v závislosti od kontextu. Čínske úspechy v umení, filozofii a technológii boli obdivované, no zároveň sa považovali za dôkaz stagnácie Číny a jej odporu voči modernizácii. Čínske náboženské a filozofické tradície, ako napríklad konfucianizmus, taoizmus a budhizmus, boli niekedy európskymi pozorovateľmi romantizované ako mystické a duchovné. Tento stereotyp prispel k vnímaniu Číny ako krajiny starovekej múdrosti a osvietenia. Celkovo boli tieto stereotypné reprezentácie Číny v minulosti formované európskym kolonializmom, orientalizmom a imperialistickými ambíciami, čo odrážalo komplexnú súhru kultúrnych predsudkov, geopolitických záujmov a ekonomických motivácií. Často zakrývali rozmanitosť, zložitosť, a agendu čínskeho ľudu a prispeli k nedorozumeniam a konfliktom medzi Východom a Západom (Hacker,

2004, s. 19 – 33). Tieto západné popisy východných krajín sú však vcelku známe a bolo im venované väčšie množstvo štúdií. Táto práca sa teda venuje popisom z opačnej (východnej) strany.

Na mikro úrovni sa čínske vnímanie Európy len zriedka zakladá na rozptýlenom obraze. Zúčastnení sú pomerne odborníci, ktorých individuálne stretnutia s Európanmi tvoria konkrétny čínsky pohľad na Európu. Dá sa teda celkovo zhodnotiť, kto bol v priamom kontakte s Európanmi a cestoval medzi Čínou a Európou počas neskorých čias dynastie Qing 清朝 (1644 – 1912) a mal skutočne osobné skúsenosti? O tejto problematike sa už toho publikovalo veľa, vzťahy medzi Čínou a Európou počas tejto dynastie sú pomerne rozsiahlou oblasťou výskumu a existuje na to množstvo publikácií. Zameriavali sa však na európsky pohľad na Ríšu stredú, nakoľko doteraz bola možnosť počuť len veľmi málo jednotlivých osobných svedectiev čínskych vyslancov o Európe. Je možné tvrdiť, že to však dáva zmysel, keďže na začiatku éry Qing v Číne žilo viac Európanov ako Číňanov žijúcich v Európe. Avšak na jej konci, najmä po roku 1871, čoraz väčší počet Číňanov opúšťalo krajinu a vyrážalo na západ. Od polovice 19. storočia pochádzali jednotlivci cestujúci do zahraničia z odlišných vrstiev čínskej spoločnosti, boli to robotníci, diplomati, obchodníci či politickí aktivisti. No nielen stretnutia s Európou alebo Európanmi mimo Číny formovali čínsky pohľad na Európu. Podobne aj Európania v Číne pochádzali z rôznych tried európskej spoločnosti. Okrem misionárov, obchodníkov a diplomatov vtedy prichádzali aj cestovatelia, novinári alebo dokonca aj ženy, a tak vznikali európske osady. Čínske vnímanie Európy sa dôsledkom toho formovalo v takzvaných kontaktných zónach (Von Racknitz, 2013).

Pohľad na Čínu sa časom vyvíjal, menil a formoval. Na tému stretu Západu s Ríšou stredú a jeho vývoja existuje niekoľko veľmi známych publikácií a postáv z minulosti až po súčasnosť, ktoré poukazujú na európske vnímanie Číny a *Iného*. Sú to napríklad cestopisy Odorika z Pordenone (1286 – 1331) či texty Františka Xaverského (1506 – 1522), ako aj *Milión* od Marca Pola (1299) opisuje jeho zážitky z pobytu na Ďalekom východe, vrátane Číny. Jedným z vôbec prvých novovekých spisov o Číne je od Juana Gonzáleza de Mendoza (1545 – 1618) - *Historia de las cosas más notables, ritos y costumbres, del gran Reyno de la China*, ktorý prvýkrát vyšiel v Ríme roku 1585. Svojimi záznamami o Číne a jeho vnímaním Východu je významný aj Matteo Ricci a práca *De Christiana expeditione apud Sinas suscepta ab Societate Jesu* (1615). Známe sú aj preložené texty pod názvom *China in the Sixteenth Century: The Journals of Matteo Ricci: 1583 – 1610*, ako aj Nicolas Trigault a *China in the Sixteenth Century:*

The Journals of Matteo Ricci, ktorý doplnil Ricciho myšlienky a priblížil Áziu Európanom. Z českých publikácií tu tiež určite patrí Josef Koláček a Lucie Olivová - *Matteo Ricci: jezuita v Číně* (1552 – 1610). Michał Boym (1612 – 1659) a jeho *Flora sinensis* (1656) je jeden zo vzácných výtlačkov 17. storočia spojených s Čínou, v ktorom hrá dôležitú úlohu vizuálne zobrazenie. Gottfried Wilhelm Leibniz vo svojej *Novissima Sinica* (1697) videl Čínu ako vyspelú civilizáciu a obhajoval intelektuálnu výmenu medzi Európou a Čínou. Jean-Baptiste Du Halde v knihe *Description de la Chine* (1735) podáva správy od rôznych jezuitov, ktoré výrazne formujú európske poznanie o Číne. Z moderných štúdií je určite dôležité zmieniť Henry Allen Myers a jej *Western Views of China and the Far East* (1984) alebo aj Marcia Reed a Paola Dematte - *China on Paper: European and Chinese Works from the Late Sixteenth to the Early Nineteenth Century* z roku 2007. Takéto publikácie nám ponúkajú unikátny pohľad cestovateľov na dovtedy neznáme a nepreskúmané zákutia sveta, ale aj obrazy, ktoré tvorili a poskytujú nám nazretie do mysle cestovateľov a ich zmýšľaní o novom a cudzom.

Aby bolo možné čo najlepšie vysvetliť pohľad jedného konkrétneho človeka na Európu, je veľmi dôležité zasadiť osobu čínskeho diplomata Zhang Deyi do času a priestoru a vysvetliť dianie tejto doby, ktoré bolo kľúčové na formovanie jeho porozumenia. Jeho obrazy západného sveta, ktoré vytvoril vo svojich denníkoch sú hlavnou témou tejto diplomovej práce. Bol diplomatom qingskej ríše, ktorý sa narodil v roku 1847 a zomrel v 20. storočí roku 1918. Je tak nutné priblížiť a pochopiť, čo sa dialo v Číne a akým spôsobom nadväzovala Čína vzťahy so západom počas diplomatovho pôsobenia. V nasledujúcom texte sa pokúsím čo najjasnejšie zhrnúť historickú situáciu vnímania a stretu Východu a Západu počas qingskej dynastie.

1.1 Stret Východu a Západu počas dynastie Qing

Medzi čínskymi elitami bola Európa, alebo skôr jej predstava, počas neskorej dynastie Ming 明朝 (1368 – 1644) a Qing reprezentovaná najmä katolíckymi misionármi. Medzi týmito misionármi možno rozlíšiť tri generácie: prvá generácia portugalských misionárov prišla v polovici 16. storočia na juh Číny a zdržiavala sa najmä v Macao. Nehovorili po čínsky a oslovili iba konvertitov na juhu Číny. Talianski jezuitskí misionári Michele Ruggieri (1543 – 1607) a Matteo Ricci (1552 – 1610), tiež patriaci k tejto generácii, študovali čínštinu a tiež dokázali konvertovať niektorých

Číňanov na kresťanstvo a položili základy pre ďalšiu generáciu jezuitských misionárov, ktorí mali mať na dvore dynastie Qing väčší vplyv. Cestovalo tam i niekoľko františkánov, ktorých cesty tiež ovplyvnili európsky obraz o Ríši Stredy. Vládcovia privítali jezuitských misionárov na qingskom dvore a zaujímali sa hlavne o ich vedomosti ohľadom medicíny a technológií. Od roku 1773 mali jezuitskí mníši zakázaný prístup na pekinský dvor (Liščák, 2017, s. 14 – 18).

Mandžuská dynastia Qing, ktorá vládla Číne bola v 17. a 18. storočí na vrchole svojho úspechu. Vláda, podporovaná triedou učencov a šľachty, ktorá pozostávala z elity konfuciánskych literátov, mala silnú, centralizovanú a kompetentnú štátnu službu. Traja cisári Qing Kangxi 康熙帝 (1672 – 1722), Yongzheng 雍正帝 (1723 – 1735) a Qianlong 乾隆帝 (1736 – 1795) rozšírili hranice územia v najväčšej miere od čias ríše Han a uskutočnili obrovské vojenské misie v oblastiach Xinjiang, Mongolska a Tibetu počas 18. storočia, všetky pod čínskou kontrolou. Čína bola od čias dynastie Han najmocnejšou krajinou východnej Ázie, jej geografické hranice a základne dopravné vymoženosti oddelovali Čínu od ostatných vyspelých civilizácií, a tak si táto krajina vytvorila egocentrický pohľad na svet. V podstate až do začiatku 19. storočia pozostával svet pre jej cisárov zo „všetkého pod nebom“, nemali potrebu uznať okolité územia ako rovnocenné, keďže neexistovali ani hranice. Väčšina okolitých štátov a kráľovstiev však akceptovala čínsku nadradenosť a boli rozdelené do vazalských alebo poddaných štátov, ktoré museli pravidelne platiť tribúty. Aj európske štáty mali v tomto systéme svoje miesto a boli považované za štáty vzájomného obchodu. Vláda Qing ich stále označovala ako vazalské štáty, napriek tomu, že sa od nich neočakávalo, že budú platiť tribúty (Zhang Xiaomin, Xu Chunfeng 2007, s. 412 – 418) (Kubíková, 2001, s. 155).

Počas tejto dynastie, až do polovice 19. storočia necestovali do zahraničia takmer žiadni Číňania, s výnimkou jezuitských konvertitov menami Shen Fuzong 沈福宗 (1658 – 1691) a Fan Shouyi 樊守义 (1682 – 1753). Zatiaľ čo Shen Fuzong sa nikdy nevrátil, Fan Shouyi priniesol späť do Číny prvú správu očitého svedka z Európy. Strávil tam totiž viac ako 12 rokov (od roku 1708 do roku 1720), bol vysviatený za kňaza a učil sa po latinsky. Autor Federico Masini si je však istý, že táto správa Fan Shouyiho nemala žiadnym spôsobom vplyv na čínsku víziu Európy, keďže jeho správa nebola nikdy publikovaná. Niekde v rozmedzí rokov 1655 až 1793 prišlo do Číny kvôli obchodu celkom 17 západných diplomatických misií (ruských, holandských, portugalských), no žiadna tam úplne dlho nevydržala. Hoci ich správy boli pre Európu

významným zdrojom údajov o Číne, samotnú Čínu nejako trvalo nezaujali (Masini, 2001, s. 568).

Vplyv na obraz Európy čínskych cestovateľov dynastie, ktorým sa podarilo dostať do Európy, bol v Číne minimálny. Čínska elita skôr získavala poznatky o Európe práve v Číne a to aj napriek tomu, že len málo Číňanov prišlo do priameho kontaktu s európskymi misionármi. Okrem obchodu s pozemkami s Rusmi sa európsky obchod obmedzoval na Guangzhou či Macau. Boli to teda najmä Cohongskí obchodníci z Guangzhou, organizovaní v cechoch, ktorí prichádzali do kontaktu s Európanmi. Katolícki misionári, ktorí hlásali späť do Európy s určitým skrytým záujmom, potrebovali dokázať, že Čína je hodná kresťanskej misie a že podľa jezuitského poslania pomôžu šíriť kresťanstvo vo svete (Von Racknitz, 2013).

Európa bola vždy súčasťou „čínskej kozmológie“, známej aj ako „čínsky svetový poriadok.“ Čínska vláda však bola toho názoru, že Stredná Ázia je dôležitejšia ako Európa (Fairbank, 1969, s. 448). Strategické myslenie dynastie Qing stále považovalo vnútornú ázijskú hranicu za dôležitejšiu ako námornú hranicu. Počas ranej éry tejto dynastie bola dôležitosť vnútro ázijskej stratégie podstatnejšia ako hrozba z mora, ktorá pochádzala z vojnových lodí patriacich Britom, Portugalcom a Holanďanom na čínskom pobreží (Ibid., s. 450 – 453). Toto však neplatilo po celú dobu trvania dynastie Qing – vyčnieva obdobie konca 19. storočia, keď štátnici ako Li Hongzhang 李鴻章 (1823 – 1901) a Zeng Guofan 曾國藩 (1811 – 1872) prišli s myšlienkou, že Čína sa potrebuje poučiť z európskych, či skôr západných technológií, aby uspela vo svojom úsilí o modernizáciu. Počas prvých rokov považovala čínska vláda technológie a novinky jezuitských misionárov za užitočné nástroje, napríklad vo vojenskej oblasti. Na rozdiel od 19. storočia, kedy Čína jednala s rôznymi európskymi národmi, sa však za európske vzťahy z čínskeho hľadiska považovali iba prvé roky dynastie Qing. Hlavný kontaktný bod s Európou predstavovali v tom čase už spomínaní jezuitskí misionári, v dôsledku čoho si qingskí cisári vytvárali ideu o Európe skrz tento rád. To isté platí pre koncepciu Číny v Európe, ktorá skrz správ jezuitských kazateľov, holandskej a ruskej misie, mala v období osvietenstva pomerne jasnú predstavu o Číne. Neexistovali však žiadne diplomatické vzťahy, európski obchodníci a misionári boli považovaní za „vzdialených priateľov“ (Liščák, 2017). Ako 18. storočie postupovalo, týchto západných cudzincov v Číne ubúdalo a neslávne známe stretnutie lorda Macartneyho (1737 – 1806) s cisárom Qianlong 乾隆帝 (1711 – 1799) v roku 1793,

kedy cisár odmietol obchodovanie s Britániou, sa často považuje za prvý znak úpadku Číny (Ibid.). Čínske vnímanie Európy sa po roku 1842 zmenilo, a tak odzrkadľovalo historické zmeny v Európe od Francúzskej revolúcie v roku 1789. V roku 1842 Briti prinútili qingskú ríšu, aby otvorila ďalších päť prístavov pozdĺž čínskeho pobrežia pre európsky a západný obchod. Hoci to bol jeden z prvých krokov európskych mocností do Číny, najdôležitejšou udalosťou bola druhá ópiová vojna 1857/8 a podpísanie Pekinskej zmluvy v roku 1860, ktorá navždy zmenila vzťah medzi Čínou a Európou. Pekinská zmluva umožnila európskym mocnostiam zriadiť diplomatické zastúpenia v hlavnom meste ríše a okrem toho otvorila Čínu západnému vnútrozemskému obchodu. Qingská Čína, hoci bola stále dosť silná, no pod tlakom zo všetkých strán, nemala v roku 1860 potrebné prostriedky na popretie požiadaviek západných mocností. Čínski predstavitelia si rýchlo uvedomili, že európske národy, Spojené štáty, Rusko a Japonsko sledujú vo svojich vzťahoch s Čínou odlišné ciele a cesty (Wright, 1957, s. 196). Počas prvých rokov 19. storočia sa vláda čoraz viac sústreďovala na vnútorné problémy a ťažkosti vo vnútrozemských oblastiach skôr než na pobreží, čo znamenalo, že spojenecké britské a francúzske jednotky boli schopné poraziť armádu ríše. Čína bola nútená nielen uznať európske mocnosti ako rovnocenné, ale aj prispôbiť sa (alebo aj integrovať do vlastných tradícií) európskym formám diplomacie a tolerovať zriaďovanie západných inštitúcií. Ríša stredomusela uznať európsky vestfálsky systém tzv. štátov a ríš spolu s medzinárodným právom a diplomatickými zvyklosťami. Vláda reagovala založením Zongli Yamen 總理衙門 (1861), teda úradom, ktorý bol zodpovedný za zahraničnú politiku čínskeho cisárstva v neskorom období dynastie. Jeho jedinou povinnosťou bolo vybavovanie zahraničných vecí. Napriek tomu vláda dokázala odolať úplnej westernizácii, čím sa odlišovala od Japonska, ktoré v rokoch Reforiem Meiji (1868) nahradilo veľké časti starého japonského systému systémom západným (Gong 1984, s. 29). Niekdajšie myšlienky a ideály čínskej vládnucej elity ustúpili pragmatickejšiemu prístupu a osvietení čínski intelektuáli postupne začali meniť svoje názory na Západ a dokonca sa začali zaujímať o západné technológie (Zhang Xiaomin, Xu Chunfeng 2007, s. 419).

Zeng Guofang 曾國藩 (1811 – 1872) a Li Hongzhang 李鴻章 (1823 – 1901) patrili k najvýznamnejším štátnikom, ktorí navrhli využiť západnú technológiu v Seba posilňujúcom Hnutí 自強運動 (1861 – 1895) na obnovenie bývalej moci Číny. Predstavovali len malú časť čínskej elity, ktorá bola otvorená zahraničnému

vzdelávaníu a technológiám, a tak navrhli poslať čínskych študentov do zahraničia na štúdiá. Zeng Guofang a Li Hongzhang patrili medzi hlavných zákonodarcov, ktorí odporučili využiť západnú inováciu v tomto seba posilňujúcom vývoji na obnovenie predchádzajúcej sily Číny (Wright, 1957). Po roku 1860 sa možnosti vytvoriť si názor o cudzincoch z prvej ruky v samotnej Číne nesmierne rozrástli a od 70. rokov 19. storočia sa tam usadilo veľké množstvo Európanov aj Američanov. Bolo medzi nimi veľa obchodníkov, keďže západné ekonomické záujmy sa ďalej presadzovali najmä na pobreží. Avšak kresťanskí misionári, napríklad s misiou China Inland Mission od roku 1865, expandovali do vnútrozemia Číny a stavali tam nemocnice, školy a sirotince. Najmä obyvatelia v meste Shanghai mohli byť svedkami toho, ako sa tam Európania usadzovali, a tak spoznali rôzne štýly západného imperializmu, ich rôzne spôsoby života a uvedomili si, že namiesto zjednotenej Európy sa všetky národy, ktoré Európu tvorili, líšili podľa zvyklostí danej krajiny pokiaľ ide o ciele či ideológiu (Staiger, 2004, s. 5). Čoraz viac európskych inštitúcií umožnilo získať znalosti v Číne. V roku 1863 bola v meste Shanghai založená škola Guang Fangyangyuan, ktorá bola školou pre západné jazyky a vedy, kde sa napríklad nemčina začala vyučovať už v roku 1871 (Harrell, 1992). Prvá čínska vzdelávacia misia pozostávajúca zo 120 čínskych chlapcov (väčšina z nich boli siroty) odplávala do Spojených štátov v roku 1871 pod dohľadom učenca Rong Honga 容闈 (1828 – 1912), ktorý bol sám prvým čínskym absolventom univerzity Yale. Vzdelávacia misia bola úspešná len čiastočne a konzervatívna strana bola voči chlapcom a mladým mužom, ktorí sa vrátili začiatkom 80. rokov 19. storočia, nedôverčivá (Wright, 1957, s. 224).

Vnímanie Európanov v krajine a medzi čínskymi elitami bolo však zmiešané. Na jednej strane bolo želanie elity učiť sa od Európanov a profitovať z modernizácie Číny, na druhej strane rástol medzi obyvateľstvom odpor proti cudzincom, najmä proti misionárom. Príkladom je incident (masaker) v meste Tianjin 天津教案 v roku 1870, čo bol útok na kresťanských misionárov a konvertitov, pri ktorom zomrelo 60 francúzskych katolíckych kňazov a mníšok. Odpor dosiahol svoj vrchol v boxerskom povstaní 义和团运动 (1900) kedy sa európske mocnosti opäť spojili proti Číne kvôli jej snahe vytlačiť ich z krajiny. Boxerské povstanie bolo antiimperialistické hnutie, ktoré sa snažilo vyhnáť cudzincov z Číny a ukončiť systém zahraničných ústupkov a zmluvných prístavov. Čínski roľníci a nevzdelaná vrstva obyvateľstva sa obrátila proti

„zahraničným diablom“, ktorí koncom 19. storočia súperili o moc v krajine. (Staiger, 2004, s. 4).

Zároveň pre Čínu vzrástla možnosť vytvoriť si dojem o Európe z prvej ruky. Dojmy zo zámoria prinesené do Číny v rokoch 1860 až 1911 pramenili najmä z politických delegácií alebo čínskych univerzitných študentov, ktorí odišli študovať do zahraničia. Menšou skupinou, ktorá v skutočnosti nedostala hlas, boli robotníci nazývaní kuliovia, ktorí odchádzali do Spojených štátov pracovať do zlatých baní, ale nezanechali takmer žiadne písomné pamäte (Von Racknitz, 2013, s. 35). V júli 1866 odcestovala do Európy prvá delegácia zastupujúca čínsku vládu. Delegácia navštívila Holandsko, Dánsko a Nemecko. Vedúci delegácie Binchun 斌椿 (1816 – 1895), ako aj ďalší člen delegácie *Zhang Deyi* 張德彝 (1847 – 1918), zaznamenali svoje dojmy z Európy a ich spomienky boli prvými a rozhodujúcimi čínskymi záznamami o európskom Západe. Zhang mal cestovať do Európy ešte osemkrát.

Prvé čínske veľvyslanectvo v Nemecku sa otvorilo v Berlíne v roku 1877 a v rokoch 1876 a 1877 prvá skupina čínskych študentov cestovala do Nemecka, Veľkej Británie a Holandska. Čínski študenti, ktorí od roku 1871 odchádzali študovať do zahraničia, boli samozrejme hlavnými svedkami západného života a po návrate do Číny mali možnosť slobodne sa vyjadrovať a rozprávať svoje príbehy. Japonsko bolo tiež veľkým lákadlom, pretože prechod k modernosti zdanlivo zvládlo za menej ako tridsať rokov, a tak bolo pre Čínu v prvých rokoch vzorom (Harrell, 1992). Čína sa stala terčom vojen medzi veľmocami o svoje zdroje počnúc rokom 1895 a politiku spolupráce s cudzincami rozbila japonská invázia v rovnakom roku. V tom momente krajina takmer stratila všetku kontrolu nad svojimi rozhodnutiami a bola otvorená ústupkom. Po roku 1896 a čínskej porážke v Prvej čínsko-japonskej vojne 甲午战争 (1894 – 1895) však čínski intelektuáli začali prejavovať veľký záujem skôr o západné myšlienky ako o Japonsko a vracajúci sa študenti z USA hrali čoraz dôležitejšiu úlohu pri vytváraní novej Číny. V tridsiatich rokoch, ktoré oddeľovali dve kľúčové udalosti, čínsko-japonskú vojnu (1894 – 1895) a ópiové vojny (1840 – 42 a 1856 – 60), významný bol najmä príspevok diplomatov k vytvoreniu takzvaného „modernizačného naratívu“. Dynastia sa po ópiových vojnách zamerala na mierne zlepšenie v oblasti armády, zahraničnej politiky, výučby cudzích jazykov a modernizácie priemyslu. Druhá vlna študentov prišla do rôznych európskych krajín, medzi nimi aj do Veľkej Británie

a Ruska. Čínski študenti, ktorí odišli do Európy na konci éry Qing sa zvyčajne vrátili, aby prevzali dôležité pozície v Číne (Zhang, 1992, s. 33).

Aj keď sú mnohé európske univerzity a inštitúty dodnes hrdé na svojich čínskych absolventov, zdá sa, že neexistuje ucelený prehľad o histórii týchto študentov v Európe v 19. a 20. storočí. Výnimkou sú Nemecko a Francúzsko, takže možno uviesť niekoľko všeobecných poznámok o ich vnímaní Európy. Z porovnania skúseností čínskych študentov vo Francúzsku a v Nemecku je jasné, že sa zaoberali skôr osobitosťami krajiny ako Európy a svoju hostiteľskú krajinu si vyberali s konkrétnymi cieľmi a zámermi. Do roku 1911 študovalo na nemeckých univerzitách 114 čínskych študentov (Von Racknitz, 2013).

Nemecko malo v týchto časoch v Číne dobrú reputáciu vojenskej techniky a vedy (a reformovaných univerzít v Prusku), takže väčšina čínskych študentov sa venovala vojenským štúdiám alebo študovala na vojenských akadémiách. Študenti odišli do Francúzska študovať inžinierstvo a filozofiu, a rovnako ako študenti v Rusku, oveľa častejšie prichádzali do kontaktu s politickým aktivizmom. Bol medzi nimi napríklad Deng Xiaoping 邓小平 (1904 – 1997), ktorý bol zakladajúcim členom združenia mladých čínskych komunistov vo Francúzsku. Čínski študenti sa zaujímali aj o britský univerzitný systém v Oxforde a Cambridge, keďže Briti mali v Číne tiež pomerne silné zastúpenie (Tingni, 2002, s. 35).

Na politickom fronte Čína, ktorá neskôr čelila kríze s Japonskom, hľadala spojencov a nadviazala kooperatívne vzťahy s Nemeckom, Spojenými štátmi a Ruskom. Vláda v Nanjingu iniciovala prvú modernú čínsku alianciu charakterizovanú princípmi a praxou rovnosti a vzájomného prospechu. Počas éry republikánskej Číny dosiahli kultúrne a ekonomické väzby s Európou svoj zenit. Je pozoruhodné, že Číňania po prvýkrát vo svojej histórii mali príbuzných a priateľov žijúcich v Európe a Spojených štátoch, ktorí sa po návrate do Číny podelili o svoje skúsenosti. Shanghai a zmluvné prístavy slúžili ako kľúčové miesta stretnutí a kontaktné zóny, kde sa stretávali európski misionári, vojenský personál, poradcovia, lekári a žoldnieri. Okrem toho členovia čínskej elity získali z prvej ruky vnímanie Európy, najmä Spojených štátov, bez toho, aby museli opustiť veľkomesto. Shanghai sa stal centrom pre zakladanie univerzít, stredných škôl a prestížnych inštitúcií vyššieho vzdelávania, čo znamenalo počiatok moderných akademických disciplín a prípravy čínskych študentov podľa medzinárodných štandardov. Napriek prítomnosti čínskych študentov v Európe počas

tohto obdobia, ich skúsenosti zostávajú nedostatočne preskúmané (Racknitz, 2013, s. 19).

Úloha Číny vo svete a vnímanie Európy, Spojených štátov a Japonska bolo zmenené koncom dynastie Qing v roku 1911 a vznikom Čínskej republiky v roku 1912. Vzhľadom na skutočnosť, že niektorí z členov tejto buržoázie vyštudovali univerzity v západných krajinách, a strávili tam tiež niekoľko rokov, sa tak objavila nová čínska buržoázna elita, ktorá mala pomerne jasné vnímanie európskych krajín a Spojených štátov, predovšetkým v mestách Shanghai a Beijing. Konkrétne Nemecko a Spojené Štáty boli počas republikánskej éry považované za spojencov. (Von Racknitz, 2013, s. 15).

Počas raných čias dynastie Qing sa vnímanie Európy a znalosti o nej zbierali iba v Číne. Čínske elity boli v kontakte s európskymi jezuitskými misionármi na pekinskom dvore a ich technológie a znalosti boli integrované, aby posilnili vojenskú silu čínskej ríše. Presun znalostí a informácií však prebehol obojstranne. Európski panovníci s veľkým očarením čítali správy, ktoré jezuitskí misionári posielali späť do Európy, ale až v priebehu 19. storočia mali elity viac šancí vytvoriť si vlastný obraz Európy. Nielenže v Číne vzniklo niekoľko ďalších kontaktných zón a iných miest, kde sa mohli vzájomne ovplyvňovať Číňania a Európania zo všetkých vrstiev spoločnosti, okrem toho stále viac Číňanov (diplomatov, vysokoškolákov) cestovalo do zahraničia. Hoci sa mnohí z nich stali slávnymi riaditeľmi univerzít alebo akademikmi či dokonca aj politikmi, ich európska skúsenosť je doteraz neúplne preskúmaná. Modernizačná politika éry Deng Xiaopinga mali na čínskych akademikov liberalizačný vplyv. Keď sa historici preorientovali z marxistického rozprávania na historiografiu modernizácie, začali sa zaujímať o to, ako sa literáti neskorej dynastie Qing stretli s modernitou Západu. Diplomatické žurnály a cestopisy boli tak znovu publikované a skúmané, aby odhalili, čo diplomati videli a zažili. Je dôležité zmieniť, že od 90. rokov, práve keď sa paradigma odklonila od modernizácie a záujem o diplomatické misie v západnej akademickej obci vcelku upadol, neboli napísané žiadne veľké štúdie o cestách týchto diplomatov (Tingni, 2002, s. 36) (Von Racknitz, 2013, s. 20).

2 Cestopis ako primárny zdroj

Denníky, z ktorých táto práca čerpá a vychádza, by sa na základe svojich prvkov mohli považovať aj za cestopisy. Hlavná postava mojej analýzy, *Zhang Deyi*, nebol len čínskym vyslancom a diplomatom, bol to cestovateľ. Preto považujem za dôležité zadefinovať vo svojej práci žáner cestopisu.

Cestopisy zohrávajú kľúčovú úlohu pri vytváraní vedomostí o iných častiach sveta. Cestovateľ je niekto, kto prekročil geografickú a niekedy aj kultúrnu hranicu medzi vlastným svetom a niečím cudzím. Počas tohto prechodu sa stáva zvedavým na cudzie, pokúša sa vložiť to, s čím sa stretáva, do svojho vlastného vnímania reality. V písaní správy sa potom pokúša opísať cudzinu pre ľudí, ktorí sa s ňou nikdy nestretli, a to pomocou slovnej zásoby a pojmov, ktoré by jeho publikum poznalo. To vedie k cestovateľským správam, ktoré často používajú pojmy alebo jazyk oveľa užšie spätý s krajinou pôvodu cestovateľa než s krajinou alebo ľuďmi, ktorých opisuje. Nie je preto prekvapujúce, že cestopisné správy sú vnímané ako informujúce skôr o autorovi než o krajine alebo ľuďoch, o ktorých sa píše (Thompson, 2011, s. 71). Zvedavosť o cudzincovi vychádza z jeho vlastných skúseností, ako aj z jeho minulosti. Väčšinou sú to veci, ktoré cestovateľ považuje za dôležité vzhľadom na ich inakosť, význam alebo súvis s jeho osobnými záujmami. Zatiaľ, čo počiatočná zvedavosť definuje oblasti, ktoré je cestovateľ ochotný preskúmať, je potrebné uznať aj vplyv zámeru. Cestovné správy boli často písané s úmyslom ich publikovať, niekedy pre individuálnu slávu autora, alebo aj s cieľom podporiť určitú agendu. S cieľom osloviť široké európske publikum sa cestovateľ snaží odpovedať nielen na svoje otázky, ale aj na zvedavosť publika. Preto sú cestovateľské správy odrazom zvedavosti a záujmov publika. Zatiaľ čo zvedavosť publika vo všeobecnosti informuje o hlavnej trajektórii alebo obsahu knihy, zvedavosť cestovateľa sa prejavuje v detailoch a množstve priestoru prideleného rôznym témam. Zvedavosť autora aj publika tak ovplyvňuje aj typ poznatkov, ktoré vznikajú. Presne takéto prvky som pozorovala v denníkoch Zhang Deyiho. Vyberal si témy, ktoré ho zaujali a písal o nich v detailoch s čo najväčšou presnosťou. Tieto znalosti môžu byť encyklopedické, pokrývajú mnohé aspekty cudziny a snažia sa o nich získať všeobecné znalosti. Prípadne môže byť špecializovaný, keď sa autor zameria na určitú udalosť alebo svoje vlastné cesty a podľa potreby ich doplní širšími informáciami. Skúmané denníky sa približujú k tejto druhej možnosti. Politická agenda sa odráža v tom, ako sa cestovateľ rozhodne interpretovať určité udalosti alebo ako opísal

určitých ľudí. Tu je potrebné mať na pamäti, že informácie, ktoré mal autor počas svojich ciest k dispozícii, mohli tiež posilniť určité interpretácie a naratívy. Definitívny úsudok je preto možné urobiť len vtedy, ak sa dá zistiť, že autor mal prístup k viacerým príbehom a zámerne sa rozhodol nasledovať jeden alebo vytvoriť nový. Týmto spôsobom dvojnásobná zvedavosť samotného cestovateľa a publika, pre ktoré písal, určuje všeobecnú štruktúru a zameranie správy, pričom zámer zohráva veľkú úlohu v interpretácii pozorovaných faktov (Schnidler, 2022, s. 111 – 112).

Pojem cestopis sa vzťahuje na prozaický literárny žáner, ktorý možno kategorizovať buď ako umeleckú, zábavnú alebo publicistickú literatúru, v závislosti od jeho primárneho účelu. Témou je opis autorových dojmov, pozorovaní, skúseností a príhod zo skutočného alebo vymysleného cestovania po domácej, cudzej, resp. neskutočnej krajine. Cestovateľ upozorňuje na osobitosti domácich, ale najmä cudzích krajín. Cestopis je napísaný na základe jednej alebo viacerých konkrétnych ciest. Jeho hlavným cieľom je predstaviť a informovať čitateľa o cudzej krajine zaznamenávaním skúseností zahraničného turistu a popisovaním historických, sociologických a geografických rozdielov. Chcela by som podotknúť, že *Zhang Deyi*, autor, ktorého texty skúmam, sa tejto teórii trochu vymyká, keďže svoje denníky začal prv písať skôr pre seba, a tak sú intímneho charakteru. Až neskôr začal písať denníky štylovo a obsahovo viac vhodné pre čitateľov. Cestopisy kedysi patrili medzi primárne materiály používané na vyučovanie a vzdelávanie Európanov o mimoeurópskych národoch. Ako také boli vnímané ako autentické a objektívne, teda založené na skutočnosti. Práve na ich základe sa vytvárali *iné* a exotické obrazy krajín (Mocná, Peterka, 2004, s. 75).

Žáner cestopisu zaznamenal veľkú obľubu najmä v stredoveku veľkolepých ciest a objavov. Mnohé z tém a problémov spojených s moderným cestopisom možno nájsť v dvoch stredovekých textoch, ktoré dodnes vyvolávajú fascináciu a polemiku: *Milión* od Marca Pola (1254 – 1324), opisujúci jeho zážitky z pobytu na Ďalekom východe a *Cestopis* takzvaného Mandevilla, ktorého autorom je údajne anglický cestovateľ, matematik a lekár John Mandeville (1300 – 1372), bol tiež veľmi dobre známy. Autorstvo bolo pripisované Jeanovi de Bourgogne, ktorý údajne dielo napísal z rôznych zdrojov v 14. storočí (Plesná, 2013, s. 10). Výpovede Marca Pola a Johna Mandevilla v neskorom stredoveku signalizujú začiatok nového hnutia, ktoré by pretvorilo konvenčné paradigmy púte a križiackej výpravy do nových foriem reagujúcich na skúsenosti a zvedavosť o alternatívnych životných cestách. V tomto čase vznikol aj

cestopis arabského diplomata Ibina Battutu o jeho cestách po Blízkom východe, Afrike, južnej Európe a Ďalekom východe. Výber preložený do češtiny má názov *Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 – 1354*. Je dôležité poznamenať, že na písanie cestopisov v stredoveku mal vplyv aj obchod a cirkev. Hoci väčšina ľudí považuje prvú plavbu Krištofa Kolumba do Ameriky v roku 1492 za začiatok cestopisu, Columbus bol tiež veľmi ovplyvnený týmito dvoma spomínanými dielami, ktorých podobné opisy možno počuť v raných správach o karibských ostrovoch. Zámorské plavby portugalských a španielskych objaviteľov dali vzniknúť cestopisom ospevujúcich hrdinov. Diela sa však skôr zameriavajú na samotných kolonizátorov než na novoobjavenú krajinu. Pravdivosť takýchto cestopisov sa teda pohybuje na hrane medzi skutočnosťou a fikciou (Hulme, Youngs, 2002, s. 2 – 4). Tieto časové údaje vo vývoji cestopisu sú veľmi dôležité, keďže následne ovplyvnili európsky pohľad na Východ a Čínu a v konečnom dôsledku oveľa neskôr aj samotného diplomata Zhanga, ktorý na základe osobných skúseností či štúdia mohol následne pri cestovaní na Západ z týchto historických udalostí vychádzať pri hodnotení cudzieho.

V rokoch 1720 až 1914 sa cestopisy úzko spojili s európskymi snahami ovplyvňovať, využívať alebo kontrolovať mimoeurópske regióny v rámci západného imperializmu. Obchod, diplomacia, misijná práca a vedecký výskum – to všetko zohralo úlohu v európskej expanzii, pričom každá z nich vytvorila vlastnú cestovnú literatúru. Ako európska technológia napredovala, rástla aj viera v európsku intelektuálnu nadradenosť. Európania mali pocit, že dokážu pochopiť a interpretovať krajinu, ktorú objavili, ale aj ľudí, ktorí tam žili. Cestopisné písanie bolo v tomto období zložité a siahalo od vedeckého bádania požadujúceho objektivitu až po subjektívne opisy osobných skúseností (Youngs, 2002, s. 6). Napriek napätiu medzi vedeckým diskurzom a širším cestopisom zohrali obe významnú úlohu pri formovaní vnímania sveta. Ako sa vzťah Európy so svetom vyvíjal, cestopisy sa viac zameriavali na praktické záležitosti, ako je obchod, diplomacia a prestíž. (Bridges, 2002). V 18. storočí počas humanizmu a osvietenstva teda nastáva posun k realistikosti a objektívnosti cestopisu. Záujem o poznávanie sveta a objavovanie nových oblastí a možností ľudského života sa výrazne zmenil. Ľudia začali viac túžiť spoznávať iné kultúry, jazyky, zvyky a tiež cestovať do cudzích krajín. Autori cestopisných diel sa snažili zaznamenať skutočnosti, ktoré videli, presne a zrozumiteľne, pretože ich diela často slúžili ako príručky pre ich nasledovníkov. Ako už bolo spomenuté, náš autor sa tejto teórii trochu vymykal, keďže písal denníky najprv pre seba, no ku koncu jeho misii je možné pozorovať, že jeho

poznámky slúžili aj pre budúcich diplomatov. S rozširujúcimi sa vedomosťami a skúsenosťami čitateľov si už autori nemohli dovoliť vymyslené postavy alebo javy, pretože mystifikácia (iný status reality) čitateľov už nebola taká jednoduchá ako v minulosti. Západní cestovatelia, vrátane vedcov a misionárov, zohrali kľúčovú úlohu pri skúmaní a dokumentovaní vzdialených krajín. Zatiaľ čo cestopisy často zdôrazňovali vedecké pozorovanie, slúžili aj komerčným a koloniálnym záujmom. Najmä misionárske spoločnosti vyrábali cestopisnú literatúru, ktorá odrážala ich snahy o šírenie kresťanstva a ovplyvňovanie zámorských území. Vydavateľstvá a periodiká prispeli k popularite cestovateľskej literatúry a zabezpečili, že sa znalosti zo širšieho sveta dostali na Západe k širokému publiku (Clark, 1999).

Prelom 18. a 19. storočia prináša cestopisné diela ako napríklad J. W. Goetha *Talianska cesta* (1788) či G. Byronova *Childe Haroldova púť* (1812). Takéto cestopisy značne reflektujú otázky spoločnosti a kultúry, a to intelektuálnym aj umeleckým spôsobom. Romantizmus v 19. storočí používa cestopisný žáner značne inovatívne. Prejavuje sa zameranie na umelecké pôsobenie a subjektívne zobrazenie reality, a tak opäť posúva hranice tohto žánru, rovnako tak vtedajšie formy – poviedka, román a denník, ktorú používal aj Zhang Deyi, ktorý svoje denníky písal v rozmedzí rokov 1865 až 1918. V cestopise opäť dochádza k silnej subjektívizácii, vďaka ktorej dochádza k stupňovaniu umeleckej náročnosti a rozrôzneniu literárno-estetickej povahy diel, čo je v súlade aj so spismi mnou skúmaného autora a cestovateľa. Autorov z druhej polovice 19. storočia, ktorých je tu dôležité vyzdvihnúť sú Julius Verne a jeho cyklus *Podivuhodných ciest* (1863 – 1919) a Alexander Humboldt, *Kosmos* (1845) (Hulme, Youngs, 2002, s. 2 – 4).

Na začiatku 20. storočia veľká časť spisovateľov vyjadruje nespokojnosť so západnou modernitou a nad exotickými a primitivistickými impulzmi, ktoré ich hnali do zámoria. Kniha Waldemara Bonselsa *Indická cesta* (Indienfahrt) z roku 1916 sa stala jedným z najobľúbenejších v Nemecku. Cestopisy z 20. rokov 20. storočia, ako *More a Sardínia* (1921) od D. H. Lawrencea, *Mornings in Mexico* (1927) od T. E. Lawrencea a *Seven Pillars of Wisdom* (1926) od T. E. Lawrencea, spochybňujú európsky vývoj a poukazujú na aroganciu jeho pokusov udržať si nadvládu, ktorá bola čoraz viac kritizovaná. Písanie o africkom cestovaní, od André Gide *Voyage en Congo* (Cesty v Kongu, 1927), či *Cesta bez máp* od Grahama Greena (1936), sa vyznačovali aj kritikou a hlbokými obavami z imperializmu. Koncom 20. storočia sa objavila postkoloniálna teória, ktorá kriticky skúmala reprezentáciu koloniálnych stretnutí v cestopise. Vedci

ako Edward Said, Homi Bhabha a Gayatri Spivak analyzovali dynamiku moci a kultúrnu politiku, ktorá je súčasťou cestovateľských príbehov, čo viedlo k prehodnoteniu eurocentrických perspektív. Cestopis tým, ako utvára naše predstavy o cudzích svetoch, bol samozrejme jeden z najdôležitejších tém postkoloniálnych štúdií (Thompson, 2011, 196 – 197).

2.1 Kritická reflexia cestopisu

Cestopis sa ako akademická disciplína začala etablovať až v 80. rokoch 20. storočia a počas posledných štyroch desaťročí sa dynamicky rozvíjala. Táto dynamika je viditeľná v množstve vedeckých prác, časopisov a monografií publikovaných po celom svete, ako aj v kritických antológiách cestopisu a štúdií cestopisu. Za posledných 30 rokov prešlo štúdium cestopisu významným vývojom a transformáciou, čo odrážalo posuny v zameraní učencov, teoretických prístupov ako aj spoločenské zmeny. Niektoré pozoruhodné trendy a udalosti zahŕňajú spoločné úsilie diverzifikácie hlasov a perspektív zastúpených v štúdiách cestopisu. Došlo k väčšej kontrole etických rozmerov cestopisu, vrátane otázok reprezentácie, kultúrneho privlastnenia, autenticity a zodpovedného turizmu. Vedci skúmali dynamiku moci, ktorá je súčasťou cestovateľských stretnutí a obhajovali etické a rešpektujúce prístupy k písaniu o iných kultúrach a miestach. Dôležité sú aj spôsoby, akými sa cestopisné písanie spája s pamäťou a traumou, osobnou aj kolektívnou. To zahŕňa analýzy toho, ako spomienky cestovateľov formujú ich príbehy, ako aj skúmanie úlohy cestopisu pri pripomínaní si historických udalostí, spracovávaní traumy a rozhodovaní o dedičstve kolonializmu a konfliktu. Skúma sa, ako sa faktory ako rasa, pohlavie, sexualita, trieda a zdravotné postihnutie prelínajú, aby formovali skúsenosti a príbehy cestovateľov. Témy rasy, pohlavia, sexuality, ale aj spoločenského zaradenia budem riešiť v hlavnej časti práce na konkrétnych príkladoch z autorových denníkov. Tento intersekcionalný prístup zdôraznil zložitost' identity a reprezentácie. Celkovo možno povedať, že za posledných 30 rokov sa štúdie cestopisu vyvíjali v reakcii na meniace sa sociálne, kultúrne a technologické prostredie, čo viedlo k hlbšiemu pochopeniu žánru a jeho významu v súčasnej spoločnosti (Thompson, 2011, s. 100 – 195).

Cestopis ako žáner skúmalo v priebehu rokov mnoho teoretikov a vedcov. Jedným z nich je rozhodne už spomínaný Edward Said (1935 – 2003). Hoci je známy predovšetkým svojou prelomovou prácou v postkoloniálnych štúdiách, Saidova kritika

orientalizmu a koloniálneho diskurzu hlboko ovplyvnila štúdium cestopisu, najmä pokiaľ ide o pochopenie jeho úlohy pri vytváraní kultúrnych stereotypov a dynamiky moci (Anjum, 2014, s. 192), a aj preto budú prvky orientalizmu a koloniálneho diskurzu použité v tejto práci ako metodológia pri skúmaní a porovnávaní autorovho pohľadu na Západ.

Mary Louise Pratt a jej koncept kontaktnej zóny, o ktorom sa hovorí v jej vplyvnom diele *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* (1992), bol nápomocný pri formovaní diskusií o reprezentácii koloniálnych stretnutí v cestovateľských príbehoch. James Clifford je známy zasa svojou prácou v antropológii a kultúrnych štúdiách, Cliffordove myšlienky o cestovaní, etnografii a politike reprezentácie mali vplyv na formovanie postkoloniálnych a kultúrnych prístupov k štúdiu cestopisu. Ako plodný autor cestopisov a kritik Paul Theroux : *The Great Railway Bazaar* (1975) a *The Tao of Travel* (2011), nielenže inšpiroval nespočetné množstvo cestovateľov, ale podnietil aj kritické diskusie o konvenciách a možnostiach tohto žánru. Bruce Chatwinova (1940 – 1989) inovatívna zmes beletrie a literatúry faktu v dielach ako *In Patagonia* (1977) a *The Songlines* (1987) spochybnila tradičné predstavy o cestopise a rozšírila tvorivé možnosti žánru. Vplyvný učenec v postkoloniálnych štúdiách, Timothy Brennan a jeho spisy, vrátane *At Home in the World: Cosmopolitanism Now* (1997) a *Wars of Position: The Cultural Politics of Left and Right* (2006), prispeli ku kritickému skúmaniu cestopisu v širšom zmysle kultúrnych a politických súvislostí. Sara Mills a jej práca o rodovom a cestopisnom písaní, vrátane *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism* (1991), bola nápomocná pri zdôrazňovaní rodových problémov v cestovateľských príbehoch a úloh cestovateľiek pri formovaní koloniálnych stretnutí. Simon During, ako vplyvná osobnosť v kultúrnych štúdiách a literárnej teórii, počas práce o cestopise, vrátane *Modern Enchantments: The Cultural Power of Secular Magic* (2002), skúmal vzťah medzi cestovateľskými príbehmi, kultúrnou predstavivosťou a modernizáciou. Kathryn Mathers a jej práca o estetike a etike cestopisu, vrátane *Travel, Humanitarianism, and Becoming American in Africa* (2010), prispela k diskusiám o etickej zodpovednosti cestovateľov a reprezentácii kultúrnych rozdielov v cestovateľských príbehoch. Rolf Potts, známy svojou knihou *Vagabonding: An Uncommon Guide to the Art of Long-Term World Travel* (2002) a svojimi esejami o cestovaní, sa stal významným súčasným hlasom v obhajovaní vedomých, pohlcujúcich cestovateľských zážitkov a spochybňovania konvenčných praktík

cestovného ruchu (Hulme, 2002, s. 261 – 273). Za kľúčové postavy v odbore cestopisu sa tiež považujú Mary Baine Campbell, Steve Clark, Alex Drace-Francis, Corrine Fowler, Julia Kuehn, Paul Smethurst, Carl Thompson a Tim Youngs (Moroz, 2019, s. 400).

K najvýznamnejším štúdiám tohto žánru určite patrí *The Art of Travel* (2002) od Alaina de Bottona. Táto kniha skúma filozofické dimenzie cestovania a turistiky, skúma motiváciu cestovania a skúsenosti, ktoré ponúka. De Botton čerpá zo spisov rôznych autorov a mysliteľov, aby ilustroval svoje názory. *The Oxford Book of Exploration* (1993), ktorú zhotovil Robin Hanbury-Tenison, je antológia spájajúca úryvky zo spisov prieskumníkov a cestovateľov v celej histórii a poskytuje pohľad na rozmanitosť cestovateľských zážitkov a perspektív. *Cambridge Companion to Travel Writing* (2002) editovali Peter Hulme a Tim Youngs. Táto zbierka esejí pokrýva širokú škálu tém súvisiacich s cestopisom, vrátane jeho histórie, kultúrneho významu a teoretických prístupov. Ponúka cenné poznatky o žánri z vedeckého hľadiska. Je dôležité zahrnúť aj dielo *The Art of Travel Writing* od Johna Balla. Tento komplexný sprievodca ponúka praktické rady pre začínajúcich autorov cestopisov, pokrývajúci témy, ako je výskum destinácií, techniky písania a publikovanie. Čerpá z vlastných skúseností autora cestopisu a redaktora. *The Lonely Planet Guide to Travel Writing* (2013) od Dona Georgea je príručka poskytujúca tipy a techniky na písanie pútavých cestopisných príbehov, pričom čerpá zo skúseností a rád skúsených cestovateľov. Ponúka rady týkajúce sa všetkého od hľadania nápadov na príbehy, až po zachytenie podstaty miesta slovami. Ďalším dôležitým dielom je aj *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures* (1989) od Billa Ashcrofta, Garetha Griffithsa a Helen Tiffinovej: Aj keď sa toto kľúčové dielo nezameriava výlučne na cestopisy, skúma literatúru predtým kolonizovaných oblastí vrátane cestopisných príbehov a skúma, ako spisovatelia z týchto regiónov reagovali na kolonializmus a jeho dedičstvo. *Imagined Journeys: Travel Writing in Colonial America* od Davida Armitagea, je štúdia, ktorá skúma úlohu cestopisu pri formovaní koloniálneho vnímania Nového sveta a skúma, ako správy cestovateľov ovplyvnili európske postoje ku kolonizácii a expanzii. *Unpacking My Library: Writers and Their Books* (2011) od Leah Price hoci nie je kniha striktno o cestovateľskom písaní, ponúka fascinujúce pohľady na čitateľské návyky a literárne vplyvy slávnych autorov a osvetľuje zdroje inšpirácie za ich cestovateľskými príbehmi. Tieto štúdie ponúkajú cenné pohľady na cestopis, jeho autorov a jeho kultúrny význam a poskytujú hlbšie pochopenie žánru a jeho miesta v literárnej histórii

(Blaer, Frost, Laing, 2020) (Hulme, 2002, s. 17 – 87). Teórie kolonializmu, postkolonializmu, orientalizmu a prvky exotizácie boli teórie do veľkej miery preskúmané v kľúčových štúdiách (Campbell, 1988; Pratt, 1992), ktoré ukazujú, ako štýl a tón cestopisu zmenili spoločenské zmeny, ktoré odrážajú kultúrne módy, mocenské nerovnosti medzi Východom a Západom, dejiny impérií a rodu doma a v zahraničí (Hooper & Youngs, 2004). Sila v modernejšom, komerčnom cestopise bola tiež analyzovaná vo vzťahu k sprostredkovaniu cudzích kultúr a destinácií s cieľom potenciálne ovplyvniť názory ich cieľových trhov (McWha, Frost, Laing, Best, 2015). Za osobitú zmienku určite stojí cestopisná teória Carla Thompsona. Nezameriava sa len na cestovateľské písanie o osobných zážitkoch alebo rozdieloch medzi tým, čo je skutočné a čo nie, ako predchádzajúce štúdie. Vo svojej knihe *Travel Writing* (2011) predstavuje niekoľko kľúčových myšlienok na pochopenie cestopisu ako druhu písania. Prvou myšlienkou je hlásiť svet. To znamená, že hlavným cieľom cestopisu je zdieľať správy alebo obrázky miest a ľudí, o ktorých čitatelia nemusia vedieť. Keď niekto napíše o svojej ceste, zmení sa zo zážitku na napísaný príbeh. Takže to, aký presný a pravdivý je popis, môže zmeniť to, ako čitatelia vidia miesto, aj keď opis nemusí byť úplne presný. Druhá myšlienka je odhaľovanie seba samého. Ide o to, aby sa autor podelil o svoje osobné myšlienky a pocity o svojej ceste. Je to spôsob, ako sa o sebe dozvedieť viac alebo si potvrdiť to, kým človek je. Nejde len o zdieľanie toho, čo sa stalo počas cesty, ale aj o skúmanie emocionálnej a mentálnej cesty, ktorou si autor prechádza. Treťou myšlienkou je zastupovanie ostatných. Ide o to ukázať, ako sa rôzne kultúry navzájom porovnávajú. Nejde len o poukázanie na rozdiely, ale aj o pochopenie toho, ako iné kultúry rastú a menia sa v porovnaní s našou vlastnou (Thompson, 2011, s. 196 – 215).

Ako som sa snažila dokázať vyššie, veľká teoretická reflexia je venovaná európskej cestovateľskej literatúre. Táto práca je však situovaná inak – Čína vstupuje na Západ a reflektuje Európu. Z novodobých štúdií sú z dôvodu ich obsahu pre túto prácu zásadné štúdie ako *The Routledge Companion to Travel Writing* (2016), editoval Carl Thompson, *New Directions in Travel Writing Studies* (2015), editovali Julia Kuehn a Paul Smethurst, a *Cambridge History of Travel Writing* (2019), editovali Nandini Das a Tim Youngs, ako aj *Keywords for Travel Writing Studies* od Raymonda Williamsa (2019), keďže obsahujú témy čínskeho cestopisu, cestopisného písania denníkov a postkoloniálnej teórie. Moja vlastná analýza má slúžiť ako príspevok do

preskúmaného oceánu štúdií a informácii, pretože sa zaoberá týmito témami z opačnej strany. Východ, teda Čína, vstupuje na Západ do Európy.

2.2 Čínsky cestopis

Pre túto prácu je dôležité zasadiť ju do teoretického kontextu čínskeho cestopisu, teda z pohľadu Číny na cestopisnú teóriu z dôvodu, že autor skúmaných denníkov bol Číňan cestujúci do západných krajín. V kontexte Číny nie je cestopisná literatúra dobre definovaným literárnym žánrom. Literárni historici a kritici klasifikujú širokú škálu diel ako patriacich do mnohých žánrov. Ciele, štruktúry a obsah týchto žánrov sa časom vyvíjali. Výsledkom je, že cestopisy v Číne sú často zahrnuté v rôznych rubrikách vrátane geografie, literatúry, histórie a dokonca aj etnografie. Cestopisnej literatúre ako samostatnému literárnemu žánru sa v Číne až do konca 70. a začiatku 80. rokov nevenovala veľká pozornosť. Vydanie početných antológií cestopisov z cisárskej éry (t. j. pred rokom 1911) preukázalo počiatkový záujem o túto tému. Vydanie Lidai youji xuan 歷代游記選 (1980) od Bei Yuanchen 鄒遠辰 a Ye Youming 葉幼明 je skorý a dobre známy príklad. Cestopisná literatúra z každej z dynastických epoch je v tejto zbierke veľmi dobre logicky a chronologicky usporiadaná a jej mnohých nasledujúcich ekvivalentoch (Strassberg, 1994).

Keďže cestopisná literatúra sa v cisárskej Číne nepovažovala za formálnu odrodu písania prózy, skôr sa všeobecne považovala za formu neformálneho písania súvisiaceho viac s geografiou než s literatúrou, moderní zostavovatelia antológií v Číne potrebovali názov (v čínštine) na označenie cestopisnej literatúry. Vydanie čínskeho slovníka *Sea of Words* 辭海 (Cihai) z roku 1979 poskytlo potrebné označenie - youji 游記. Toto slovo v slovníku Cihai pre youji ho definuje takto:

„Youji: literárny žáner; druh prózy. Používa živý štýl písania a živý opis, ktorý zaznamenáva a rozpráva to, čo bolo videné a počuté počas cesty o politickom živote určitého miesta, jeho spoločenskom živote, miestnych podmienkach a zvykoch a krajinných scénach, známych miestach, historických miestach, a tak ďalej. Navyše vyjadruje myšlienky a pocity autora“ (Cihai, 1979, s. 2: 2239).

Čínske cestopisy sa často prelínali s inými literárnymi žánrami, ako sú poézia, fikcia a filozofia. Predmoderný čínsky cestovný „sprievodca“ pozostával z poézie a prózy dokumentujúcej cesty spisovateľov do regiónu alebo v rámci neho. Inštruoval

čitateľa, kam ísť a čo má vidieť, a to zase diktovalo, čo bude tento konkrétny čitateľ ďalej o danom mieste písať (Tian, 2018, s. 175 – 176).

Cestovanie v rámci Číny však nebolo nikdy primárne interné. Od čias dynastie Han sa čínske impérium neustále zapájalo do obchodných sietí a koloniálnych snáh a cestovateľská literatúra bola pre impérium účinným nástrojom. Avšak malá, ale pozoruhodná časť písania o zahraničných cestách je náboženská a počiatočné dôvody týchto ciest nemali nič spoločné s politickými alebo obchodnými cieľmi impéria. Štvrté a piate storočie bolo obdobie neporovnateľnej mobility, množstva cestopisnej literatúry a zavedenia budhizmu, cudzieho náboženstva do čínskej spoločnosti a jeho trvalého vplyvu na domorodú kultúru. Náboženské cestopisy však predstavujú veľmi malé percento zámorských cestopisov, z ktorých väčšina je priamo spojená s cieľmi a záujmami impéria. Od desiateho storočia sa cestopis stále viac stával vedomým pokusom o ozvenu a zápasenie s hlasmi z minulosti. Cesta veľkého cestovateľa Zhang Qian 張騫 († 113 pred n. l.) po Strednej Ázii je prezentovaná v *Zápiskoch Historika* 史記 (Shiji), prvej komplexnej histórii Číny, ako ústna správa cisárovi Wu z Han 漢武帝 (r. 140 – 87 pred Kristom). Účelom cestovania bolo poskytnúť základné podrobnosti o mieste, ako je jeho poloha, obyvateľstvo, systém vlády, zvyky či informácie o obchode a vyrábanom tovare. Tieto podrobnosti mohli byť užitočné pre štát a sprostredkovali poznatky dôležité pre hospodárstvo a armádu. Vzťah k *Inému* sa vzťahoval ku kolonizácii alebo obchodu. Tento jedinečne praktický štýl písania cestopisu pretrval v celej cisárskej Číne a objavil sa v súkromných aj štátom podporovaných dynastických dejinách. Príležitostne sa používal v písaní o domácom cestovaní, hoci domáce cestopisy sa vyznačovali rozmanitosťou v štýle a téme, zatiaľ čo písanie o medzinárodnom cestovaní bolo zvyčajne viac úžitkové ako umelecké (Strassberg, 1994, s. 57 – 62).

Na rozdiel od súčasníkov v Európe, Amerike a iných regiónoch, veľká väčšina autorov cestopisnej literatúry v cisárskej Číne patrila k vedecko-oficiálnej sfére. Títo jednotlivci zasvätili celé svoje dospievanie štúdiu na štáte skúšky, ktoré po ich zložení ponúkli prominentnú kariéru vo vládnej byrokracii. Mnohí z týchto ľudí prakticky strávili svoju kariéru cestovaním do rôznych oficiálnych úradov v provinciách, zatiaľ čo slúžili ako učenci-úradníci. Práve oni napísali takmer všetku klasickú cestopisnú literatúru, s niekoľkými významnými výnimkami, o oblastiach do ktorých cestovali

počas pobytu v Číne. O nových nepreskúmaných lokalitách však písala väčšina ich západných kolegov z časov objavov (Huang, 2012).

Legendárne cesty do juhovýchodnej Ázie, južnej Ázie, západnej Ázie a východnej Afriky, ktoré podnikol eunuch admirál Zheng He 郑和 (1371 – 1433), boli výsledkom námorných ambícií dynastie. Muži, ktorí cestovali s admirálom, napísali niekoľko správ, z ktorých všetky demonštrujú utilitárny štýl cestopisu kombinovaním geografického s etnografickými pozorovaniami, s cieľom rozvíjať a zlepšovať svoj domovský štát. Napríklad cestopis Pihai jiyou 裨海紀遊, ktorý napísal Yu Yonghe 郁永河 († koniec 17. storočia), je ďalším pozoruhodným príbehom z neskorej cisárskej Číny (Teng, 2004).

Nová éra cestopisu sa objavila počas neskorej dynastie Qing, keď členovia z rád učencov cestovali ďaleko za hranice obvyklých ciest skorších cestovateľov do Európy a Ameriky. Títo jednotlivci napísali množstvo cestopisov, ktoré sa výrazne zaoberali otázkami identity. Prvými z týchto cestovateľov boli Binchun (nar. 1804) a Zhang Deyi (1847 – 1918), ktorí patrili medzi prvých oficiálnych vyslancov vyslaných mandžskou vládou na Západ v 60. rokoch 19. storočia. Museli nájsť rovnováhu medzi vzrušujúcim novým svetom, ktorý sa pred nimi rýchlo a dramaticky menil a zavedenou tradíciou písania o „*Inom*“, pretože nebolo veľa predtým publikovaných cestopisov, v ktorých by mohli hľadať informácie o svojich destináciách. To vytvorilo protiváhu k západným cestopisným spisom o Číne z tej istej éry a k niektorým z najfascinujúcejších cestopisných príbehov v próze aj poézii. Binchun a Zhang Deyi otvorili rýchlo sa rozširujúci korpus cestopisov o Západe (Tian, 2018, s. 180 – 188). Práve v tomto období je umiestnená táto štúdia, kde sa v praktickej časti budem venovať konkrétnym spisom, poznatkom a obrazom od diplomata Zhang Deyi.

Zatiaľ čo cestopisy zo zámoria boli v prvej polovici dvadsiateho storočia naďalej prioritou, pribúdali aj cestopisy o Číne od japonských, európskych a amerických cestovateľov. Takéto príbehy umožnili čínskym čitateľom vidieť svoju vlastnú spoločnosť a kultúru veci z iného uhla pohľadu. Tento pohľad „zvonku“ bol pre čínske obyvateľstvo, podľa autorky Tian, dostatočne presvedčivý. Spojenie cestopisu s príbehmi, vlastnými alebo iných, a spomienkami je jednou z charakteristických črt súčasného čínskeho cestopisu (Ibid., s. 188 – 190).

2.2.1 Teória o čínskom cestopise

Dynamická interakcia medzi spisovateľmi a čitateľmi, ako aj medzi literárnym prostredím a kultúrnymi inštitúciami viedla v priebehu času k zmenám v štruktúre a podstate žánru. Teórie tak skúmajú priesečníky s inými literárnymi žánrami, čo si cestovateľské príbehy požičiavajú z iných literárnych tradícií alebo ako ich ovplyvňujú, či ako sa zapájajú do širších intelektuálnych prúdov a diskusií. Čínske cestopisy však zahŕňajú aj stretnutia s cudzími krajinami, národmi a kultúrami, v teórii sa taktiež analyzuje, ako sú medzikultúrne stretnutia reprezentované a interpretované v cestovateľských príbehoch, ako aj ich dôsledky pre medzikultúrnú komunikáciu a porozumenie, čoho príkladom sú aj mnou skúmané denníky. (Hargett, 2015, s. 110).

Pre túto teóriu sú významné práce ako *The Invention of Liudian: Representations of the Six Realms of Transcendental Existence in Pre-Tang Chinese Travel Literature* (1996) od Stephena Owena. Zaoberá sa reprezentáciou transcendentálnych oblastí v čínskej cestovnej literatúre a skúma, ako tieto príbehy odrážajú širšie kultúrne a náboženské presvedčenie. *Travels Through Literary Realms: Chinese Travel Writing and Literary Form* (2002) od Xia Yü analyzuje literárne formy a konvencie čínskeho cestopisu od staroveku až po súčasnosť, sleduje vývoj žánru a jeho vzťah k iným literárnym žánrom. Medzi rokmi 2004 a 2009 boli v čínštine napísané tri knižné analýzy cestovateľskej literatúry: Mei Xinlin 梅新林, Yu Zhanghua 俞樟華 a Zhongguo youji wenxue shi 中國游記文學記文學. Sú mimoriadne cenné, pretože zahŕňajú široké spektrum historických období (od staroveku po súčasnosť), podrobne skúmajú jednotlivé diela a ich význam pre vývoj žánru a venujú pozornosť rôznym cestovateľským literárnym subžánrom. Obsahujú etické otázky, ako je kultúrna výmena, etická angažovanosť v miestnych komunitách a povinnosti cestujúceho. Obsahujú témy osobnej transformácie, osvietenia a duchovného prebudenia v cestovateľskej literatúre, keď cestujúci stretávajú nové skúsenosti a stretávajú sa s neznámym. Odrážajú kultúrne hodnoty, presvedčenia a estetiku, zobrazujú krajinu, pamiatky, zvyky a tradície, ako aj to, ako vytvárajú predstavy o národnej identite a kultúrnom dedičstve (Strassberg, 1994). *Travels with a Library: The History of Travel and the Early Library of Chinese Books and their Editors* (2011) od Stephena F. Teisera skúma históriu cestopisnej literatúry v Číne a jej súvislosti s rozvojom knižníc a redakčných postupov v cisárska Čína. Knihu *Landscape, Culture, and Power in Chinese Society* (2000) editovali Shumei Shi, Jianxin Cai a Brian Bernards. Tento upravený zväzok obsahuje kapitoly o krajine, kultúre

a moci v čínskom cestopise a skúma, ako cestovateľské príbehy formujú kultúrne vnímanie, identitu a formácie sociálnej dynamiky v Číne. *Journeys in Chinese Cultural History* (2012) editovali Thomas H.C. Lee a Xin Zhun Dasaw. Táto zbierka esejí je zameraná na cesty a mobilitu v čínskej kultúrnej histórii, vrátane cestovateľských príbehov, pútnických správ a diplomatických misií v tradičnej čínskej spoločnosti, ktorá obsahuje aj témy diplomatických ciest qingských diplomatov, a tak je relevantná aj pre moju štúdiu. Najprínosnejšie pre túto prácu sú však štúdie od Jennifer Huangfu - *Internalizing the West : Qing envoys and ministers in Europe, 1866 – 1893* z roku 2012 a kniha *Qing travelers to the west* (2018), ako aj štúdia od autorky Xiaofei Tian - *Visionary Journeys, Travel Writings from Early Medieval and Nineteenth-Century China* (2011). Táto literatúra sa zaoberá, skúma a analyzuje tému qingských cestovateľov a ich diplomatické cesty, písanie čínskeho cestopisu a denníkov, ako aj vyobrazenia Západu a toho *Iného* qingskými diplomatmi, vrátane Zhang Deyiho.

2.2.2 Špecifiká čínskeho cestopisu

Čo sa týka špecifik čínskeho cestopisu, ktoré sú pre čitateľov dôležité zdôrazniť, vizuálna kvalita čínskeho cestopisu je ďalšou dôležitou vlastnosťou. Spisovatelia v podstate maľujú slovné obrázky miest, ktoré sa podobajú filmom, miestam, ktoré chcú čitatelia „vidieť“, keď čítajú konkrétne dielo. Táto myšlienka je nevyhnutná na pochopenie čínskeho cestopisu. Podľa moderného kritika Yu Guangzhonga 余光中 je jazyk účinnejší, keď je zmyslový a nie intelektuálny. Je to preto, že zmyslové údaje autora umožňujú čitateľom vizualizovať a zdieľať skúsenosti (Yu, 1983, s. 23). To, že cestopisná literatúra zobrazuje pohyb priestorom a miestom, ju odlišuje od ostatných žánrov prozaickej literatúry. Keď sa výraz „miesto“ 地点 používa v čínštine, označuje špecifickú geografickú polohu s charakteristickými vlastnosťami, ako je jedinečný názov, jedinečné topografické prvky alebo konkrétne literárne, kultúrne a historické súvislosti. Číňania tradične kládli na tieto miesta veľký význam. Naopak, „priestor“ 空间 je rozsiahlejší a abstraktnejší pojem. Cestovatelia zažívajú jedinečnosť každého miesta, a tak pri opise vytvárajú väčší celok. V mnohých ohľadoch je tento pocit pohybu tým, čo odlišuje cestopisné písanie od statických opisov krajiny, keď sú malebné prvky často zredukované. Silne popisný aspekt miesta prostredníctvom hromadenia písomností, ktoré ovplyvňujú víziu je možno najvýraznejšou črtou čínskej cestopisnej literatúry. V literárnej tradícii Číny nie je cestovanie nikdy v skutočnosti

jedinečným či ojedinelým zážitkom, je to skôr skúsenosť v určitom (inom) čase, pretože cestovateľ často reflektuje históriu na konkrétnom mieste a prispieva k písomnému záznamu svojimi vlastnými dielami (Hargett, 2015, s. 112 – 125). Cestopisy vo forme denníkov od qingského diplomata Zhang Deyi, ktorému sa v tejto práci venujem, odráža túto teóriu, pretože aj on venuje stránky denníkov dôkladnému opisu konkrétnych miest a ich histórii.

3 Metodológia postkoloniálnej teórie

Metodológia postkoloniálnej teórie použitá v tejto práci ide ruka v ruke s cestopisným žánrom a mnou skúmanými denníkmi z 19. a začiatku 20. storočia, pretože je veľmi relevantná práve pre žánr cestopisu a tiež sa mu veľmi venovala. Preto táto práca využíva aj určité aspekty postkoloniálnej teórie. Kolonizácia novoobjavených území bola od prvých dní európskych zahraničných ciest podmienená prienikom do „Iného“. Poznanie inej kultúry slúžilo len na legitimizáciu jej podrobenia a využívania. Prax európskych národov, ktoré prevezmú čiastočnú alebo úplnú kontrolu nad iným národom a využívajú jeho zdroje a ľudí na svoj vlastný ekonomický zisk, je známa ako kolonializmus. Kolonialistická literatúra, ktorú v tom čase napísali tí, ktorí kolonizovali, ukazuje koloniálny rast a vyznačuje sa porovnaním rozvinutých a rozvojových krajín a témami európskej nadsadenosti. Po zániku Britského impéria sa objavil postkolonializmus spolu s teóriou postkoloniálnej literatúry. Študujú koloniálne vzťahy a vysvetľujú, ako došlo ku kolonizácii, ako aj účinky a pretrvávajúci vplyv týchto myšlienok a praktík na celý svet (Boehmer, 1995, s. 2 – 17).

Korene postkoloniálnej teórie možno hľadať v bojoch za nezávislosť a dekolonizáciu, ktoré sa v 20. storočí prehnali Afrikou, Áziou, Karibikom a Latinskou Amerikou. Keď sa bývalé kolónie snažili vymaniť z koloniálnej nadvlády a presadzovať svoju suverenitu, učenci sa začali pýtať na ideológie, štruktúry a dôsledky kolonializmu. Spisy postkoloniálnych teoretikov, akými boli Frantz Fanon, Aimé Césaire a Albert Memmi, poskytli prvé poznatky o psychologických, kultúrnych a politických rozmeroch koloniálnej nadvlády a odporu. Pojem postkolonializmus sa vzťahuje na historickú éru alebo situáciu, ktorá nasleduje po západnom kolonializme, ako aj na pokračujúce úsilie obnoviť a prehodnotiť činnosť a históriu tých, ktorí boli vystavení rôznym formám imperializmu. Tento koncept sa zaoberá účinkami kolonizácie na kultúry a spoločnosti. Termín, ktorý pôvodne používali historici po druhej svetovej vojne, ako napríklad „postkoloniálny štát“, pričom „postkoloniálny“ mal jasne chronologický význam a označoval obdobie po nezávislosti. Avšak od konca 70. rokov 20. storočia tento termín používajú literárni kritici na diskusiu o rôznych kultúrnych účinkoch kolonizácie. Aj keď postkolonializmus naznačuje, že kolonializmus môže nakoniec skončiť, tiež zvyšuje možnosť vzniku nových foriem dominancie alebo podriadenosti, ako sú medzinárodné impériá. Myšlienka, že kolonializmus už neexistuje vo svete, v ktorom žijeme, by sa nemala zamieňať s postkolonializmom. Postkoloniálny

diskurz bol výsledkom práce niekoľkých spisovateľov, ako napríklad spomínaní Aime Cesaire a Frantz Fanon, Ngũgĩ Wa Thiong'o, Edward Said, Bill Ashcroft, Gayatri Spivak, Homi Bhabha, Aizaz Ahmad a ďalší. Štúdium reprezentácie v kolonizovaných spoločnostiach začalo koncom 70. rokov 20. storočia textom ako Saidov orientalizmus a viedlo k rozvoju toho, čo sa začalo nazývať „kolonialistická teória diskurzu“. Postkolonializmus, slovami Charlesa E. Bresslera, je prístup k literárnej analýze, ktorý sa týka najmä literatúry písanej v angličtine v bývalých kolonizovaných krajinách (Sawant, 2012, s. 120). Postkoloniálni teoretici a historici sa zaoberali skúmaním rôznych trajektórií modernity, ako sú chápané a zažité z rôznych filozofických, kultúrnych a historických perspektív. Osobitne sa zaujímali o zapojenie sa do nejednoznačného dedičstva osvietenstva vyjadreného v sociálnom, politickom, ekonomickom, vedeckom, právnom a kultúrnom myslení mimo Európy samotnej (Campbell, 2002, s. 261).

Postkoloniálna teória sa ukázala ako kľúčový rámec pre pochopenie pretrvávajúceho dedičstva kolonializmu a imperializmu v súčasnom svete. Vyvinutá v reakcii na historické procesy kolonizácie a dekolonizácie ponúka kritickú optiku, prostredníctvom ktorej možno analyzovať dynamiku moci, kultúrne reprezentácie a zápasy o identitu a oslobodenie. Teória spochybňuje zakorenený predpoklad, že západné poznanie tak, ako sa prejavuje západnou vedou a technológiami je autoritatívne, objektívne a nezaujaté a spoľahlivé (Anderson, 2002, Anderson a Adams, 2008).

Postkoloniálne štúdiá, a najmä ich teoretická časť, identifikovali artikuláciu koloniálnej epistemológie v správach pútnikov, vojakov a priemyselníkov, medzi mnohými ďalšími, ktorí cestovali v službách impéria a povzbudzovali identifikáciu a formulovanie postimperálneho hlasu v tomto režime. V srdci postkoloniálnej teórie leží kritika kolonializmu a jeho účinkov na kolonizované národy, spoločnosti a kultúry. Túto kritiku tvorí niekoľko kľúčových pojmov. Postkoloniálni teoretici skúmajú zložitosť kultúrnej identity a hybridizácie v kontexte koloniálnych stretnutí. Kolonializmus vytvoril hybridné kultúrne formácie, v ktorých sa miešajú domorodé, koloniálne a diasporické prvky, čo spochybňuje predstavy pevných, homogénnych identít a kultúr. Koncept hybridity je dôležitý koncept v postkoloniálnej teórii, ktorý sa týka integrácie (alebo zmiešania) kultúrnych znakov a praktík z kolonizačných a kolonizovaných kultúr. Homi K. Bhabha predstavuje tento koncept hybridity vo svojom diele *The Location of Culture* z roku 1994. Asimiláciu a prispôsobenie kultúrnych praktík, vzájomné obohacovanie kultúr možno považovať za pozitívne,

obohacujúce a dynamické. Hybridita je tiež užitočným konceptom, ktorý pomáha odbúrať falošný dojem, že kolonizované kultúry sú monolitické alebo majú zásadné, nemenné črty (Sawant, 2012, s. 120). Postkoloniálna teória vychádzajúca z práce Antonia Gramsciho, Gayatriho Spivaka a ďalších kladie do popredia hlasy, skúsenosti a perspektívy subalterných skupín, teda tých, ktoré kolonializmus odsunul na okraj a umlčal. Subalternatívne štúdie sa snažia obnoviť a zosilniť hlasy utláčaných, spochybňujúce dominantné príbehy histórie a moci (Lindsay, 2016, s. 25).

Teória sa tiež zaoberá aj súčasnými problémami globalizácie, neoliberalizmu a neokolonializmu a skúma, ako ekonomické, politické a kultúrne formy nadvlády pretrvávajú v postkoloniálnom svete. Skúma spôsoby, akými západná hegemonia a kapitalistické vykorisťovanie naďalej formujú globálne mocenské vzťahy a nerovnosti. Teória sa pokúša, bez vymedzovania geopolitických hraníc medzi národnými štátmi a impériami – demarkácie, presadiť zameranie sa na „kontaktné zóny“ (Pratt, 1992). Kontaktné zóny nie sú geografické miesta so stabilným a symbolickým významom. Namiesto toho predstavujú pokusy o hegemoniu, no zároveň sú miestami multivokality, vyjednávania, požičiavania si, výmeny, interakcie a premiestnenia, redefinície či zvrátenia (Anderson, 2002). Inými slovami, ako perspektíva pre pochopenie vedy a vývoja má postkoloniálna teória potenciál vysvetliť, ako sa vedecké snahy stávajú miestami na vytváranie a prepájanie lokálnych a globálnych identít, ako aj miestami na narúšanie a spochybňovanie rozdielov medzi globálnym a lokálnym. (Anderson, 2002; Anderson a Adams, 2008). K najvýznamnejším dielam (a autorom) o tejto teórii patrí *The Commitment to Theory* (1988) od Homi K. Bhabha, *Orientalizmus* od Edwarda W. Saida (1978) ako aj Gayatri Chakravorty Spivak *Can the Subaltern Speak?* (1988).

Existuje však určitá kritika postkoloniálnych štúdií. Kritika postkoloniálnej teórie sa týka skúmania a kritiky samotnej postkoloniálnej teórie, vrátane jej predpokladov, metodológií a dôsledkov. Postkoloniálni kritici tvrdia, že táto teória môže reprodukovať eurocentrické perspektívy a esencialistické predstavy o identite tým, že sa primárne zameriava na skúsenosti predtým kolonizovaných národov vo vzťahu k západným koloniálnym mocnostiam. Tvrdia, že tento prístup prehliada rozmanitosť a zložitosť nezápadných kultúr a udržiava binárne opozície medzi Východom a Západom, kolonizátormi a kolonizovanými. Aj keď sa zameriava na kritiku orientalistických diskurzov, môže niekedy reprodukovať tie isté binárne súbory a stereotypy, ktoré sa snaží rozložiť. Esencializáciou „iného“ a zdôrazňovaním kultúrnych rozdielov môže postkoloniálna teória neúmyselne posilniť koloniálne

príbehy o nadradenosti a podradenosti, namiesto toho, aby ich spochybňovala. Tvrdia, že zameranie sa výlučne na analýzy založené na kultúre a identite môže zakryť materiálne nerovnosti a mocenskú nerovnováhu, ktoré naďalej pretrvávajú v postkoloniálnych spoločnostiach. Títo kritici obviňujú postkoloniálnu teóriu z toho, že je politicky inštrumentalizovaná na ideologické účely, najmä v kontexte politiky identity a nacionalistických hnutí. Tvrdia, že postkoloniálna teória môže byť kooptovaná na ospravedlnenie autoritárskych režimov, kultúrneho nacionalizmu alebo etnocentrizmu, a nie na podporu skutočnej emancipácie a sociálnej spravodlivosti (Lindsay, 2016, s. 25). Spivak vyjadril obavy z obmedzení postkoloniálnej teórie pri riešení pretínajúcej sa dynamiky rodu, triedy a moci v rámci koloniálnych a postkoloniálnych spoločností (Spivak, 1988). Aijaz Ahmad vo svojej práci *In Theory: Classes, Nations, Literatures* (1992) spochybnil politické dôsledky a efektívnosť postkoloniálnej teórie, najmä jej tendenciu uprednostňovať kultúrnu analýzu pred materialistickou a historickou analýzou. Spisovateľ Robert J.C. Young kritizoval postkoloniálnu teóriu pre jej tendenciu homogenizovať koloniálne skúsenosti a prehliadať špecifiká jednotlivých koloniálnych situácií v diele *Postcolonialism: An Historical Introduction* (2001). Autorka a kritička Partha Chatterjee spochybnila univerzalizačné tendencie postkoloniálnej teórie, argumentujúc pre jemnejšie chápanie koloniálnych a postkoloniálnych dejín, ktoré zohľadňuje miestne špecifiká a nepredvídateľné okolnosti v knihe *The Nation and its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories* (1993).

Čo sa vzťahu cestopisu a postkoloniálnej literatúry týka, cestopisné písanie a postkoloniálne štúdie idú ruka v ruke, pričom žáner cestopisu je základným zdrojom postkoloniálnych štúdií. Ich vzťah bol spojený historickými okolnosťami. Záujem o cestopisy naprieč širokým politickým spektrom bol súčasťou nevyhnutnej reimaginácie sveta, ktorú prvýkrát vyvolali hnutia odporu po druhej svetovej vojne a vojny za oslobodenie v bývalých európskych kolóniách, ako aj vlny prisťahovalectva, ktoré nasledovali (Campbell, 2002, s. 261). Na základe procesov nezávislosti od koloniálnej nadvlády postkoloniálni učitelia skúmali rôzne spisy o „cudzích“ a „exotických“. To viedlo k vývoju v publikovaní, chápaní a štúdiu cestopisov ako aj k ich hromadeniu v akademickej oblasti výskumu. Vďaka svojej schopnosti vzbudzovať zvedavosť, vzrušenie a dobrodružstvo, cestopisy prekvitali nielen počas koloniálnej éry, ale zohrávali kľúčovú úlohu aj v ekonomike a mašinérii impéria. Ak sa imperiálne centrum spoliehalo na reprezentácie svojich periférií a iného,

aby porozumelo sebe samému a vyvolalo pocit oprávnenosti, legitimacy a vlastníctva, cestopisy poskytovali na tento účel množstvo materiálu. Cestopisné písanie ako osobitná kategória sa teda znovu rozprúdila v dôsledku globálneho kolapsu (hoci nie úplného vymazania) koloniálnych rádo a štruktúr (Clark, 1999, s. 3).

Hoci by text Zhanga bežne do postkoloniálnej literatúry nepatrí, keďže sa nejedná o európske texty, avšak na základe jeho cestopisných denníkov a zaujímavých opisov Západu, ktoré vytvoril počas svojich zahraničných ciest, skúmam, či je možné sa na takýto text pozerat' cez isté metódy postkoloniálnej teórie. Napríklad na jeho chápanie a reprezentáciu *Iného* počas európskych ciest a aj to, či boli jeho ideológie pri vstupe do Európy podobné tým západným, keď vstupovali na Východ, a ako sa tieto dve rozličné kultúry ovplyvňovali a vnímali pri styku na Západe a nie v kolóniách, ako aj ich vzájomnú dynamiku. Pretože tak, ako západniari vstupovali do *cudzieho*, vrátane Číny, aj Zhang teraz takýmto spôsobom vstupuje do jemu neznámych a neprebádaných krajín, avšak nie na Východe, ale na Západe. V analýze chcem poukázať aj na to, či Číňan pri vstupe do západnej spoločnosti pociťoval alebo zažil rasizmus alebo útlak, tak ako ho pociťovali obyvatelia koloniálnych oblastí a aj to, či sa dajú orientalistické vyobrazenia Východu porovnať s vyobrazeniami Západu, ktoré vo svojich denníkoch tento diplomat tvoril, a takým spôsobom zisťujem, či mohol vnímať neznáme práve skrz koncept orientalizmu alebo opačne, skrz okcidentalizmus. Ďalej využívam teóriu miešania kultúr a vytváranie hybridných identít v tejto spoločnosti a pozorujem do akej miery mohol s týmto konceptom Zhang súhlasiť a či to ovplyvnilo jeho vnímanie západniarov. Skúmam prieniky medzi rodom a kolonializmom, najmä či kolonializmus ovplyvnil rolu, identitu a vyobrazenie ženského tela v Zhangových (čínskych) očiach, alebo či to skôr vyplývalo z historických udalostí, jeho výchovy a štúdia. Analyzujem, či sa rôzne formy útlaku v očiach diplomata (rasa, pohlavie, spoločenská trieda) prelínajú v kontexte stretnutia sa týchto koloniálnych a postkoloniálnych spoločností. Skúmam, ako čínski diplomati rozmýšľali nad triednou dynamikou spoločnosti zdôrazňujúcou úlohu kolonializmu pri formovaní spoločenských štruktúr. Poukazujem aj na to, či Zhang vnímal kolonializmus ako taký negatívne, alebo naopak pozitívne a ako ho vnímal pri vstupe do kolonizovaných oblastí. Tiež pozorujem, ako si na základe konceptu „cultural appropriation“ vysvetľoval a chápal zvyky západných krajín. Tieto metódy aplikujem na jeho konkrétne texty, myšlienky a vyobrazenia Západu a porovnávam ich, do akej miery by mohli alebo naopak, nemuseli súhlasiť so západným vyobrazením a myslením o Východe koloniálnych krajín.

3.1 Orientalizmus

Postkoloniálna literatúra s cestopismi sú úzko späté s orientalizmom. Je dôležité zadefinovať aj tento pojem, keďže budem analyzovať aj to, či sa na skúmané texty diplomata v hlavnej časti dá pozeráť aj skrz teóriu orientalizmu. Spôsob, akým ľudia rozprávajú príbehy o iných kultúrach, napríklad v cestopise, často poukazuje práve na orientalizmus. Orientalizmus je spôsob myslenia, kvôli ktorému sa východné kultúry zdali byť odlišné a exotické v porovnaní so západom. Je to možné identifikovať na použitom jazyku, štruktúre, obrázkoch a témach použitých v príbehoch. Napríklad východné kultúry mohli byť vyobrazené ako tajomné, nebezpečné alebo exotické. V práci sa preto zaoberám, či skrz presne takéto prvky je možné, aby sa človek z opačnej strany, teda Číňan, pozeral na Európu rovnakým spôsobom, ako sa Západ pozeral a vykresľoval Východ. Kniha Edwarda Saida *Orientalizmus* z roku 1978, znovu vydaná v roku 1995, bola skutočne dôležitou štúdiou v postkoloniálnom myslení. V priebehu histórie sa rôzne civilizácie vzájomne ovplyvňovali, čo vyvolávalo vzájomnú zvedavosť. Najmä orientalizmus vznikol v dôsledku záujmu Západu porozumieť Východu, vrátane islamu. Edward Said ho vo svojej vplyvnej štúdii vnímal skôr negatívne a tvrdil, že nejde len o pochopenie východu, ale aj o jeho definovanie a pretvorenie podľa západných perspektív. Said čerpal z Foucaultovej myšlienky „poznania moci“, aby vysvetlil, ako sa orientalizmus používal na kontrolu nad Východom. Hovoril o tom, ako cestopisy zohrávali veľkú úlohu v kolonializme, keď mocné štáty prevzali kontrolu nad inými miestami a ľuďmi. Tiež tvrdil, že orientalizmus je spôsob, akým môžu obyvatelia Západu kontrolovať a mať moc nad východnými krajinami (tu je dôležité poznamenať, že sa v tomto prípade jednalo najmä o oblasť Blízkeho Orientu, ktorá zahŕňa arabské a islamské krajiny, skôr než Ďaleký Východ, a teda krajiny ako India, Japonsko a Čína), o „Oriente“ teda hovorí v užšom slova zmysle. Orientalizmus považoval za spôsob myslenia a rozprávania, ktorý umožnil západniarom dominovať a obmedzovať Východ. Cestovateľské príbehy boli v orientalizme veľmi dôležité, pretože boli často hlavným spôsobom, ako sa ľudia doma dozvedeli o iných miestach a kultúrach. Ale Said tiež poukázal na to, že existujú aj iné typy písania, ako sú romány, noviny a náboženské texty, ktoré rovnako prispeli k orientalizmu. Tento spôsob myslenia dosiahol svoj vrchol počas 19. storočia, keď krajiny ako Francúzsko a Británia rozširovali svoju moc na Blízkom východe. Said nevnímal orientalizmus len ako spôsob popisu iných miest. Vnímal to ako spôsob

ospravedlnenia moci a kontroly západných krajín nad východnými. Hovoril o tom, ako si západniari o sebe mysleli, že sú nadradení východniarom, a ako definovali svoju vlastnú identitu tým, že ju postavili do kontrastu s východnými kultúrami. Saidovou veľkou myšlienkou bolo, že orientalizmus bol všade v západnom myslení a písaní o Východe po osvietenstve, čo bolo obdobie veľkých zmien v predstavách a viere Európy. Ak sa hovorilo alebo písalo o Východe, často len opakovali myšlienky, ktoré tu boli už dávno. Nepovedali vlastne nič nové. Said to nazval „intertextualita“, čo znamená, že myšlienky a písanie o Východe boli všetky prepojené a často sa navzájom opakovali. Orientalizmus sa však nemá chápať ako pravdivé porozumenie a poznanie Orientu. Ide len o určitú perspektívu, skrz ktorú Európa na Orient nazerala (Said, 1995, s. 31 – 70, 113). Kniha Edwarda Saida mala veľký vplyv na to, ako ľudia študovali cestopis a postkolonializmus. Hovoril o tom, ako západniari často zobrazovali východné kultúry určitým spôsobom, ktorý nemusel byť presný. Niektorí učitelia a literárni a postkoloniálni kritici (ako napríklad Bernard Lewis a Fouad Ajami) však Saidove myšlienky kritizovali a tvrdili, že nezvažoval, či je možné skutočne pochopiť iné kultúry bez zaujatosti. Iní autori ako Ali Behdad a David Spurr stavali na Saidových myšlienkach. Hovorili o tom, ako západné písanie často spôsobovalo, že východné kultúry boli vyobrazované rovnako a aký to bol problém. Spurr identifikoval rôzne spôsoby, ktorými by západné písanie o nezápadných kultúrach mohlo byť škodlivé, napríklad tým, že by ich považoval za menej dôležité alebo zaujímavé. Ale aj títo učitelia čelili kritike za to, že sa dostatočne nepozreli na históriu alebo že nezohľadnili, ako jazyk a preklad ovplyvňujú naše chápanie iných kultúr. Celkovo je štúdium orientalizmu a cestopisu v postkolonializme komplikované. Aj keď je dôležité uvedomiť si predsudky a stereotypy v tom, ako ľudia zo Západu píšú o iných kultúrach, je tiež náročné nájsť spôsob, ako presne tieto kultúry pochopiť a reprezentovať (Lindsay, 2016, s. 26 – 30).

Teoretický diskurz ako je orientalizmus, bol vypracovaný pre západnú literatúru. Táto štúdia ale skúma ten druhý breh rieky – skúma Číňana, ktorý išiel do Európy. To ale neznamena, že nie je možné sa na jeho tvorbu pozrieť prizmou orientalizmu a to tak, že na základe myšlienok orientalizmu a analýzou textov Zhanga vysvetľujem a poukazujem na jeho konkrétny pohľad a porovnávam ho s orientalistickým pohľadom západniarov. Už je známe, že orientalistický diskurz často zobrazuje Východ ako exotický, tajomný, nadčasový a mystický. Moja analýza preto zahŕňa, či podobným spôsobom, ako západniari na základe negatívnych prvkov orientalizmu vykresľovali

Východ, vyobrazoval Západ práve Číňan, či ho vnímal negatívne tak, ako vnímali Čínu západniari, a či takýmto spôsobom na vyobrazenie Západu následne využíval prvky okcidentalizmu. Orientalizmus často erotizuje východné kultúry, vykresľuje ich ako sexuálne, exotické a morálne dekadentné. Práca skúma presne takéto pohľady čínskeho diplomata na Západe, a tak dokazuje, či je možné sa na tieto čínske zápisky pozerat' skrz spomínanej teórie. V hlavnej časti práce bude veľmi zaujímavé pozorovať zistenia skúmaní diplomatových pohľadov, ako napríklad to, že ani on sa nevyhol orientalistickému vnímaniu *Druhého*, nie však Západu, ale západných kolónii. Ani text, ktorý je písaný z tej druhej strany, nedokáže uniknúť istému imperiálnemu pohľadu. Čínu a seba seba samého staval do nadradeného postavenia, pričom indiánov, černochovo a juhoázijské krajiny opisoval ako podradné, potrebujúce modernizáciu a pomoc Číny, no najmä Západu.

3.2 Okcidentalizmus

Okrem orientalizmu existuje však aj opačný pohľad, pohľad Východu na Západ označujúci sa ako okcidentalizmus. Tento termín znamená, že ľudia majú skreslený a často zjednodušený pohľad na západnú spoločnosť, ktorá zahŕňa krajiny ako Európa a USA. Tento názor môžu zastávať ľudia v západnom svete aj mimo neho. Okcidentalizmus vznikol ako náprotivok orientalizmu. V histórii existovali spisy a umelecké diela z miest ako Čína a India, ktoré určitým spôsobom zobrazujú Západ. Tieto zobrazenia sa často objavovali v časoch, keď európske krajiny rozširovali svoj vplyv prostredníctvom imperializmu. Rozšírenie európskeho imperializmu v 18. a 19. storočí pomohlo ustanoviť, predstaviť a definovať existenciu „východného sveta“ a „západného sveta“. Západné stereotypy sa objavujú v dielach indického, čínskeho a japonského umenia tých čias. Na rozdiel od orientalizmu sa však pojem okcidentalizmus objavil oveľa neskôr, koncom 20. storočia (Metin, 2020). Bol ovplyvnený orientalizmom a kritici tvrdia, že jednoducho odráža orientalistické názory naopak. Okcidentalizmus je vnímaný ako produkovanie vedomostí o Západe s cieľom vyvážiť diskurzy medzi Východom a Západom, a nie ako ovládnutie alebo iné postavenie Západu. Slovo „okcidentalizmus“ pochádza zo starého francúzskeho slova „occident“, čo znamená „západ“. Vzťahuje sa na štúdium alebo preberanie západnej kultúry a perspektív. Neobmedzuje sa však len na vedecký prístup alebo ideológiu, napriek tomu, že končí „-izmom“ ako iné ideológie. Okcidentalizmus možno vo

všeobecnosti chápať aj ako spôsob, akým je možné spochybniť západnú dominanciu a zachovať identitu Východu. Jeho cieľom je na rozdiel od westernizácie znovu vyvážiť vzťah medzi Východom a Západom bez asimilácie Východu do západnej kultúry. Iní považujú okcidentalizmus za formu nenávisti voči Západu, kde sa Východ cíti zaujatý voči Západu a snaží sa pomstiť odporovaním západným hodnotám. Tretia perspektíva vidí okcidentalizmus odlišne podľa toho, či niekto podporuje západné alebo východné hodnoty. Západní priaznivci to vidia ako spôsob presadzovania západných hodnôt, zatiaľ čo východní priaznivci to vnímajú ako prostriedok pre Východ na nápravu nerovnováhy spôsobenej západnou dominanciou. Veria, že ak má mať Východ v budúcnosti ústredné postavenie, musí sa prispôbiť západným hodnotám (Ibid.). Hasan Hanafi, autor zaoberajúci sa okcidentalizmom, navrhuje pozitívny prístup, ktorý sa snaží zvrátiť vzťah medzi Západom a Východom bez toho, aby predefinoval alebo pretvoril Západ. To naznačuje sľubnú metodológiu pre postup okcidentalizmu. Ian Buruma a Avishai Margalit vo svojej knihe *Occidentalism: The West in the Eyes of its Enemies* (2004) tvrdia, že odpor voči Západu možno vidieť v nacionalistických a nativistických hnutiach, ktoré považujú západné myšlienky ako kapitalizmus, liberalizmus a sekularizmus za škodlivé pre ich vlastné kultúry. Naznačujú, že niektoré z týchto myšlienok pochádzajú zo samotného Západu, čo ukazuje, aký zložitý môže byť vzťah medzi Východom a Západom. Buruma a Margalit vystopovali tento odpor k hnutiam ako nemecký romantizmus medzi tými, ktorí chceli pozápadniť, a tými, ktorí sa tomu bránili. Podobné argumenty možno nájsť v ideológiách ako sionizmus, maoizmus, islamizmus a japonský nacionalizmus (Buruma, Margalit, 2004). Je teda možné, aby čínski diplomati ako Zhang Deyi nazerali na Európu skrz takýto negatívny pohľad? Je možné, žeby Západom opovrhovali? Jedným z cieľov hlavnej časti práce je na základe vyššie opísaných prvkov okcidentalistického pohľadu poukázať na to, do akej miery sa vzájomné pohľady „západniarov“ a „východniarov“ v Zhangových denníkoch od seba líšili, alebo práve naopak, nelíšili. Čitateľ bude môcť pozorovať, že ani Zhang sa nevyhol okcidentálnemu pohľadu na Západ, čo je však logické. Stále je tu ale vnímaný veľký rozdiel v jeho obraze západného sveta v porovnaní s inými čínskymi diplomatmi, ktorí kvôli imperializmu a orientalistickému vykresleniu Číny vnímali Európu a celkovo Západ veľmi negatívne a opovrhovali ním.

3.3 Exotizácia

Je pomerne známe, že väčšina cestovateľov minulosti nazerali na Čínu ako záhadnú, nepreskúmanú, a teda exotickú. Väčšina západniarov mala takýto exotizujúci pohľad aj na qingských diplomatov. Mňa však v tejto práci zaujíma to, či takéto pohľady mali práve čínski cestujúci na Západ. Ako jeden z konceptov postkoloniálnej teórie a orientalizmu považujem za dôležité zadefinovať aj pojem exotizmus, keďže aj takéto prvky sa môžu vyskytovať v skúmaných textoch. Pochádzajúci zo slova exotika, je štýl v umení a dizajne, v ktorom sú umelci uchvátení nápadmi a pohľadmi z ďalekých miest. Inšpirujú sa týmito kultúrami a často okolo seba vytvárajú pocit tajomstva a fantázie. Tento proces, pri ktorom sú cudzie kultúry idealizované a stereotypizované cudzincami, sa nazýva „exotizácia“. Termín „exotický“ pôvodne pochádza z gréckeho slova „exo“, čo znamená „von“. Bol vytvorený počas európskeho veku objavov, keď európske lode objavovali svet. „Exotické“ zvyčajne v moderných slovníkoch znamená „cudzie“, ale nie všetko cudzie sa považuje za exotické. Niečo sa stáva exotickým, keď je to prinesené zvonku a obdivované pre svoj nepoznaný šarm alebo fascináciu. Exotika sa v Európe stala populárnou najmä v 16. a 17. storočí, keď vzrástol obchod s Východom. Európania sa začali viac zaujímať o nezápadné, najmä orientálne (stredovýchodné alebo ázijské) umenie, keď rozširovali svoje koloniálne ríše. Aj keď exotika úzko súvisí s orientalizmom, nie je obmedzená na konkrétne časové obdobie alebo kultúru. Môže mať rôzne formy, napríklad primitivizmus, etnocentrizmus alebo humanizmus. Exotizácia Východu, a v tomto prípade Číny, sa vzťahuje na proces, ktorým sú čínska kultúra, tradície a ľudia vykresľovaní ako exotickí, teda nepoznaní, tajomní a zásadne odlišní od západných noriem. Tento fenomén často zahŕňa kombináciu fascinácie a iného, keď sa na Čínu nazerá cez šošovku, ktorá zdôrazňuje jej cudzosť a vnímanú zvláštnosť. Je to zložitý a mnohostranný fenomén, ktorý sa vyvíjal stáročia a odráža širšie vzorce orientalizmu a kultúrneho imperializmu, kedy Západ zobrazuje nezápadné kultúry spôsobmi, ktoré zdôrazňujú ich cudziu povahu. Pochopenie a spochybnenie týchto reprezentácií je rozhodujúce pre vykreslenie presnejšieho, úctivejšieho a diferencovanejšieho medzikultúrneho porozumenia (Sund, 2019). V hlavnej časti práce je možné vidieť, že hoci Zhang nebol z kolonizujúcich krajín, exotizácia nepoznaného ho neminula a aj on využíval rovnaké prvky opisu pri zobrazovaní *Druhého*. Nepozeral sa tak len na západné kolónie, no dokonca, hlavne pred svojou prvou zahraničnou cestou, aj na Európu a jej tradície.

4 Analýza denníkov čínskeho diplomata Zhang Deyi

Pred devätnástym storočím predstavoval Západ v čínskej predstavivosti vcelku nepoznaný priestor, obývaný neskrotnými barbarmi a nadpozemskými bytosťami. Výpovede z prvej ruky, korešpondencia vyslancov dynastie Qing a jej diplomatov do Európy pomohli takéto predstavy rozlúštiť a vyvrátiť, keďže predtým informácie o týchto regiónoch pochádzali z druhej ruky, z počutia, rozhovorov, misionárskych spisov a prekladov zahraničných správ. Vyslanci a diplomati tak skúmali Európu a vytvárali rámce na pochopenie Západu pre ich vlastné domáce autority a vzdelanú čínsku verejnosť. V tejto práci sa na základe literárnej analýzy zaoberám osobným príbehom jedného z prvých čínskych oficiálnych cestovateľov, vyslancov a diplomatov v Európe, diplomatom menom Zhang Deyi. Skúmam, ako sa tento diplomat a cestovateľ pohyboval v koncepčnom a fyzickom priestore krajiny prakticky nezmapovanej v čínskej intelektuálnej tradícii. Práca okrem iného odhaľuje jeho osobné skúsenosti a vrstvy napätia medzi myslením, písaním a publikovaním o Západe. Integráciou diplomatickej a intelektuálnej histórie s literárnou analýzou ponúka zásadne novú interpretáciu angažovanosti dynastie Qing so Západom.

Ako uvažovali qingský literáti o Západe a vlastnom mieste Číny vo svete? Skúmanie miesta stretnutia civilizácií je najpriamejšou cestou k jeho pochopeniu. Z tohto dôvodu sa diplomatické misie dynastie Qing v Európe propagovali. Každá z týchto expedícií na čele s predstaviteľmi dynastie strávila v zámorí viac ako rok zhromažďovaním informácií o Západe, ktoré dynastia potrebovala na zvládnutie svojej zahraničnej politiky. Cestovatelia posielali listy a básne priateľom a spolupracovníkom, diskutovali s nimi o svojich skúsenostiach a vracali ich denníky a správy dvoru. Pre literátov neskorej éry Qing bol tento korpus spisov cenným zdrojom informácií o Západe. Ich vplyv bol okamžitý a hlboký, keďže ich písali skôr konfuciánske elity než misionári alebo Číňania slúžiaci v zahraničí. Debata a kontroverzia, ktorú vyvolali, zmenili národnú konverzáciu o reforme a zahraničnej politike (Huang, 2012, s. 17 – 20).

Väčšina z diplomatov prichádzajúcich do Európy strávila väčšinu času v Anglicku a Francúzsku, no absolvovali turné aj po zvyšku európskych mocností. Západ, o ktorom hovorili, zodpovedal tejto kolektívnej entite s dôrazom na Anglicko a Francúzsko. Primárnym výsledkom tejto interakcie je vplyv a odozva. Ovplyvňovalo ich okolie, ktoré videli, zvuky či kultúrne špecifiká daných krajín a tieto skúsenosti zaznamenávali do svojich denníkov. Západ nebol jednoznačnou entitou na odhalenie, ale kvôli ich

vlastným predsudkom, musel byť nimi rekonštruovaný a študovaný, aby ho pochopili. Čo si cestovatelia všimli a ako opísali, čo bolo na Západe iné? Ako sa vyrovnali so životným štýlom, náboženskými názormi, spoločenskými zvykmi, rodinnými štruktúrami a rodovými rolami ľudí zo Západu? Dospeli títo cestovatelia k prekonceptualizácii Číny a problémov, ktorým ich krajina čelila? Ako ich názory prijali doma politické a spoločenské elity? Je veľmi pozoruhodné, že odpovede na tieto otázky je možné nájsť v denníkoch rôznych qingských diplomatov. Rovnaké témy boli pozorované aj v samotných žurnáloch Zhang Deyiho.

4.1 Biografia čínskeho diplomata

Zhang Deyi, čínsky diplomat dynastie Qing, ktorého obsah cestopisov je témou tejto práce a ktorého konkrétnymi denníkmi sa budem v ďalšej kapitole zaoberať, bol jeden z mála čínskych diplomatov, ktorý si o svojich cestách viedol vcelku podrobný záznam nie len o diplomatických misiách a dôležitých politických udalostiach, ale hlavne o každodennom živote. Väčšina diplomatov si viedli poznámky najmä o ich pracovnej sfére a diplomatických stykoch. Jeho texty nám môžu slúžiť na pochopenie toho, ako jeden z čínskych diplomatov vnímal európsku realitu v 19. a na začiatku 20. storočia. Sprostredkováva nám, akým spôsobom vnímal Západ *konkrétny* Číňan a aj to, ako Európa vyzerala *jeho očami*. Skúmanie takýchto zápiskov môže mať významný vplyv na pochopenie čínskeho vnímania Západu v búrlivom historickom období. Preto považujem za dôležité oboznámiť sa s osobnosťou tohto diplomata.

O jeho cestách a živote diplomata neexistuje veľké množstvo spisov a literatúry, väčšina informácií v tomto texte je zozbieraná z jeho vlastných zápiskov a z nájdených čínskych vysokoškolských štúdií, ako sú 赵金敏 - 关于张德彝《七述奇》手稿 (1985), 李宁 - 意愿渴求价值——从《再述奇》看张德彝对西方体育的介绍 (1988), 王熙 - 张德彝赴欧所见的西洋器物 (2007), 耿明 - 张德彝思想研究 (2011), 陈梁芊 - 张德彝与晚清外交改革 (2018).

Zhang Deyi sa narodil v roku 1847 v chudobnej rodine v provincii Liaoning. Jeho predkovia migrovali z provincie Fujian do Mandžuska a boli zaradení do čínskych práporových jednotiek, keď Mandžuovia napadli Čínu. Jeho matka ho vzdelávala doma a neskôr navštevoval charitatívnu školu. Aby bolo možné vysvetliť jeho pohľady, pocity a myšlienky na západnú kultúru, je dôležité poznamenať, že Zhang vyrastal počas obdobia reštaurovania Tongzhi 同治中兴 (1860 – 1877), ópiové vojny, ktoré

výrazne ovplyvnili zahraničné vzťahy dynastie Qing, nezažil priamo. Bol opisovaný ako inteligentný, mladý, veľkorysý a ambiciózný a usilovne sa venoval štúdiu. Vo veku pätnástich rokov bol na základe svojich akademických úspechov vybraný, aby sa zapísal do novozaloženého Tongwenguan 同文館 (1862 – 1900), školy kombinovaného vzdelávania, čo bola vládna škola zameraná na vyučovanie západných jazykov (a neskôr vedeckých predmetov). V tom čase sa jednalo o prvú školu cudzích jazykov v krajine. Bola založená v meste Beijing v roku 1862 počas neskorej dynastie Qing, hneď po skončení druhej ópiovej vojny, ako súčasť tzv. sebakapilujúceho hnutia 洋務運動 (1861 – 1895). Jej založenie bolo úzko späté so založením Zongli Yamen 總理衙門, vtedajšieho úradu zahraničných vecí. Zhang bol jedným z desiatich študentov prvej generácie. Vyučil sa tam za anglického tlmočníka. S talentom na jazyky vynikal vo svojich štúdiách a postupne sa z nízko postaveného tlmočníka stal veľvyslanec. Jeho štúdium na Tongwenguan mu poskytlo prostriedky na živobytie a vstup do nižších byrokratických radov. Vzájomný vzťah medzi vyslancami Tongwenguan a dynastie Qing umožnil, aby poznatkami získanými z predchádzajúcich misií mohli vzdelávať budúcich diplomatov. Jeho cesta od študentského tlmočníka k ministrovi nebola ojedinelá, pretože mnohí diplomati dynastie, ktorí neskôr zastávali ministerské funkcie, začali svoju kariéru ako študentskí tlmočníci. To naznačuje, že skúsenosti získané z jazykového vzdelávania a služieb v zámorí zohrali kľúčovú úlohu pri ich vzostupe. Zhangov príbeh ilustruje, ako kariérne cesty a osobné preferencie qingských diplomatov ovplyvnili názory, ktoré si vytvorili o Západe (Huangfu, 2018, s. 99 – 131). Napriek tomu, že bol tradicionalista, väčšinu svojho života strávil v zahraničí ako jeden z prvých diplomatov qinského impéria v Európe. Na základe svojich študijných výsledkov bol vládou vybraný, aby sprevádzal prvú misiu zameranú na zbieranie informácií o Európe v roku 1866. Cestoval do desiatich krajín vrátane Francúzska, Spojeného kráľovstva, Belgicka, Holandska, Nemecka, Dánska, Švédska, Fínska, Ruska a Pruska, kde sa stretol s rôznymi svetovými zvykmi. Táto skúsenosť rozšírila jeho perspektívu za hranice ústrania Ríše stredy a odhalila pre neho nový, jemu dovtedy neznámy svet. Zatiaľ čo pôvodným zámerom vlády bolo porozumieť zahraničným záležitostiam a preskúmať ich klady a zápory, Zhang Deyi sa zameral na pozorovanie nových kultúr a nepoznaných zvyklostí. Kultúry ho veľmi fascinovali, čo viedlo k napísaniu podrobného záznamu jeho pozorovaní v ôsmich denníkoch. V roku 1979 odhalila

Pekinská knižnica 78 zväzkov rukopisu denníka Zhang Deyi. Všetky zväzky, okrem jedného (v poradí siedmeho denníka) boli dobre zachované.

Po Zhangovej prvej európskej misii nasledovala misia do Ameriky a znova do Európy v roku 1868 a misia do Francúzska v roku 1870. Z denníkov je tak zrejmé, že sa Zhang vydal na mnohé medzinárodné cesty. V roku 1868 zohral kľúčovú úlohu ako prekladateľ počas inauguračnej čínskej diplomatickej misie v Európe a Spojených štátoch. V roku 1870 pôsobil ako atašé počas ďalšej misie vo Francúzsku, čím sa stal prvým diplomatickým vyslancom z Číny, ktorý vyjednával so západoeurópskou krajinou. V roku 1876 pôsobil ako prekladateľ počas služby ministra v Spojenom kráľovstve, čo mal byť historický moment, pretože to bol prvý prípad, kedy Čína vyslala ministra za jej hranice. V druhom roku vlády cisára Guangxu 光緒 (1876) prevzal Zhang Deyi úlohu prekladateľa na čínskom veľvyslanectve v Británii. Neskôr, v trinástom roku vlády Guangxu (1887), slúžil ako tajomník. Nasledovali ďalšie úspechy, ako napríklad menovanie za radcu v Japonsku v roku 1896, získanie oficiálneho titulu ministra zahraničných vecí v roku 1901 pre krajiny Anglicko, Taliansko a Belgicko a pôsobenie ako veľvyslanec v Británii roku 1906. V roku 1904 zastupoval vládu čínskej dynastie v Londýne, kde vzájomným vyjednávaním zabezpečil, že Britom v Číne nebudú udelené žiadne špeciálne privilégia. Zhang Deyi sa vrátil do Číny po roku 1906, kedy návrat zo zámoria znamenal prechod na akademickú úlohu učiteľa angličtiny cisára Guangxu. Jeho účasť na formovaní vzdelania cisára podčiarkuje význam jazykových a kultúrnych znalostí v rozvíjajúcej sa krajine neskorej čínskej dynastie. Život a príspevky Zhang Deyiho odrážajú zložitosť navigácie medzi tradičnými hodnotami, diplomatickými snahami a vzdelávacími aktivitami počas obdobia hlbokých zmien v čínskej histórii. Napriek svojmu mimoriadnemu postaveniu sa po návrate do Číny, na základne dochovaných denníkov a spisov, potýkal s komplexom menejcennosti, ktorý pramenil z jeho minulosti v škole Tongwen. Začiatkom 60. rokov 19. storočia sa totiž učenie cudzích jazykov v Číne všeobecne nepovažovalo za legítimnú činnosť. Qingská vláda v snahe presadzovať diplomaciu povzbudila mladých nadaných mužov, aby študovali angličtinu ponúkaním peňažných odmien a oficiálnych pozícií na základe výkonu. Keď sa však v roku 1862 škola Tongwen otvorila, bolo do nej zapísaných iba desať študentov, čo podčiarklo sociálne problémy a predsudky, ktorým čelili tí, ktorí sa venovali štúdiu cudzích jazykov. Okrem toho, Zhang nikdy nespravil cisárske skúšky, čo ňutoval po celý život. Po revolúcii

(1911) zomrel na chorobu v hlavnom meste v roku 1918 vo veku 72 rokov (Zhang, 1992, s. 8 – 20).

4.2 Bibliografia čínskeho diplomata

Obrazy Európy skúmané v tejto magisterskej práci vychádzajú z vydaných publikácii nájdených denníkov Zhang Deyiho. Denníky sa radia do cestopisného žánru, kde opisuje svoje cesty po západnej pologuli, zaznamenáva živé opisy krajiny, miest a kultúr, osobné úvahy, postrehy a skúsenosti autora, ako aj opisy kultúrnej interakcie s rôznymi kultúrami a národmi. Denníky poskytujú jednoduchý prehľad o geografii, histórii a najmä zvykoch a sociálnych podmienkach navštívených miest.

Spolu existuje osem denníkov so spoločným názvom 述奇, do angličtiny prekladané ako *Narratives of wonders*, v slovenčine a češtine ako *Rozprávanie o podivnom*, ktoré opisujú jeho osem diplomatických ciest z Číny na Západ. Denníky sú chronologicky označované od 1 do 8. Siedmy denník rozpráva o jeho práci diplomata v Japonsku, no nikdy nebol oficiálne vydaný. Denník číslo osem hovorí o jeho posledných európskych cestách prevažne v Belgicku a Británii v rokoch 1900 a 1901 pred návratom do Číny. Je nutné poznamenať, že Zhang si svoje poznámky zo začiatku písal viac menej sám pre seba, no podľa dochovaných zápiskov, niektoré časti z denníkov boli vydávané počas neskorej dynastie Qing, ku sklonku Zhangovho života, za účelom vzdelávania budúcich čínskych diplomatov ako aj čínskeho ľudu. Podľa editora knihy 航海述奇 (*Records of Sea Travels*) z roku 1981 menom Zhong Shuhe 钟叔河, skoré vydania časti denníkov (tiež nájdené v pekinskej knižnici) boli editované a neobsahovali všetky informácie ako originálne denníky. Po znovuobjavení boli zápisky a denníky pretvorené do kníh a editované, vydané boli teda po smrti autora. Mne sa podarilo získať štyri knihy, ktoré tieto denníky obsahujú.

Jedná sa konkrétne o anglické vydanie s názvom *Diary of a Chinese Diplomat* (1992), čo je v poradí druhý denník z roku 1867 preložený do angličtiny Simonom Johnstonom. V denníkoch autor deň za dňom zhrňuje svoje zážitky, ktoré sa týkajú predovšetkých jeho každodenného života. Zmieňuje sa aj o svojej práci a diplomatickej ceste ako aj svojich povinnostiach, no len okrajovo.

Ďalšou knihou je 随便法国记 (*Notes on Following the Mission to France*), vydaná roku 1982, editovaná už spomínaným 钟叔河. Jedná sa v poradí o tretí denník, ktorý je zameraný na poznámky o Zhangovej ceste do Francúzska. Táto publikácia

existuje len v čínštine a nebola preložená do iného jazyka. 25. januára 1871, s cieľom ospravedlniť sa za incident v Tianjine, ktorý sa odohral v predchádzajúcom roku, diplomatická delegácia dynastie Qing na čele s Chonghou 崇厚 (úradník ma diplomat) priplávala do Marseille, Francúzska. Jeden z tlmočníkov v delegácii, mladý Zhang Deyi, začal písať denník o francúzsko-pruskej vojne a následnom vzostupe a páde Parížskej komúny. Už v prvú noc si všimol, že okolo jeho hotela prechádzal kontingent francúzskych vojakov. Denník ponúka podrobný popis Parížskej komúny. Tieto opisy neboli otvorene publikované až do ich znovuobjavenia v roku 1982, takže ich vplyv zostal veľmi obmedzený. Zhang Deyi si neuvedomoval, že to, čoho bol svedkom, by mohlo mať významný vplyv na ľudskú históriu, vrátane chodu dejín v jeho vlastnej krajine.

Už spomínaná kniha 航海述奇 (*Records of Sea Travels*) (1981, opäť editovaná 钟叔河) vydaná tiež len v čínštine, je ďalšou z publikácií, ktoré boli kľúčové pre túto prácu. V knihe sa nachádzajú zápisky z prvých štyroch denníkov diplomata. Tento výber vyhotovený Zhong Shuhom má byť zameraný na najdôležitejšie a najprínosnejšie pozorovania Zhang Deyiho, ktoré si počas svojich ciest zaznamenal. Konkrétne táto kniha je veľmi významná z dôvodu západných objavov, ktoré diplomat pri svojej práci pozoroval. V knihe sa uvádza, že väčšina opísaných vynálezov bola v tom čase pre Čínu ako aj pre autora neznáma. Editor Zhong Shuhe, ako aj vyššie spomínané štúdie tak pripisujú Zhangovi hneď niekoľko prvenstiev (Zhong, 1981, s. 9 – 14). Na základe kritického zhodnotenia týchto textov, je možné tvrdiť, že diplomata a jeho denníky vcelku oslavovali. Zo štúdií a slov editora vyplýva, že denníky Zhang Deyiho boli mimo iné významné aj tým, že ako jeden z prvých diplomatov sa zameral na opis vedeckých a technologických vynálezov, ako bol telegraf, bicykel či skrutky. Okrem toho vo svojich zápisoch predstavil parné stroje, výťahy, šijacie stroje, kombajny, plynové potrubia, interpunkčné znamienka a dokonca aj čokoládu či kondóm, na ktoré v textoch diplomat poukazuje, že mu boli neznáme (Zhong, 1981, s. 112 – 188). Zhang opisuje aj prvé farebné pohľadnice a zbieranie známok, podľa jeho slov hobby, ktoré dovtedy nevidel (Zhao, 1985, s. 7 – 11). Okrem toho, ako jeden z prvých Číňanov mal možnosť navštíviť egyptské pyramídy.

Poslednou knihou je čínske vydanie šiesteho denníka autora 六述奇 (zostavená a vydaná univerzitou Anhui v roku 2016). Zápisky pochádzajú z obdobia medzi 22. a 26. rokom vlády cisára Guangxu. Témy denníkov sa opakujú, Zhang nielenže opäť

predstavil ďalšie západné vynálezy Číny, ale ukázal aj čaro čínskej kultúry západniarom (Zhang, 2016).

Zaujímavosťou je, že počas života Zhang Deyiho boli vytlačené iba prvý, štvrtý a ôsmy denník. Zhangove definitívne rukopisné verzie denníkov, revidované a skopírované vlastnou rukou v posledných rokoch jeho života, boli vytlačené ako Gaoben Hanghai shuqi huibian 稿本航海述奇匯編 v desiatich zväzkoch v Pekinskej knižnici (Chen, 2018).

Ja osobne som mala prístup len k týmto štyrom knihám, ktoré obsahovali zápisky z jeho denníkov. Hoci som nezískala prístup ku všetkým primárnym zdrojom, možnosť, žeby to ovplyvnilo moju analýzu, je podľa môjho názoru malá. Aj keď sa jedná o konkrétny výber z týchto textov, napriek tomu však odhaľuje dôležité rysy jeho písania a jeho vnímania cudzieho.

4.3 Autorove vyobrazenia Západu

Hoci bol Zhang Deyi nováčik v praxi písania žurnálov, tento diplomat sa riadil vždy rovnakou a konkrétnou štruktúrou pre každý záznam. Začínal zaznamenávaním dátumu a počasia, podával súhrn hlavných aktivít dňa a končil časom návratu. V denníkoch zahrnul aj špeciálne poznámky (označované ako ji 记), podobné terénnym poznámkam antropológa. Tieto poznámky boli empirické pozorovania prezentované s tónom oddelenej objektivity so zameraním na väčšie kultúrne vzorce, pravdepodobne určené ako pomôcky na zapamätanie a zaujímavé fakty pre čitateľov (Huangfu, 2018, s. 35). Denníky písal vždy v prvej osobe. Prvky teórie čínskeho cestopisu sú tak pozorovateľné aj v jeho dielach, kde nachádzame záznamy a opisy okolia, ktoré sú pre čínsky cestopis nevyhnutnosťou. V neskorších denníkoch si dal záležať na podrobnom a presnom opise miesta či situácie, aby si aj čitatelia mali možnosť predstaviť presne to, čo videl on, akoby to sami zažili.

V úvode vždy čitateľov vopred upozornil, aby odložili zdravý rozum a boli pripravení vstúpiť do autentického, nového a nimi dovtedy nepoznaného sveta s nepredstaviteľnými prvkami. Qi 奇 (podivný, zvedavý alebo aj exotický) je znak, ktorý sa často používa na opis predmetov, ktoré vyvolávajú údiv, obdiv alebo nedôveru. Zhangova kombinácia shu 述 a qi (záznam zvedavosti) signalizovala jeho čitateľovi, že všetky predmety, udalosti a skúsenosti zaznamenané v knihe pochádzajú zo skutočného

života: „*红海苦热 - 红海滨多奇怪鱼，有表里通明，形正圆，如玻璃盃覆水中者，无首尾*“ (Zhang, 1980, s. 256).

Zhangove zápisky siahali od bežných detailov každodenného života až po výstredné mechanické nástroje, ale len zriedka sa ponoril do vážnych spoločenských záležitostí. Napríklad návšteva amerického Kongresu si zaslúžila len dve vety, zatiaľ čo rozsiahle strany boli venované pravidlám pre rôzne detské či stolové hry, ktoré mu dovtedy boli úplne neznáme (Zhang, 1867, s. 103 – 110). Pozoruhodné je, že názory, záujmy a sympatie dospelávajúceho Zhanga sa výrazne líšili od názorov, záujmov a sympatií vyšších byrokratov. V dôsledku toho sa jeho interpretácia a zobrazenie západných spoločností zodpovedajúcim spôsobom líšilo. Jeho zobrazovanie pôsobilo priamejšie a autentickéjšie. Na rozdiel od bežných správ vyslancov, Zhangov umelecký štýl písania, ako študenta, ktorý sa stále len zdokonaľoval v písaní cestopisu, mu umožnil zvládnuť oveľa väčší rozsah obsahu. Odvážne odmietol nasledovať svojich kolegov, ktorí dohliadali na pokusy misií vnútiť Západ do ich už existujúcich koncepcných rámcov. Namiesto toho ponoril čitateľa do nového sveta plného nekonečného množstva zvláštnych udalostí či nových informácií a artefaktov. Diplomatické spory medzi Čínou a západnými národmi sa v jeho spisoch takmer nespomínali až do jeho tretej misie v roku 1870.

4.3.1 Exotizácia a okcidentalizácia Západu

Vďaka týmto poznámkam je teda možné konštatovať, že aj Zhang svojim spôsobom vykresľoval Európu a Západ ako inú, exotickú, Východom dovtedy nepreskúmanú. Exotizácia Západu zahŕňa zobrazovanie západnej kultúry, ľudí a praktík ako exotických, nezvyčajných alebo zásadne odlišných od nezápadných noriem. Tento proces môže zahŕňať pozitívne aj negatívne stereotypy, často zdôrazňujúce aspekty západnej kultúry, ktoré sa cudzincom javia ako nové, zvláštne alebo očarujúce, presne ako sa zdali aj Zhangovi. Tak ako Západ počas koloniálnej éry exotizoval nezápadné kultúry, aj nezápadné kultúry si vytvorili vlastné exotizované pohľady na Západ. Tieto názory boli formované obmedzenými a selektívnymi interakciami s obyvateľmi Západu, často prostredníctvom obchodu, misionárskych aktivít a koloniálnych správco. Môžeme vidieť, že rôznorodé kultúry v západných krajinách sú často homogenizované, čím sa zložité spoločnosti redukujú na zjednodušené a jednotné stereotypy. Západné spoločnosti sú často zobrazované ako stelesnenie osobnej slobody, demokracie

a individualizmu, pričom niekedy prehliadajú sociálne problémy a ich zložitosti. Exotizácia Západu je mnohostranným fenoménom, ktorý zahŕňa idealizáciu, zjednodušovanie a pretváranie západnej kultúry nezápadnými spoločnosťami (Sund, 2019). V denníkoch môžeme pozorovať, že na začiatku svojich ciest Zhang nevnímal Západ ako množstvo rôznych a odlišných kultúr, ale len ako jeden spoločný celok. Pre každú západnú krajinu malo platiť to, čo bolo každému o Západe známe. Mal byť bohatý, inovatívny a nemorálny. Časom sa však v jeho nasledujúcich denníkoch tento pohľad vytráca a nahrádza ho racionálnejší pohľad diplomata, ktorý mal vďaka svojim cestám možnosť spoznať a pochopiť množstvo rozličných kultúr.

Na základe použitej literatúry a teórie v prvej časti práce by asi čitatelia očakávali, že tak, ako sa západniari pozerali na Východ (orientalistickým spôsobom a skrz predsudky), tak rovnako, možno práve cez závoj okcidentalizmu, sa bude na Západ pozeráť aj samotný Zhang. Aspoň ja som to pred písaním práce takto očakávala. Je pozoruhodné, že je to viac menej naopak. Zo zozbieranej literatúry a jeho denníkov sa mi podarilo utvoriť si určitú predstavu o tom, ako o Západe tento čínsky diplomat rozmýšľal.

V kontexte Číny, najmä počas neskorej dynastie Qing a začiatku republikánskeho obdobia, okcidentalizmus zahŕňal celý rad názorov, ktoré boli často zložené a ambivalentné. Čínsky pohľad na Západ počas tejto éry bol formovaný zmesou obdivu, úzkosti a odporu. Počiatočné stretnutia so západnými mocnosťami boli poznačené konfliktmi a podrobením sa, o čom hovorí aj štúdia o vnímaní "západných barbarov" Čínou - *From the Ruins of Empire: The Revolt Against the West and the Remaking of Asia* (2012) od Pankaj Mishra, ako aj *Rethinking Chinese Perceptions of the 'Other': Analyzing the Discourse on Western 'Barbarians' in Modern China* od Zhang Yongjin. Hlbšiu analýzu negatívneho vnímania Západu je možné nájsť v štúdiu *Chinese Occidentalism: Theory and Practice* editované Xiaomei Chen (1995). Toto obdobie podporilo pocit poníženia a vnímanie Západu ako technologicky nadradeného a morálne skorumpovaného. Západné mocnosti preukázali vyspelú vojenskú technológiu a priemyselné schopnosti, čo zapôsobilo, no zároveň znepokojilo čínskych predstaviteľov a intelektuálov. Tradicionalisti považovali západnú kultúru za morálne a duchovne menejcennú (Biggerstaff, 1937, s. 308 – 315). Kritizovali západný materializmus, individualizmus a vnímali morálny úpadok (Chen, 1995, s. 23). Postavy ako Zhang Deyi a ďalší diplomati, ktorí cestovali na Západ, poskytli podrobné správy o západných spoločnostiach. Tieto spisy často odzrkadľovali zmes fascinácie a kritiky,

pričom zdôrazňovali pôsobivé aspekty západných miest, technológie a inštitúcií, ako aj vnímané sociálne a morálne nedostatky. V Zhangovom prípade to však bol hlavne prvotný obraz fascinácie, čo znamená, že aj on vnímal Západ cez známe predsudky či dokonca poveru, a tak si ju vo svojom myslení exotizoval. Najprv očakával, že Európa bude ako celok fantastická a dokonca možno aj nadčasová, bez akýchkoľvek chýb či chudoby, ktorú počas svojich ciest aj tak veľmi nevnímal, keďže sa stretával hlavne s elitou. Vo výsledku však zistil, že nie všetko, čo počul a očakával od Západu, bola pravda.

Čínsky pohľad na Západ cez okcidentalistickú perspektívu sa časom výrazne vyvíjal, najmä na základe týchto diplomatických ciest. Spočiatku mnohí Číňania považovali Západ za technologicky vyspelý, ale kultúrne menejcenný, západné spoločnosti vnímali ako barbarské a nemorálne v porovnaní s konfuciánskymi ideálmi (Bickers, 2011, s. 57). Ako však pribúdalo stretnutí, najmä prostredníctvom obchodu, diplomacie či konfliktov, čínske perspektívy sa začali meniť. Intelektuáli a reformátori, ovplyvnení západným vedeckým a vojenským pokrokom, začali obhajovať učenie sa od Západu s cieľom posilniť Čínu. Postavy ako Zhang Deyi stelesnili tento prístup a zdôraznili potrebu osvojiť si západné technológie a metódy a popritom si zachovať čínske kultúrne hodnoty. V tomto období môže čitateľ aj na základe týchto cestopisov pozorovať Zhangovú komplexnú zmes obdivu k západnému pokroku a zároveň túžbu chrániť a omladiť čínsku civilizáciu, s cieľom modernizovať ju selektívnou integráciou západných inovácií.

Predtým, ako Zhang po prvýkrát vkročil do Európy, sa počas svojich štúdií dozvedel o kritike čínskych praktík Západom, ktoré tieto západné krajiny považovali za poverčivé, zastarané a neužitočné, ako napríklad viazanie nôh, veštenie, geomantiu či zvyk literátov nechávať si dlhé nechty. Toto je typickým príkladom orientalistického vnímania sveta kolonizátormi, ktorý je každému už dobré známy. Z postkoloniálnej a orientalistickej perspektívy bol pohľad Západu na čínske tradície často charakterizovaný zmesou fascinácie, exotiky a iného. Tieto perspektívy zdôrazňujú, ako boli západné reprezentácie Číny formované historickou dynamikou moci, kultúrnymi stereotypmi a koloniálnymi diskurzmi. Západný pohľad na Čínu bol ovplyvnený koloniálnymi stretnutiami, obchodnými vzťahmi a konfliktami ako ópiové vojny, ktoré vyústili do nerovných zmlúv a západnej dominancie v čínskych prístavoch. Západné príbehy často vykresľovali Čínu ako zaostalú alebo potrebujúcu modernizáciu, čo malo ospravedlňovať západnú intervenciu a kontrolu. Čínske tradície boli často stereotypné

a zjednodušené, aby vyhovovali západným predstavám o exotickom a tajomnom východe. Boli prezentované ako mystické alebo záhadné. Táto fascinácia bola spojená so zmyslom pre neznáme a zvláštne, zdôrazňujúc rozdiel v chápaní. Zložité kultúrne praktiky boli zredukované na zjednodušené a často nepresné reprezentácie. Existovala tendencia pozerat' sa na čínske tradície cez optiku západnej kultúrnej nadradenosti, čo naznačuje, že západné spôsoby boli vyspelejšie alebo civilizovanejšie. Západné reprezentácie čínskych tradícií často zahŕňali selektívne privlastňovanie si kultúrnych artefaktov, symbolov a praktík, ktoré boli potom zbavené pôvodného kontextu a významu. Orientalizmus má tendenciu prezentovať východné kultúry vrátane Číny ako statické a nadčasové, ignorujúc historické zmeny a vnútornú rozmanitosť. Orientalistické názory podporovali kultúrny esencializmus, čo naznačuje, že čínska kultúra a tradície sú nemenné a monolitické a nie dynamické a rozmanité. Tieto reprezentácie ovplyvnili západnú politiku voči Číne a formovali vnímanie verejnosti, čo často viedlo k nedorozumeniam a predsudkom. Mnohí čínski intelektuáli a reformátori odolali západnej nadvláde tým, že presadzovali hodnotu a jedinečnosť čínskych tradícií, často ich reinterpretovali spôsobmi, ktoré by mohli koexistovať s modernitou, čo bol aj prípad Zhanga (Vukovich, 2012, s. 15 – 24).

Na podobné spomínané tradície a praktiky Číny, ako boli viazanie nôh, veštenie, geomantia či zvyk nechávať si dlhé nechty, v Európe a Spojených štátoch nebol tak tento diplomat pripravený. O to viac bol prekvapený, keď videl, že geomantia a fyziognómia sa v Európe a Spojených štátoch v tej dobe považovali za populárne. Z denníkov sa totiž dozvedám, že vo Francúzsku bolo považované rozbitie zrkadla za nešťastie a netopier mal naopak znamenať radosť a šťastie. Bol teda prekvapený, že aj „vyspelý“ a moderný Západ mal svoje vlastné poverby (Zhang, 1871, s. 44 – 48). Aj v oblasti osobnej hygieny bol Zhang ohromený paralelami medzi Čínou a Západom. Uviedol, že obyvatelia veľkých mestských centier horlivo sledovali bizarný estetizmus. Ženy si nadvihli prsia, zúžili pás odevmi vyrobenými z konope a medeného drôtu a prsia a zadok si vypchávali bavlnou. Nechty si nechávali narásť niekoľko centimetrov a niektorí muži si nechty nielen nechávali dlhé, ale strihali ich aj do trojuholníkových tvarov. Bol ohromený, keď videl, že tetovanie na ruke a ramene, forma trestu udeľovaného čínskym väzňom, bolo medzi umelcami a remeselníkmi už aj vtedy vcelku populárne. V Paríži ženy hľadali lekárske odborníkov, aby im pomohli odstrániť časť kosti na nohe, aby ich chodidlá vyzerali chudšie. Paradoxne z toho vplýva, čo si všimol a poznamenal aj sám Zhang, že sa západniari vysmievali dlhým nechťom čínskych

literátov, no pritom si ich oni sami nechávali narásť, povyšovali sa nad viazaním nôh, no francúzske ženy si ich samé operáciou zmenšovali (Zhang, 1982). Takýchto zamyslení sa nad dvojítm štandardom uplatňovaným na Čínu môžeme nájsť v jeho spisoch niekoľko. Ja som túto situáciu interpretovala tak, že Zhang si bol vedomý toho, že Európa na Čínu nahliada s podivom a pohrdaním, ale on sám našiel v Európe zvyky, ktoré sú pre neho taktiež hodné pohrdania. Svedčí to tak o tom, že orientalizmus a okcidentalizmus sú vlastne dve strany jednej mince. Tendencia nevnímať *Inakosť*, alebo ju vnímať „so zdvihnutým obočím“ nie je len vlastnosťou Západu, ale je to obecnou vlastnosťou ľudstva, a dokonca aj imperializmom podmanený Číňan je zasiahnutý *Inakosťou*. Aj on nové zvyky a tradície, ktorým kvôli kultúrnym rozdielom nerozumie, interpretuje ako čudné či bizarné, a možno aj nevedome ich tak vníma cez okcidentalistický prístup.

Nedostatok prísneho kódexu ohľadom správania sa diplomatov na týchto misiách dovolil delegácii určitý stupeň slobody, čo sa nedá povedať o ich japonských kolegoch, ktorí boli pod dozorom určených inšpektorov. Z toho dôvodu je možné tvrdiť, že Zhang mal pravidelný a priamy kontakt s cudzincami. Podľa autorky Huang (2018), v porovnaní s vyššími vedúcimi misii mu jazykové znalosti a nedostatok oficiálnych povinností poskytli väčšiu emocionálnu spokojnosť pri práci s cudzincami. Po účasti na nadnárodnom bankete v Paríži Zhang napísal o svojom presvedčení, že ľudia vo všetkých častiach sveta patria do jednej rodiny. Skonštatoval, že: „...*ich oblečenie môže byť odlišné, ale radosť a smútok sa nelíšia. Spoločenské zvyky môžu byť odlišné, ale rozdiely medzi dobrom a zlom sa tiež nelíšia...*“ (Zhang, 1868, s. 460). Z denníka vyplýva, že bol vďačný za každú príležitosť strávenú s cudzincami. Toto pozorovanie beriem za vcelku pozoruhodné, keďže sa líši od spomínanej použitej teórie.

Zhang akceptoval dokonca aj isté prejavy rasizmu a bol ochotný odpustiť osobné prehrešky a predpokladať, že základom konfliktu medzi Číňanmi a obyvateľmi Západu je skôr nesprávna komunikácia a nepochopenie, ako zlomyselné motívy. Aj keď bol konfrontovaný s politicky motivovaným ohováraním, zostal vyrovnaný a dôstojný. Vo svojej najextrémnejšej podobe by to mohlo mať podobu tolerancie k očividným rasovým urážkam. Častým príkladom v diplomatových denníkoch bolo práve výsmech z jeho dlhého vrkoča. Európania ani Američania, podľa jeho rukopisu, nechápali, prečo muž nosí dlhé vlasy: „。 。 。 彼長鬚者固是男子，其無鬚者是婦人乎？。 。 。 “ (Zhong, 1981, s. 156). On to však nebral osobne a vysvetlenie videl v nedostatočnom vzdelaní cudzincov o čínskej kultúre. Na tomto príklade je možné vidieť, že

nepochopenie a nesnaha alebo neschopnosť pochopiť je vlastná obidvom stranám a inherentná akémukoľvek kontaktu s *Inakosťou*, nie je to len problém Západu a Európy. Na jednej strane on sám rozumel tomu, že západniari majú voči Číňanom predsudky, nie na základe zlomyseľnosti, ale jednoducho na základe odlišnosti kultúr a nevedomosti. Bol tak schopný akceptovať povýšenecké pohľady a výsmech, pretože si to vedel odôvodniť. Na druhej strane, on sám súdil a upozorňoval na zvyky, ktorým jednoducho na Západe nerozumel, no neinterpretoval to ako vlastné nedostatočné vzdelanie, ale skôr chcel poukázať na to, že Západ nie je tak moderný a fantastický ako bol reprezentovaný a týmto spôsobom exotizovaný Východom.

Samozrejme ani Zhang sa nevyhol vytváraniu určitých predsudkov voči cudzincom a aj on Východ so Západom porovnával. Zaujímavé je, že keď sa jeden Francúz Zhanga opýtal, prečo Číňania a niektorí z diplomatov používajú na označenie cudzincov slovo *guizi* 鬼子 (teda duch alebo diabol), čo je hanlivé označenie pre cudzincov, Zhang, podľa autorky Liu (2004), hoci dobre vedel, čo toto označenie znamená, na odľahčenie napätia medzi týmito dvomi cudzincami situáciu vyriešil vytvorením si vlastnej etymológie. Francúzovi vysvetlil, že *guizi* je v skutočnosti skomolená forma názvu stredoázijského štátu, ktorý obchodoval s Čínou v dynastii Han. Meno by sa malo vyslovovať *qiuci*, no neskoršie generácie si zle zapamätali jeho pôvodnú výslovnosť na základe jeho písanej podoby, ktorá vyzerala ako *guizi*. Francúza ubezpečil, že nejde o nič iné, než o nesprávne identifikovanie Angličanov ako Rusov alebo Japoncov ako Číňanov (Zhang, 1871, s. 210). Predpokladalo sa, že označenie *guizi* mohli prvýkrát použiť koncom osemnásteho storočia na anglických obchodníkov Kantončania, ktorým sa nepáčil ich zvyk pracovať do neskorého večera a prirovnávali ich k duchom (Liu, 2004, s. 127). Zhang pravdepodobne nevedel nič o pôvode slova, ale jeho používanie mu nemohlo byť neznáme. Keď čelil dôkazom čínskej nezdvorilosti voči cudzincom, takéto riešenie mu prišlo ako dobrý spôsob, ako si zachovať kladný vzťah medzi ním a cudzincami. Svojim spôsobom je tak možné konštatovať, že nepriateľské prejavy Číňanov voči týmto cudzincov takýmto spôsobom ospravedlňoval. Sám však v denníku poznamenal, že on toto označenie nepoužíval rád, a tak ho nahradil homofónnym významom „škorica“ (*guizhi*, 桂枝). Zasadením do kontextu jeho iných pokusov o zlepšenie kultúrneho konfliktu, Zhangova vykonštruovaná etymológia pre *guizi* mohla byť snahou zmeniť problémovú situáciu a negatívne okcidentálne vnímanie či pocity Číňanov voči Západu len na jazykové nedorozumenie.

Na druhej strane často som sa v denníkoch stretla s tým, ako Zhang kritizuje, ako obyvatelia Západu nazývajú jeho krajinu Čínou a nie Ríšou stredu (Zhongguo 中国). Hoci jeho slová mali kritický tón, nezameriaval sa na to, aby obviňoval Európanov za to, že nazvali jeho krajinu Čínou. Zdá sa oveľa pravdepodobnejšie, že Zhang zamýšľal, aby sa zmenšil xenofóbny obraz jeho krajanov. On Európu a celkovo Západ nevnímal v negatívnom svetle, avšak chcel, aby ani Západ nevnímal Čínu na základe stereotypov, ale ako im rovnú, mocnú, rozvíjajúcu sa krajinu bohatú na tradície.

4.3.2 Porovnávanie Číny a Západu

Tento čínsky vyslanec interpretoval poriadok a zákonnosť západných spoločností na základe systému, aký pozná zo svojej rodnej krajiny. Je to vcelku dôležitý moment, keďže popis cudzieho skrz vlastné a jemu známe kategórie (alebo aj cultural appropriation) sa v postkoloniálnej teórii vzťahuje na prijatie alebo použitie prvkov jednej kultúry členmi inej kultúry, často bez povolenia alebo pochopenia pôvodného kontextu. V postkoloniálnom kontexte je tento koncept obzvlášť významný, keď zahŕňa dominantnú kultúru (často kolonizátorov alebo ich potomkov), ktorá preberá prvky z marginalizovanej alebo kolonizovanej kultúry. Táto prax sa považuje za problematickú, pretože kultúrne privlastňovanie často odráža a udržiava existujúcu nerovnováhu moci medzi dominantnými a marginalizovanými kultúrami. Dominantná kultúra môže využívať kultúrne prvky marginalizovanej skupiny a profitovať z nich bez toho, aby čelila rovnakým historickým a sociálnym problémom, ktoré viedli k vzniku týchto prvkov (Hart, 2003, s. 149 – 152).

Zhang pohotovo prirovnal európske inštitúcie a vládcov k tým z troch dynastií. V anglickom vydaní denníka (1992, s. 202) bola táto pasáž preložená do angličtiny: „*Sharing pleasure with people and gathering their praises widely: A truly benevolent policy! Prisoners in London not only were kept safe, warm and well fed, but also engaged in paid work, the earnings from which they were entitled to collect half at the time of their release. There was no death penalty, and prisoners had one day off each week and had gardens where they could stroll in the evening: "From this I know that laws are not necessary and the cruelty of officials needs to be forbidden. This was exactly the custom of the Three Dynasties."*

Podľa jeho slov bol ohromený takou otvorenosťou, benevolentnou politikou a zjavným nedostatkom hierarchie. Väzni v Londýne boli nielen v bezpečí, v teple

a dobre živení, ale tiež vykonávali platenú prácu, z ktorej výplaty mali v tom čase nárok na polovicu. Trest smrti sa nevyužíval už tak ako v Číne a väzni mali každý týždeň jeden deň voľna, mali záhrady, kde sa mohli večer poprechádzať. Z toho usúdil, že prísne zákony nie sú potrebné a krutosť úradníkov treba zakázať. Je možné teda sledovať, že po roku 1868 si postupom času začal uvedomovať plynulejšiu hranicu medzi Čínou a Západom, v ktorej ľudia z rôznych kultúr zaujímali rovnaké spektrum túžob, impulzov a tradícií. Takéto poznatky sprostredkované očami čínskeho obyvateľa nám priamo poukazujú na rozdiely, ktoré si všimol medzi Západom a Ríšou stredu.

Povzbudený zahraničnou propagandou vykresľoval Spojené štáty v porovnaní s inými krajinami ako najosvietenejšiu západnú krajinu podľa konfuciánskej tradície a dokonca aj v rodinnom a osobnom živote boli podľa neho Američania tiež prekvapivo podobní Číne. Zhang mal totiž možnosť zostať bývať v jednej z miestnych rodín, aby znížil náklady na ubytovanie. Prebýval tak v jednoduchej rodine s nízkym príjmom, no rodina urobila všetko, čo bolo v ich silách, aby sa cítil ako doma. Mali medzi sebou priateľské vzťahy a často viedli dlhé rozhovory o čínskych a západných civilizáciách. Zhang chodieval na bohoslužby, vystúpenia, nácviky spievania hymny a miestne festivaly. Doma mu dávali hodiny svetovej histórie a geografie (Zhang, 1981, s. 161). Nenáročný spôsob života a láska k jednoduchosti rodiny stáli v jasnom kontraste s extravaganciou vyššej triedy, s ktorou sa misia bežne stýkala. Táto odlišnosť ho spočiatku miatla, ale čoskoro si uvedomil, že „Západ“ nie je monolitickou kultúrnou entitou. Na rozdiel od cudzincov, ktorých poznal v Číne, mnohí vo svojich domovských krajinách nepresadzovali neúnavne nové trendy, módu a vynálezy, ale prijali jednoduchosť tradičnej kultúry.

Zhang vo svojich spisoch rozdelil západniarov na dva typy: „...*there are two types of Westerners: the trendseekers who love the new and then the antique lovers, who admire the old. The trend seekers, once they see something new, they will do everything they can to get it. They will shift their attention constantly, from trains to steamboats, to clocks, to hot-air balloons, and they generally despise frugality. The antique lovers, on the other hand, want everything to follow the ways of their ancestors and are not willing to accommodate any change. But because this group was by far overpowered by the trend seekers, little vestige remained from the old times...*“ (Zhang, 1992, s. 161). Jedni mali byť hľadači trendov, ktorí milovali všetko nové, a teda pokrok spoločnosti. Svoju pozornosť, podľa neho, neustále presúvali z vlakov na parníky, na hodiny, na teplovzdušné balóny a vo všeobecnosti opovrhovali šetrnosťou. Na druhej strane boli

práve zástancovia tradícií, ktorí túžili po tom, aby všetko nasledovalo spôsoby ich predkov a neboli ochotní prispôbiť sa akejkolvek zmene. Túto skupinu ľudí prirovnával k obyvateľom Číny. Ale pretože túto skupinu ďaleko prevalcovali zástancovia pokroku, zo starých čias toho zostalo len málo na obdiv. Prirodzene sa Zhang prikláňal k tej druhej skupine, keďže práve tí mu pripomínali domov a ich zmýšľaniu dokázal jednoduchšie porozumieť. Na tomto opise od Zhanga môžeme vidieť, že ani v západnej spoločnosti neboli nové hodnoty prijaté bez pochybností, sarkazmu a odporu. Najväčším rozdielom v princípoch Západu a Východu v jeho očiach je skutočnosť, že zatiaľ čo Číňania milujú všetko staré a tradičné a snažia sa ignorovať moderné, západniari kladú dôraz na pokrok a všetko nové. aby prekonalí to staré. V týchto slovách však prevláda tón ambivalencie. Napriek jeho ľútosti nad tým, že sa spoločenské zvyky počas tejto doby po celom svete zhoršili, pokrok úplne nekritizoval a cudzincov sa snažil pochopiť. Zhang mal tak možnosť vidieť nekonečne plynulejšiu hranicu medzi Čínou a Západom, ktorá sa nevyznačovala trvalým časovým rozdielom, ale v ktorej ľudia z rôznych kultúr obsadili rovnaké spektrum túžob, impulzov a tradícií.

Vo viacerých situáciách tak môže čitateľ sledovať ako Zhang nemá inú možnosť než porovnávať rodnú vlasť so zahraničím: „。。。倫敦居民不足三百萬，日用浩繁，貧者一人每日亦必需七八錢銀始可度活。而每日有三四萬人，游手無事，不知可以得食。雖然，与中国相比，街無乞丐，野無強盜，跣足科頭者更無一人。。。“

“ (Zhang, 1981, s. 140 – 168). Jeho diplomatické zázemie a medzinárodné skúsenosti vyústili do nového spôsobu konceptualizácie seba samého a jeho krajiny. Ako člen diplomatických misií často pôsobil ako polooficiálny hovorca svojej krajiny. Rôzne otázky, ktoré dostával zamerané na kultúru, mali nevyhnutný účinok v tom, že ho povzbudili, aby prehodnotil Čínu vo svetle jej zrozumiteľnosti pre cudzincov a porovnateľnosti so zahraničím. Od začiatku svojej služby v zahraničí teda Zhang vnímal Čínu ako politickú a kultúrnu entitu paralelnú s ostatnými krajinami sveta. Po určitom čase na svojich cestách však pochopil a uznal, že v Ríši stredy je nutná modernizácia a poučenie sa z určitých technologických pokrokov Západu. O Číne nikdy nehovoril v kontexte medzinárodnej politiky. Akoby sa vonkajší a vnútorný svet nikdy nedotýkali. Napriek jeho úsiliu udržať tieto dva „svety“ od seba, aj v jeho denníkoch, ako som poukázala vyššie, sa objavujú záblesky čínsko-západného napätia.

4.3.3 Zmena autorovho pohľadu na Západ

Na začiatku svojich ciest považoval diplomat Európanov za vyspelých a moderných, no zároveň za voľnomyselných a nemravných. Súdil ich totiž na základe svojej konfuciánskej výchovy. Pýcha a vlastenectvo ho príležitostne dohnali k tomu, prehlásiť konfucianizmus za nadradený iným myšlienkovým prúdom, ale jediné čo mohol urobiť, bolo brániť sakralitu konfucianizmu ako Číňan, keďže nedokázal vyjadriť svoju nadradenosť ako univerzálny ideál. Počas čítania neskorších denníkov môžeme však pozorovať, že jeho názor a pohľad sa mení s časom stráveným v cudzine. Na začiatku svojich ciest kritizoval francúzske verejné domy: „。。。居民率皆貧苦。大半妓首喪面，終日男女喧嘩，孩童泣笑，較之凱歌路、馬達蘭等處，迥不相同矣。。。“ (Zhang, 1981, s. 437), no v ďalšom denníku poznamenal, že sa bude zdržiavať trestania nemravných spôsobov, pretože ich praktiky boli v súlade s ich zvykmi a mravmi. V tomto momente môže čitateľ pozorovať zmenu v myslení mladého diplomata, kedy sa rozhodol zdržať sa posudzovania sveta na základe konfuciánskych hodnôt a cudzinu hodnotil tak kladne, ako ju sám videl: „英國風俗醇厚，物產蕃庶尤可羨者，人知遜讓，心多慤誠。國中士庶往來，常少斗爭欺侮之事。異域客民族居其地者，從無受欺被詐，恆見親愛，絕少猜嫌。無論中土，外邦之風俗尚有如此者，吾見亦罕矣“ (Zhang, 1982, s. 36).

Avšak to sa týka len západného sveta, keďže otvorene kritizoval Číňanov, ktorí si ostrihali vlasy, obliekli si západný odev a prijali kresťanskú vieru. Tento pohľad môžeme interpretovať tak, že Zhang pochopil modernitu a technologickú nadradenosť Západu, z ktorej by sa mala Ríša strediu poučiť, no zároveň sa snažil za každú cenu odolávať westernizácii vo svojom osobnom živote a veril, že tradície Číny ako aj konfuciánske učenie by sa malo zachovať v súlade a harmónii s modernizáciu krajiny.

Stojí za to zdôrazniť, že pre Zhanga bolo veľkým „zločinom“, ktorý mohol čínsky mladý muž spáchať to, keď jeho konanie nebolo v súlade s rodinnou tradíciou. Ak bol ešte ochotný omilostiť mladíkovu novú vieru na základe toho, že už nebude považovaný za Číňana, nemohol by mu odpustiť, že odporoval praktikám svojho otca a starého otca. V tomto zmysle bola synovská poslušnosť (filial piety, 孝) oddelená od svojho pôvodného kontextu v konfucianizme a stala sa nadradeným kritériom. Prekročilo kultúrne hranice a bolo konečným determinantom toho, kto sa musí venovať konfucianizmu (Tian, 2011, s. 219). Zatiaľ čo vo všeobecnosti sa Zhang nevyjadroval,

keď videl praktiky, ktoré sú v rozpore s tými čínskymi, najprísnejšie kritizoval porušovanie tejto poslušnosti. V jednom extrémnom prípade, keď sa zoznámil s kondómami, obrátil svoju obvyklú otvorenosť voči západným inováciám a odsúdil to ako najhorší zločin a pre ľudí, ktorí tento vynález podporujú, je podľa jeho slov, aj smrť zhovievavá. Aj v tomto prípade vnímam to, že hoci sa vydal na diplomatické cesty za účelom potrebnej modernizácie vlastnej krajiny, jeho výchova mu jednoducho nedovolila akceptovať všetky nové západné vymoženosti a nové vynálezy, a cudziu kultúru hodnotil opäť na základe vlastných známych kategórií (cultural appropriation), bez nejakej väčšej snahy pochopenia. Moderné výdobytky ako je tento sa rozhodol neakceptovať bez väčšej snahy porozumenia, a to aj na úkor snáh o modernizáciu.

Podľa jeho myšlienok si Západ s Východom boli vo veľa veciach podobný. No ako tradicionalista bol zástancom toho, aby Číňania aj v zahraničí dodržiavali konfuciánske hodnoty a takto reprezentovali svoju krajinu. Jeho všeobecným predpokladom bolo, že rôzne krajiny majú rozdielne zvyky a kultúru (风俗 fengsu) a že Číňania by mali na základe svojho narodenia dodržiavať Konfuciovo učenie a držať sa čínskych zvykov. Zhang si nemyslel, že konfucianizmus je jediným skutočným učením na svete. Kvôli systému národného štátu si bol menej istý, že čínske spôsoby myslenia sú použiteľné pre každého. Z jeho pohľadu správny spôsob konania vždy vychádzal z tradícií a noriem danej krajiny. Avšak našli sa prípady, ako aj tento, kde na základe svojej výchovy nedokázal akceptovať nové či iné. Konfucianizmus nebol štandardom na posudzovanie sveta, ale musel ukázať, že dokáže odolať kritike Západu: "...*They said that even though Westerners do not dare to speak of Confucianism, many of their actions comply with its teaching because Confucius' words accorded with the words of the Lord*". (Zhang, 1870, s. 441). Aj tieto pozorovania sú veľmi zaujímavé, keďže, podľa môjho názoru, Zhang nevedomky odkazoval na konfucianizmus ako na náboženstvo Číňanov, čím pokračoval v rozširovaní nacionalistického diskurzu. Takouto reprezentáciou nešlo o to, čo konfuciánska cesta obnáša alebo ako sa prejavuje v modernom svete, ale akú národnosť si má osvojiť. Tento nový spôsob uvažovania o konfucianizme, ako súbor kultúrnych identifikácií pre Číňanov, vzrástol spontánne z jeho zámorských skúseností a stal sa bežným spôsobom prezentácie Číny Západu.

Keď však denníky vychádzali v Číne pre Tongwenguan, aby takýmto spôsobom vyučovali budúcich diplomatov o Západe a ich zvyklostiach, Číňania správanie diplomatov ako bol Zhang hodnotili vskutku negatívne, keďže kvôli západným tradíciám upustili od niektorých konfuciánskych cností. Nepáčilo sa im, ako Zhang

prirovnával Západ ku Ríši stredú a ani to, ako si dovoľil tvrdiť, že ich, aj jeho zvyklosti sú si veľmi podobné: "... *I had kept a daily record of things pertaining to government affairs, customs, and geography. Whether they were beneficial or not, I truthfully recorded without giving praise or blame, hoping that those who read it would use it as a reference. Because too many came to ask for it, I gave it to a press. I did not expect that after it was printed, people would say that I had no learning and no knowledge, and did not leave enough room for China's political maneuvers ... This is why envoys and travelers to foreign countries dare not write down their observations...*" (Zhang, 1889, s. 101).

Dával rady budúcim diplomatom, ako si pripraviť na čajové večierky všelijaké pestrofarebné róby, pretože západniarom sa to veľmi páčilo, alebo že klobúk by mali diplomati nosiť stále, dokonca aj v lete a v kombinácii s košeľou s pevnými goliermi, aby sa skryli v rade, pretože inak by sa ľudia chichotali a zhromažďovali sa v davoch, aby sa mohli na Číňana pozrieť: „店前之男女擁看華人者，老幼約以千計。及入畫鋪，眾皆先睹為快，沖入屋內幾無隙地，主人強阻乃止。買畢，欲出不能移步。主人會意，引明向後門走。眾知之，皆從鋪內穿出，闖者欲閉門而不可得。眾人擁出，追隨瞻顧，及將入店之時，男女圍擁又不得入。明乃持傘柄揮之，眾始退，蓋因以英語之再三不去故也。登樓俯視，男女老幼尚蟻聚樓下未去。。。" (Zhang, 1985, s. 108). Čo sa týka darčiekov, diplomati by si mali priniesť iba čínske maľby kvetov, pretože západní umelci boli zručnejší v oblasti krajinomaľby a maľby zvierat. Tiež zdôrazňoval dôležitosť prispôsobenia sa európskym predstavám o čistote a ušľachtilosti, varoval diplomatov pred kašľom alebo smrkaním bez prikrytia úst a nosa, pred fajčením bez použitia popolníka alebo nosenia špinavej spodnej bielizne. Zdôrazňoval tiež dôležitosť socializácie s miestnymi komunitami a dodržiavania cudzej etikety, najmä pri príležitostiach zmiešaného pohlavia. Bol úprimný o „neprijemnostiach“ alebo „trápnostiach“, ktoré vyplynuli z nedostatku formálnych vedomostí o čínskej histórii, klasike a práve. Napísal, že obyvatelia Západu sa radi podrobne pýtajú na čínske zákony, rituály, inštitúcie a históriu, a to všetko, podľa neho, s dobromyseľnou zvedavosťou (Ibid. s. 179). Hoci svoje slová starostlivo formuloval ako radu pre ostatných, niektorí z jeho čitateľov to mohli rozumieť ako seba referenciu, a tak boli znepokojení myšlienkou, že neznalí diplomati skresľujú Čínu cudzincom. Podľa mňa išlo skôr o snahu o akomodáciu v zahraničí. Zhang chcel takýmto spôsobom pomôcť diplomatom „zapadnúť“ do nového sveta. Poukazoval na množstvo rozličných

zvykov, ktoré mu boli celkom odpudivé, ako napríklad smrkanie nosa či kašľanie a nepriamo tak tieto zvyky negatívne súdil v porovnaní so správaním a morálnymi zvykmi v Ríši stredu. Jeho hlavným cieľom však bolo poukázať na odlišnosti medzi krajinami a takýmto spôsobom ich normalizovať, aby sa budúci diplomati pripravili na to, čo ich v zahraničí čaká a čomu sa nevyhnú.

Kvôli negatívnym západným stereotypom Číňanov sa jeho rady zameriavali na mnohé zvyky, ktoré považoval za populárne medzi čínskymi diplomatmi a jeho rukopisy vykazovali silné obavy z kladnej reprezentácie v súlade so západnými zvykmi (Tian, 2011, s. 302). Ako je možné vidieť, vo väčšine prípadov Zhang nemal v úmysle hodnotiť Západ negatívne, pri pozorovaní postupoval s určitým nadhľadom, ich myšlienky o Východe považoval skôr za zaujímavé než urážlivé. Považoval za veľmi dôležité zaznamenať si všetky takéto postrehy, práve s cieľom informovať budúcich veľvyslancov. Na základe kladnej reprezentácie Západu sa ich písanie však v očiach čínskych kritikov (priaznivcov dynastie) javilo ako morálne podozrivé, keďže čoraz väčší počet diplomatov prijímal západné pohľady na prezentáciu Číny, zatiaľ čo vo vyšších spoločenských vrstvách naďalej dominoval sinocentrický diskurz. Podľa nich si osvojili západné zvyky do takej miery, že sa kritikom zdalo, že im je pohodlnejšie nachádzať sa v zahraničí než v Číne, čo bolo neprípustné.

Tieto stretnutia, kedy Zhang chcel, aby sa dve kultúry od seba vzájomne poučili a pozitívne sa ovplyvňovali, by sa určitým spôsobom dali vnímať aj za podobu konceptu hybridity v postkoloniálnej teórii na základe medzikultúrnej výmeny, ktorú on vnímal kladne nie len na Západe, ale aj v Ríši stredu. Avšak, takéto použitie tohto výrazu môže byť problematické, pretože sa to môže interpretovať ako ignorovanie a odmietanie nerovnováhy a nespravodlivosti mocenských väzieb, na ktoré odkazuje. Zdôrazňovaním revolučných kultúrnych, jazykových a politických vplyvov na kolonizovaných aj kolonizátorov napodobňuje asimilačné stratégie „whitewashing“ alebo zakrýva kultúrne rozdiely. Kritika termínu uvedeného vyššie vychádza z vnímania, že teórie zdôrazňujúce hybriditu nevyhnutne minimalizujú opozičnosť a posilňujú pretrvávajúcu postkoloniálnu závislosť. V samotnom koncepte hybridity však nie je nič, čo by naznačovalo, že vzájomnosť zahŕňa myšlienku rovnocennej výmeny alebo vyvracia hierarchický charakter imperiálneho procesu (Bhabha, 1994, s. 38).

4.3.4 Negatívny obraz západných kolónií

Na druhej strane, čo bolo veľmi zaujímavé pozorovať, bol práve Zhangov pohľad na kolonizované oblasti Západom. Parníky prepravujúce diplomatov preplávali veľkými časťami južnej Ázie, severovýchodnej Afriky a Blízkeho východu a zastavili sa v mnohých koloniálnych základniach kvôli údržbe a doplneniu paliva. Putovanie po nezápade vytvorilo v Zhangovi pozitívny názor na to, ako obyvatelia Západu zmenili spôsob života domorodcov. Pozoroval ostrý kontrast medzi západnými a domácimi zariadeniami. V bývalom Saigone si všimol, že obytné domy domácich pozdĺž brehu boli nasiaknuté vodou a pomaly sa rozpadávali, zatiaľ čo si Francúzi postavili vcelku honosné domy niečo južnejšie. Bohatí domorodci žili v drevených domoch, no chudobní si mohli stavať tak akurát slumy iba z bambusu. Podľa jeho slov, všetci miestni ľudia boli nízki a drobní, ich tváre mali strnulý výraz, boli slabozrakí a ich hlasy boli chrapľavé. Podľa Zhanga žili v chudobe, pretože ľudia boli leniví a ľahostajní, nechávali svoje farmy neobrábané, nevedeli využívať pôdu a uspokojili sa so zárobkom len natoľko, aby sa mohli zohriať a nasýtiť: „。。。房皆竹作間架，葉代陶瓦，矮小鄙陋，遜于西貢多矣。人則面目肥大，扁鼻大骨，黑黃不一。男女老幼望之如鬼，駭然可畏。。。“ „。。。其國人有三等。一等西番回回人，因作商賈流于此，日用飲酒清潔；一等唐人，皆中國廣東及福建漳、泉州下海者，逃居于此，日用食物亦潔淨，皆投禮回回教門。一等土人，形貌醜黑，獠頭赤腳，崇信鬼教，佛書所謂鬼國即此地也。其人飲食穢惡，蛇蟻蟲蛆，食啖無忌。家畜之犬與人共食，夜則同寢，恬不為怪。。。“ (Zhang, 1981, 1985, s. 250 – 253).

Aj keď si vo vietnamskej kultúre všimol silný čínsky vplyv - domáci vedeli čítať čínske znaky a osvojili si mnohé čínske zvyky, Zhangovo zobrazenie Vietnamcov bolo jednoznačne nepriaznivé. Zhang si nerobil veľa z vietnamského prijatia čínskeho jazyka a kultúrnych foriem, namiesto toho pokarhal domorodcov za to, čo im v porovnaní so Západom chýbalo. Za etiku tvrdej práce a agresívneho využívania pôdy. Jeho pozornosť najviac pohltili črty zvykov, ktoré sa zdali „polobarbarské“ a ťažkosti miestneho obyvateľstva pripisoval nedostatočnej vzdelanosti a morálnemu zlyhaniu domorodcov. Kontrast medzi chudobou domorodcov a západnou nadradenosťou bol výraznejší v Singapore, kde sa misia stravovala v priestrannom francúzskom hoteli, zatiaľ čo domorodci si museli zarábať na živobytie praním bielizne pre západniarov. Po jeho prechádzke po černošskej komunite v New Yorku, ako aj po jeho stretnutí sa s indiánmi, skonštatoval Zhang presne to isté a domorodcov opísal ako necivilizovaných, žijúcich

vo „voľnej prírode“ v jaskyniach a slumoch: „蓋合衆國二百年來，已化阿美里加三十六邦，已化男女令爲奴僕，服與衆同，惟語音稍異，爲另種土語.....其未化諸邦，仍穴居于野，攫獸爲食，面圖五色，身著翎毛，別之爲西印度。。。" (Zhang, 1981, s. 320).

Tieto komentáre ešte netvorí súvislé posolstvo, ale môžeme pozorovať, že v jeho očiach sa odrážali záblesky odlišného svetového poriadku. Ostrý kontrast, ktorý Zhang vykreslil medzi Západom a nezápadom, ako sa ukázal vo Vietname, bol presne to, čo západniari najviac chceli, aby misie hlásili – nezdolnú energiu, ktorá umožnila veľmociam Západu rozšíriť svoj obchod na maximum po celom nezápadnom svete (Tian, 2011). V jeho denníkoch staval civilizovaných nás proti necivilizovaným tým druhým. Stará kultúrna demarkácia – Čína verzus barbari – sa prenášala na tú, ktorú vytvorila západná kolonizácia a Čína v Zhangových očiach jednoznačne patrila na rovnakú stranu ako Západ. Pri bližšom skúmaní pozorujem zaujímavú tendenciu, ktorá sa objavuje v týchto spisoch. Cestovatelia si medzi cudzími národmi vytvorili prísnu hierarchiu. Zatiaľ čo európske národy boli obdivované a oslavované, ľudia z Južnej Ázie a Afriky boli znevažovaní a démonizovaní: „其國人有三等。一等西番回回人，因作商賈流于此，日用飲酒清潔；一等唐人，皆中國廣東及福建漳、泉州下海者，逃居于此，日用食物亦潔淨，皆投禮回回教門。一等土人，形貌醜黑，獠頭赤腳，崇信鬼教，佛書所謂鬼國即此地也。其人飲食穢惡，蛇蟻蟲蛆，食啖無忌。家畜之犬與人共食，夜則同寢，恬不爲怪“ (Zhang, 1866, s. 11 – 12).

Sankcia uplatňovania „civilizačného vplyvu“ na ľudí, ktorí boli považovaní za menej vyspelých z hľadiska technológie, materiálneho bohatstva a sociálnej organizácie, priviedla čínskych cestovateľov nevedomky blízko k diskurzu kolonializmu. Kresťanstvo podľa nich nebolo potrebné pre už tak morálne nadradený národ (čím mal na mysli Čínu). Prax modlitieb k Bohu o požehnanie by sa mala aplikovať len na tých hlúpych, nevedomých a necivilizovaných ľudí žijúcich vo veľkej divočine alebo za brehmi oceánu, ako sú americkí červení indiáni a austrálski či malackí domorodci. Viera v Boha by pomohla vzbudiť v týchto ľuďoch pocit strachu. Nebolo to však aplikovateľné na ľudí ako bol Zhang a ďalších qingských diplomatov, teda na takých, ktorí už dávno poznali obrady a spravodlivosť.

Títo cestujúci po cudzích krajinách, akým bol aj Zhang, pociťujú obzvlášť naliehavú potrebu symbolického poriadku založeného na odlišnosti, vylúčení a segregácii, aby bolo možné zachovať jasnú definíciu vlastného ja. Pohľad Zhanga na

západné kolónie môžeme porovnať s pohľadom Západu. Západný orientalistický pohľad na západné kolónie odráža komplexnú súhrnu obdivu, ospravedlňovania a kritiky. Táto perspektíva, ktorá vyplynula z vlastných kultúrnych a intelektuálnych tradícií Západu formovala spôsob, akým západné spoločnosti vnímali svoje koloniálne podniky. Kombinovala exotizáciu kolonizovaných krajín so zmyslom pre morálnu a kultúrnu nadradenosť, čo ponúkalo odôvodnenie koloniálnej expanzie a zároveň vyvolávalo určitú vnútornú kritiku jej dôsledkov. Základom západného orientalistického pohľadu na kolónie bol obdiv k exotike a neznámemu. Západní umelci, spisovatelia a učitelia často romantizovali kolonizované regióny a zobrazovali ich ako krajiny záhad, dobrodružstiev a nevyužitého potenciálu. Tento romantizovaný pohľad Západu bol však spojený so silným pocitom kultúrnej a morálnej nadradenosti. Orientalistická perspektíva predpokladala, že západná civilizácia je vrcholom ľudského rozvoja, ktorý sa vyznačuje racionalitou, pokrokom a osvietenosťou. Na rozdiel od toho boli kolonizované regióny často zobrazované ako zaostalé, stagnujúce a potrebujúce západné vedenie. Táto dichotómia medzi „civilizovaným“ Západom a „necivilizovaným“ Východom poskytla silné ospravedlnenie pre koloniálnu expanziu. Objavil sa pojem „civilizačná misia“, čo naznačuje, že povinnosťou Západu je priniesť kolonizovaným národom pokrok, vzdelanie a modernosť. Tento paternalistický pohľad maskoval vykorisťovateľskú povahu kolonializmu tým, že ho považoval za benevolentný podnik. Západný orientalistický pohľad na kolónie bol formovaný aj geopolitickými a strategickými úvahami. Koloniálna expanzia nebola len o kultúrnych a morálnych imperatívoch, ale aj o zabezpečení ekonomických a vojenských výhod. Kolónie poskytovali základné zdroje, trhy pre vyrobený tovar a strategické vojenské základne, ktoré boli kľúčové pre udržanie a rozšírenie západnej globálnej dominancie (Kluge, 2019, s. 26 – 36).

Negatívny orientalistický pohľad na západné kolónie z pohľadu čínskych diplomatov a intelektuálov, a teda mnou rozoberaného autora Zhang Deyi počas dynastie Qing, odhaľuje komplexnú a mnohostrannú interpretáciu západného imperializmu. Tento pohľad sa vyznačuje zmesou obdivu k určitým aspektom západného pokroku a kritickým postojom k vykorisťovateľskej a utláčateľskej povahe koloniálnej vlády. Tieto perspektívy ponúkajú bohatý pohľad na to, ako Východ vnímal snahy Západu o expanziu a ich vplyv na kolonizované spoločnosti. Čínski diplomati vrátane Zhanga, ktorí pozorovali administratívny a technologický vývoj v západných kolóniách, často vyjadrovali pocit obdivu k efektívnosti a organizácii koloniálnej správy.

Zaznamenali vytvorenie byrokratických štruktúr, právnych systémov a verejných služieb, ktoré uľahčili efektívne riadenie a kontrolu. Rozvoj infraštruktúry, ako sú železnice, prístavy a telegrafné systémy, ešte viac zapôsobil na týchto diplomatov, pričom zdôraznil významný hospodársky rast a integráciu do globálnych obchodných sietí, ktoré tieto kolónie dosiahli. Schopnosť západných mocností riadiť a využívať miestne zdroje podčiarkla potenciál pre hospodársky rozvoj prostredníctvom zlepšeného obchodu a riadenia zdrojov, čo tento čínsky pozorovateľ považovali za pozoruhodné. Videl potrebu reforiem, ktoré by mohli posilniť Čínu, pričom sa poučil z pokroku pozorovaného v kolóniách. Negatívne opisy tamojších obyvateľov od Zhanga mali za úlohu poukázať na to, ako *iní* a „zaostalí“ títo obyvatelia boli, v porovnaní nielen od západniarov, ale najmä od samotných Číňanov. Takýmto spôsobom chcel vyzdvihnúť svoju krajinu aj tým, že poukázal na to, ako stále existujú krajiny, ktoré sú menej rozvinuté a potrebujú oveľa väčšiu pomoc od Západu než samotná Čína. Toto je priamy príklad, kde je možné porovnať jeho pohľad s orientalistickým pohľadom západniarov na Východ a považovať ho takmer za identický.

4.3.5 Rodová nerovnosť

V denníkoch púta pozornosť ešte jeden fenomén a ním je rodová nerovnosť, ktorý nebol spomínaný v jeho zápiskoch len raz, a preto by som mu rada venovala aspoň jednu podkapitolu, keďže aj tento diplomatov pohľad na Západ je dôležitý najmä skrz rozličnosť, ktorú v rámci tejto témy Zhang na Západe pociťoval.

V konfuciánskej ideológii bola rodová segregácia považovaná za jeden zo základných prvkov udržiavania morálnej úrovne jednotlivcov a spoločnosti ako celku. Keď sa v neskorej cisárskej Číne mužský člen literárnej elity stýkal so ženami, bolo to buď s príbuznými, alebo s prostitútkami. Mimo prostredia rodiny alebo nevestinca mal mužský elitný člen relatívne málo príležitostí stretnúť sa so ženami rovnakého sociálneho postavenia, ktoré neboli objektom sexuálneho záujmu (Tian, 2011, s. 94). To vytvorilo zaujímavé dôsledky pre rodové vzťahy v čínskej spoločnosti a vyvolalo to veľký údiv medzi čínskymi návštevníkmi Európy a Ameriky v devätnástom storočí. Diplomatove poznámky prezrádzajú jeho prekvapenie, keď pri spoločenských príležitostiach videl zmiešanú rodovú spoločnosť. Keďže jedným z primárnych účelov rodovej segregácie je zabrániť sexuálnej promiskuite, Zhang bol ohrozený skutočnosťou, že západné ženy vyššej triedy sa mohli voľne miešať s mužmi a predsa

dodržiať sexuálnu slušnosť: „縛腰如束筍，兩乳突胸前，股後系軟竹架，將後幅襯起高尺許，以為美觀。富家出遊必乘雙馬車，女子持日照纖，男則否“ (Zhang, 1870, s. 118).

Diplomat bol ohrozený mierou povoleného sexu a ďalších slobôd a ich mierou praktizovania bez sebaobmedzovania. Číňania boli vo svojom pohľade na rodové vzťahy jednoducho konzervatívnejší ako ich západní kolegovia. Štruktúra mužskej sily a túžby zostáva v zásade rovnaká vo všetkých patriarchálnych spoločnostiach, ale v rôznych kultúrach sa prejavuje rôznymi spôsobmi. Zmätok čínskych cestovateľov z devätnásteho storočia o pohlaví a sexualite na Západe nebol ničím iným ako projekciou ich vlastných túžob a obáv. Spoločnosť so zmiešaným pohlavím, ktorej boli svedkami v niektorých cudzích krajinách, vyniesla na povrch obavy z rodového zmätku a oslabenia. Zhang Deyi so svojimi obmedzenými skúsenosťami so západným spoločenským životom mal tendenciu čítať hlboké významy v ľahkomyselných žartoch a niekedy ho západná spoločenská etiketa dokonca priviedla k presvedčeniu, že ženy majú v západnej spoločnosti zásadne nadradené postavenie. V devätnástom storočí považoval slobodu pohybu západných žien za hrozivú, pretože narúšala jeho zmysel pre správny poriadok vecí. Okrem toho ho prekvapilo aj množstvo profesií, ktoré zastávali ženy v mestách. Dôraz Zhangovho opisu západných žien bol však kladený na pás, prsia, boky a chodidlá, čo mal byť obzvlášť sexuálny objekt pre čínskych mužov, a teda predstavuje obraz príliš sexualizovaného ženského tela, ktoré je okázalé a nevhodné - 招搖 (zhaoyao). O ženskom tele napísal aj básne, ktoré majú sarkastický podtón, čo je pre jeho denníky neobvyklé:

銀燭高烧萬盞明

重樓結彩百花新

怪他嬌小如花女

袒臂呈胸作上賓

Preklad tejto básne by mohol znieť asi takto: „Desaťtisíc strieborných svietnikov, všetky jasne žiaria, čerstvé kvety v poschodových budovách zdobené farebnými stuhami. Je také zvláštne, že ctenými hosťami sú tie štíhle ženy so siluetou pripomínajúcou kvet, s holými rukami a odhalenými prsiami“ (Zhang, 1870, s. 197).

每日先零三兩枚
朝朝暮暮按時來
豈徒教習英文語
別有師恩未易猜

„Za tri alebo dva šilingy denne, každé ráno a každý večer, vždy príde načas. Určite neučí len angličtinu. Je to iný typ učiteľky, ktorý nie je zložitý uhádnuť“ (Zhang, 1870, s. 200).

Popis pripomína erotizáciu západného aj nezápadného sveta v západnom koloniálnom diskurze. Hoci pozadie nie je úplne rovnaké, pozorovania čínskych cestovateľských správ z devätnásteho storočia v niektorých ohľadoch odrážajú pozorovania obyvateľov Západu, ktorí cestovali do kolonizovaných krajín. V spisoch Zhang Deyiho je napríklad Londýn predstavený ako erotizovaný priestor, kde prekvitá nekontrolovateľná a ohromujúca túžba: „露膝更無臣子禮；何妨裸體入王宮“ (Zhang, 2019, s. 251). Takáto erotizácia cudzích krajín sa neobmedzuje len na spisy o západných krajinách. Je tiež pozoruhodné, že výkriky o morálnom úpadku v cudzích krajinách sa takmer výlučne zameriavajú na ženské telo – od nevhodného oblečenia až po jeho verejnú prítomnosť – a na nebezpečenstvo nekontrolovanej ženskej sexualita:

„不穿褲子，兩便當“ (Zhang, 1870, s. 120). Erotizácia *Iného* sa neobmedzuje len na západný koloniálny diskurz. Príklady uvedené v tejto časti demonštrujú negatívnu erotizáciu prostredníctvom zdôrazňovania, zveličovania a dramatizácie sexuálnej skazenosti, ktorú vnímajú čínski cestovatelia v cudzích krajinách. Toto je temnejšia stránka neskorého qingského okcidentalizmu, ktorý typicky reprezentoval Západ obrazom temperamentnej, vzdelanej a nezávislej (i keď niekedy neposlušnej, neskromnej a panovačnej) ženy ako flexibilného znaku odlišnosti, ktorý by mohol znamenať morálnu degradáciu druhej spoločnosti. Hrozba, ktorú predstavuje ten *druhý*, je často spojovaná s pocitom neistoty, ktorý pociťuje mužské pohlavie v boji o moc s tým ženským. Tento pocit neistoty Zhanga pramenil z opakovane zaznamenaných prípadov pomýlenej sexuálnej identity, keďže si ho Západniari často plietli kvôli dlhým vlasom a oblečeniu za ženu, ako keby cítil nutkanie potvrdiť svoju mužnosť samotným aktom písania: „。。。出門有鄉愚男婦七八人，問德一齋曰：“此何國人也？”善曰：“中華人也。”又曰：“彼長鬚者固是男子，其無鬚者是婦人乎？”善笑曰：“皆男 人

也。”聞者咸笑。回時又有二三小兒，見彝等乃大聲呼曰：“快來看 中國婦人!”連聲跑過籬牆而去... 噫嘻!余本一雄奇男子，今遇不識者，竟欲雌之矣。忝此鬚眉，蒙以巾幘，誰實辨之? 迷離撲朔，聽此童言，詎非終身之讖語哉!。。。“(Zhang, 1871, s. 284). Obavy zo spoločnosti zmiešaného pohlavia a uvoľnenej morálky na Západe sa však po väčšine času prelínali len s kultúrnymi nedorozumeniami.

Pred spracovaním práce som si myslela, že na základe európskeho imperializmu a orientalistického správania sa západniarov v Číne bude Zhang Európu hodnotiť podobným kritickým spôsobom, s určitou zaujatosťou a možno aj na základe princípov okcidentalizmu. Môj predpoklad bol, že okrem toho, že si ju ešte pred cestou určitým spôsobom exotizoval vo svojej mysli tak, že ju počas svojich ciest odsúdi a západné kultúry či technologické vymoženosti jednoducho neakceptuje. Tiež som spočiatku predpokladala, že stret so západniarmi bude pre neho prevažne negatívna skúsenosť. Až na niektoré výnimky by som povedala, že, viac menej, opak je pravdou. Západ vykreslil v pomerne pozitívnom svetle, takmer presne tak, ako ho vykresľovali samí západniari. Pokrokový, bohatý a slobodný. To aj napriek tomu, že vedel, aký negatívny pohľad majú vo všeobecnosti Európania na Východ a samotnú Čínu. Takýto výsledok tejto analýzy je naozaj zaujímavý, keďže môžeme vidieť, že aj napriek nerovnomernému zaobchádzaniu západniarov s ázijskými národmi, ich nesprávnej vidine Východu a aj napriek ich známym predsudkom voči všetkému nezápadnému, sa Zhang nesnažil Európu a Západ všeobecne kritizovať a hľadať chyby, aby poukázal na to, aká nedokonalá západná pologuľa v skutočnosti je. Pochopil však dôvod, prečo bol do Európy vyslaný ako čínsky diplomat a snažil sa porozumieť novému, tomu *Inému* a rešpektovať pokrok, aby tieto všetky poznatky priniesol späť do svojej rodnej krajiny s cieľom, aby sa aj táto krajina mala možnosť rozvíjať a modernizovať. Tu ale treba brať do úvahy, že Zhang mal možnosť zažiť prevažne honosný život elity Západu a že nebol si úplne vedomý nízkej spoločenskej triedy. S vrstvou chudobných a nezamestnaných nemával takmer žiadny kontakt až na zopár výnimiek. V denníkoch výrazne chýbajú opisy chudobných štvrtí, svojim umeleckým opisom tak namaloval ružový obraz takmer dokonalej spoločnosti so zmyslom pre údiv a úžas. Európu videl takmer tak, ako ju všetci opisovali, a to ako krajinu blaženosti. Z analýzy denníkov je vidieť, že ako pre Zhanga, tak aj pre iných diplomatov bolo neľahké vnímať Západ ako spleť dobrého a zlého a vždy sa buď prikláňali k tomu, že Západ je ten lepší a pokrokový, alebo naopak, že je skazený a plný démonov. Na základe dlhoročnej

negatívnej reprezentácie Európy v Číne bolo pre čínskych cestovateľov z devätnásteho storočia výzvou ísť za túto binárnu schému a chápať Západ ako ľudské, nedokonalé miesto a nie ako priestor plný „nadprirodzeného“.

4.4 Porovnanie pohľadu qingských diplomatov

V poslednej podkapitole by som chcela upozorniť na to, že Zhang nereprezentoval všetkých čínskych diplomatov svojej doby. Jeho pohľad na Západ bol jedinečný a vo veľkom odlišný od pohľadov ostatných diplomatov. Príkladom opačného nazerania na Západ by mohli byť práve jeho kolegovia ako bol Guo Songtao 郭嵩焘 (1818 – 1891), ktorý bol čínsky diplomat a štátnik počas dynastie Qing. Bol jedným z prvých zahraničných vyslancov, ktorých vláda vyslala do zahraničia v dôsledku obnovy Tongzhi. Hoci odsudzoval ak sa krajina bránila cudziemu pokroku a vášnivo obhajoval otvorenie zahraničného obchodu, ako aj nadviazanie priateľských diplomatických vzťahov so západnými krajinami, a tiež kritizoval ľudovú nevraživosť voči západnému učeniu a navrhol zriadenie cudzojazyčných škôl, aj on podporoval xenofóbne myšlienky o domorodcoch a národoch západných kolónií, ktorých nazýval podobne ako Zhang – barbarmi „。。。計二十七國人，言語不同者十七國，而形狀服飾之詭異，亦人人殊。有頤而長者，有碩大無朋，稱重二百斤者；有鬚鬢交而髮蓬蓬者。衣裙多用各色花布，似菊部之扮演武劇，又如黃教之打鬼。惟泰西諸大國，則端正文秀者多，婦女亦姿容美麗，所服輕綃細縠，尤極工麗。。。“ (Guo, 1866, s. 100 – 101). Odmietal a opovrhoval kresťanstvo a západné vplyvy na tradície Číny, ako aj to, aby si muži aj ženy mali byť rovní. Chválil a podporoval západné technológie, najmä v kolóniách, no odmietal porozumeniu európskym tradíciám, ktoré sa snažili vštiepiť čínskemu obyvateľstvu. Západné tradície do určitej miery exotizoval a romantizoval a na druhej strane sa na západne koloniálne oblasti pozerol z negatívnej orientalistickej perspektívy.

Úplne iný uhol pohľadu zastával práve Zhigang 志剛, ktorý bol tajomníkom v Zongli Yamen. V roku 1868 sprevádzal odchádzajúceho amerického veľvyslanca Ansona Burlingama na turné po USA a niekoľkých európskych krajinách (Huangfu, 2011, s. 86). Jeho hlavným bodom kritiky bol rozdiel medzi kresťanstvom a konfuciánskym učením. Nepáčili sa mu myšlienky a idey kresťanského učenia a neprijal to, akým spôsobom šíрили svoje náboženstvo misionári v Číne. Zhigang pochádzal z miesta, kde sa otcovská autorita považovala za stavebný kameň

spoločenského poriadku a veril, že oddanosť Západu k Nebeskému Otcovi úplne nahradila ich náklonnosť k ich vlastným otcom. Na jednej strane odsudzoval orientalistické vyobrazenia Číny, bol často zasiahnutý aroganciou a etnocentrizmom obyvateľov Západu. Poznamenal, že mnohí obyvatelia Západu považovali svoju vlastnú kultúru za nadradenú a odmietali nezápadné kultúry, vrátane čínskej civilizácie, ktorú mnohí z nich odsudzovali. Tento postoj kultúrnej nadradenosti a nedostatok rešpektu k iným tradíciám a hodnotám boli pre Zhiganga spornými bodmi. Agresívna povaha západného imperializmu bola pre Zhiganga hlavným problémom. Napísal, že západné mocnosti často používali vojenskú silu a nátlak na dosiahnutie svojich cieľov, často na úkor slabších národov. Ópiové vojny a následné nerovné zmluvy boli jasnými príkladmi západnej agresie a vykorisťovania, ktoré hlboko zasiahli Čínu a ktoré on hlboko kritizoval. Na rozdiel od ostatných diplomatov odmietal to, ako sa západniari správali ku svojim kolóniám a mal problém porozumieť západným vedám a technológiám. Napriek tomu všetkému, zo štúdie od Huangfu vyplýva, že sa k západniarom správal vždy s rešpektom a svojským porozumením. Vďaka týmto poznatkom môžeme tvrdiť, že práve on bol jeden z diplomatov, ktorý na základe svojich vedomostí a samotných skúseností zo svojej rodenej vlasti prichádzal na Západ s veľkými predsudkami a pozeral naň skrz negatívny pohľad okcidentálneho prístupu.

Jeden z príkladov podobného nazerania na Západ je aj Binchun 斌椿, ktorý podľa štúdie autorky Tian (2012) inicioval koncepcnú cestu Západu v literárnom cestopise. Binchun, básnik a sudca, vykreslil Západ ako ríšu zázrakov, krásy, poriadku a cnosti. Tu je dôležité upriamiť pozornosť na to, že aj on, podobne ako Zhang, sa stýkal najmä s vyššou vrstvou a smotánkou, nie obyčajnými či chudobnými obyvateľmi. Vysvetlil, že zvyky cudzincov, aj keď sa na prvý pohľad môžu zdať zvláštne, sú pre čínskeho gentlemana ako on úplne rozumné (Tian, 2011, s. 302). Hoci rovnosť medzi ženami a mužmi a praktiky, ako podanie ruky žene, sa mu prv nie úplne pozdávali, no Čínu a západnú kultúru, rituály alebo rodové praktiky nijako zásadne nerozdeľoval. Z jeho denníka sa dozvedáme, že bolo v poriadku, že v Európe a na Západe robia veci inak a aj v Číne robia veci inak, no to neznamená, že sa tieto dva svety nemôžu prelínať a spolupracovať. V týchto európskych zvykoch bola, podľa neho určitá miera zdravého rozumu, čo bol ochotný uznať: „英國風俗醇厚，物產蕃庶。。。尤可羨者，人知遜讓，心多慇誠。國中士庶往來，常少斗爭欺侮之事。異域客民族居其地者，從無受欺被詐，恆見親愛，絕少猜嫌。無論中土，外邦之風俗尚有如此者，吾見亦

罕矣" (Binchun, 1866). Občas naznačil zmätok či ľútosť modernými zvykmi, ako napríklad, že muži a ženy sa navzájom nevyhýbajú a nie sú podozrievaní z neslušnosti. Binchun, podobne ako Zhang, pochopil úlohu misií a s otvorenou myslou vyšiel do neznámeho sveta so zámerom oboznámiť sa so všetkými politickými či technologickými vymoženosťami a pokrokmi, a to v prospech Číny.

Z týchto pozorovaní vyplýva, že zatiaľ čo qingskí diplomati uznávali technologický pokrok západných krajín, kritizovali aj vykorisťovateľskú a nespravodlivú povahu západného imperializmu. Ľutovali stratu suverenity a dôstojnosti v dôsledku nerovných zmlúv a extrateritoriálnych ústupkov, ktoré uvalili západné mocnosti a snažili sa spochybnit' dominanciu Západu prostredníctvom diplomatických rokovaní a spojenectiev. Zastávali ambivalentný postoj ku kresťanstvu, čo súviselo so západným imperializmom a misijnými aktivitami. Zatiaľ čo niektorí diplomati považovali kresťanstvo za potenciálny katalyzátor sociálnych reforiem a morálnej regenerácie v Číne, iní ho vnímali podozrievavo alebo nepriateľsky, pretože sa obávali jeho potenciálu podkopať tradičné čínske hodnoty a spoločenský poriadok. Tradicionalistické prvky v čínskej spoločnosti často vnímali západnú kultúru a zvyky podozrievavo a pohrdavo. Západniarov videli ako barbarov (často označovaných ako „yi“ 夷) ktorým chýbala kultivovanosť a morálna cnosť čínskej civilizácie. Tento pocit kultúrnej nadradenosti v kombinácii s xenofóbnymi postojmi prispel k odporu voči západným vplyvom a snahám o zachovanie tradičných čínskych hodnôt. Čínsku civilizáciu považovali za starodávnu a sofistikovanú, s bohatým kultúrnym dedičstvom, ktoré prevyšovalo to západné. Táto perspektíva niekedy viedla k určitej blahosklonnosti voči západným kultúrnym praktikám a zvykom.

Záver

Na základe mojej analýzy bolo dokázané, že aj na čínsku cestopisnú literatúru, a v tomto prípade na denníky, sa dá pozerat' cez určité aspekty postkoloniálnej teórie ako sledovanie toho, akým spôsobom porozumel skúmaný čínsky diplomat *Druhému*. V analýze je prezentované to, že Zhang sa *Inému* v Európe naozaj snažil porozumieť. Uznal vyspelosť Západu a schvaľoval praktiky kolonializmu, ako aj prvky vzájomnej hybridizácie kultúr. Je teda možné uznať, že voči Západu nebol vôbec zaujatý, a to aj napriek známym stereotypom voči Číňanom a exotizácii Východu, dokonca aj napriek negatívnym skúsenostiam, ktoré zažil so západniarmi na vlastnej koži. Tými boli prejavy rasizmu a určitého spoločenského útlaku, najmä keď si diplomata mýlili so ženou kvôli jeho dlhému vrkoču a šatám a pozerali sa na neho ako len na čosi exotické a iné. Typický orientalistický pohľad západniarov na Zhanga, ako Číňana, sme tak mohli pozorovať pri vzájomných stretnutiach, ktoré som v analýze opísala. Hoci diplomat voči takýmto prejavom v denníkoch vyjadril svoju ľútosť, ani to ho od západných spoločností neodradilo. Je evidentné, že orientalistickým obrazom tvorenými západniarmi sa Zhang naozaj snažil porozumieť a vo svojich zápiskoch si ich nadradenosť či ignoranciu odôvodňoval nie na základe neznášanlivosti voči neznámemu, ale jednoducho na ich nevedomosti.

Hoci Zhang nebol z krajiny kolonizátorov, aj on sa na svojich cestách po Západe cítil v niektorých prípadoch nadradene, najmä pri návšteve západných kolónií. Rozvíjajúce sa krajiny vykresľoval ako veľmi zaostalé a barbarské, nutné západnej pomoci, kde skrz teóriu orientalizmu možno tvrdiť, že jeho pohľad sa nelíšil od negatívneho pohľadu kolonizátorov. Táto reprezentácia *Druhého* hovorí o tom, ako ani čínskeho diplomata neminul istý vplyv imperializmu. Pri svojich cestách v západných krajinách sa na niektoré jemu neznáme európske tradície a praktiky pozeral cez vlastné kultúrne rámce. Interpretoval ich skrz konfuciánske učenie, čím niektoré z praktík odsúdil, pretože nezapadali do jemu známych noriem, kde tak svoju ríšu a svoje tradície staval do nadradeného postavenia. Na druhej strane odsúdil orientalistický pohľad Západu a kritiku čínskych tradícií, pričom poukázal na to, že sami Európania majú pre neho zvláštne a nepochopiteľné tradície a zvyky, ktoré sú vo svojej podstate blízke tým čínskym. V práci bolo možné sledovať určité prvky exotizácie nepoznaného najmä u obyvateľov Západu. Zhang sa rovnako zo svojej nevedomosti domnieval, že Európa je na základe svojich známych opisov krajina nadprirodzeného. Tieto exotizujúce prvky

možno porovnať s tými, ktoré utvárali západniari pri ich cestách na Východe kvôli vlastnej nevedomosti alebo ignorancii. Tu sa však Zhangov pohľad líši, keďže vďaka denníkom som zistila, že jeho pohľad sa časom mení a hoci v mnohých situáciách vidí Európu cez „ružové okuliare“, nie je možné tvrdiť, žeby bol voči skúmaniu západných kultúr ignorantný. V jeho textoch som dokázala aj prítomnú určitú erotizáciu Európaniek a opovrhovanie ich voľnosti, keďže tieto praktiky opäť nesúladili s jeho konfuciánskou výchovou. Nepáčili sa mu určité metódy antikoncepcie, a tak dokázal, že hoci do Európy prišiel s otvorenou myslou, nebol ochotný akceptovať a priniesť späť do Číny všetok pokrok a jeho vymoženosti. Ani on sa logicky nevyhol okcidentálnemu prístupu, keďže je veľmi jednoduché z vlastného strachu či nevedomostí interpretovať *Iné* ako to zlé a nesprávne. Čo sa však tohto prístupu týka, ako som uviedla vo svojej poslednej podkapitole, jeho okcidentálny pohľad nie je možné porovnávať s podobným pohľadom iných qingských diplomatov, keďže samotný Zhang bol voči Západu veľmi otvorený. V denníkoch prezentoval, že tradičná spoločnosť s tou modernou a ich hodnoty by sa mali navzájom rešpektovať a dopĺňať rovnakým tempom, nie ísť proti sebe.

Ako bolo na základe použitej literatúry dokázané, čitateľ môže pozorovať, že čínsky diplomat sa díval na Západ zmesou rôznych pohľadov a vytváral tak rôzne obrazy, ktoré boli následne prezentované Ríši strediu. Tento konkrétny pohľad diplomata rozoberaný v práci ukazuje, že je veľa faktorov, ktoré ovplyvňujú vnímanie Západu jedného konkrétneho človeka. Na jednej strane mal Zhang na pamäti negatívny obraz západniarov a to, ako sa prezentovali v Číne a v politickej sfére, no na druhej strane sa tento konkrétny diplomat vydal na cestu s otvorenou myslou a chuťou porozumieť *Inému* aj napriek vlastným predsudkom a obavám. Samozrejme, ani on sa nevyhol xenofóbnym myšlienkam, súdeniu *Druhého* a nepoznaného, no určite sa nedá tvrdiť, že pohľad tohto Číňana by sme vo všetkých aspektoch mohli prirovnávať k negatívnym pohľadom západniarov na Čínu. On práve naopak, ako už bolo povedané, Západ vnímal ako pokrokový a vyspelý, z ktorého sa musí Čína poučiť, a dokonca uznal istú zaostalosť vlastnej krajiny. Západ vo svojich zápiskoch prezentoval, podľa neho, v tom najlepšom svetle a dokonca sa tam rád vracal. Hoci je dôležité opäť pripomenúť, že sám Zhang sa stretával najmä s vyššou spoločenskou vrstvou západných krajín, a tak nevnímal všetky ich negatívne aspekty. Napriek jeho túžobnej a idealistickej povahe je z denníkov zrozumiteľné, že ignoruje realitu imperializmu. V 80. rokoch 19. storočia čelil kritike za to, že pri zobrazovaní Európy nenechal

dostatok priestoru vyjadreniam o politických manévroch Číny. Zhangov nedostatok klasického vzdelania a politického prehľadu mu tak umožnili zamerať sa na kúsky Západu, na ktorých mu osobne záležalo. Počas jeho dlhej diplomatickej kariéry zostal výrazný jeho empatický pohľad. Tieto žurnály prezentovali množstvo myšlienok a skúseností, ktoré vyjadrovali to, že Západ je komplexná entita, ktorá odoláva redukcií na jediný koherentný obraz. Vplyv Zhanga presahoval rámec diplomacie a ako autor rozsiahlych zámorských príbehov ponúkol uzavretej čínskej spoločnosti zriedkavý pohľad na vonkajší svet.

Na druhej strane však určite nemožno tvrdiť, žeby sa jednalo o všeobecný pohľad čínskych diplomatov na Západ v druhej polovici 19. storočia a začiatku 20. storočia. Ak by som skúmala pohľad iného qínského diplomata, výskum by mohol dopadnúť úplne inak. Mnohí z čínskych cestovateľov sa oddali svojej nenávisti k Západu a svojmu negatívnemu okcidentálnemu prístupu, ktorý pramenil z už spomínaných historických udalostí odohrávajúcich sa v Číne, či z osobných skúseností s cudzincami na základe ich stereotypizácie Číňanov. Ako aj mnohí cudzinci v Číne, ani niektorí z čínskych veľvyslancov sa nesnažili Západ pochopiť. Zhangov vlastný pohľad a obrazy ním utvorené v denníkoch nám dokazujú to, že je na každom človeku ako sa postaví k spoznávaniu nového, cudzieho a neznámeho. Aj napriek tomu, že je niečo cudzie a iné, neznamená to hneď, že to musí byť zlé či zaostalé a nebezpečné. Celkovo na základe vybraných denníkov a textov možno teda zhodnotiť, že qíngskí diplomati ako bol Zhang Deyi, vnímali Západ zmesou obdivu, kritiky a pragmatizmu, pričom uznávali potrebu poučiť sa z úspechov Západu a zároveň sa snažili presadiť čínsku suverenitu a modernizovať jej inštitúcie tvárou v tvár západnému imperializmu. Ich úsilie spojiť sa so Západom a zvládnuť výzvy medzinárodnej diplomacie zohrali kľúčovú úlohu pri formovaní trajektórie Číny počas tohto transformačného obdobia.

Po preskúmaní diplomatových denníkov ich hodnotím ako veľmi historicky prínosné a dosiaľ nedostatočne prebádané. Ako jeden z ďalších prínosov práce vidím to, že by mohla nabádať iných študentov alebo akademikov na podrobnejšie skúmanie rôznych historických výjavov, ktoré mal Zhang možnosť na vlastnej koži zažiť a opísať. Či už by sa zaoberali vyobrazením Západu a konkrétnych praktík a tradícií, ktoré sa mu zdali veľmi zaujímavé alebo vcelku nečakaným objavom prežitia Parížskej komúny a návštevy egyptských pyramíd, ktorým sa v tejto práci už nebol priestor venovať. Tieto denníky stále ponúkajú množstvo historického materiálu na dodatočné skúmanie iných tém ako jeho vnímanie Západu, a tak pôsobia ako veľmi hodnotné dáta nielen pre

sinológov na nazretie do minulosti a na pochopenie nám stále vcelku neznámeho pohľadu z druhej strany, teda pohľadu Číňana z neskorej dynastie Qing, na Západ v búrlivom období pokroku a premeny. Táto práca predstavuje príspevok do tejto nie úplne prebádanej témy, vďaka čomu ju robí prínosnou, keďže väčšina prác sa doteraz zameriavala na skúmanie pohľadu západniarov na Ríšu stredú. Stále neexistuje dostatočné množstvo prác bádajúcich opačný pohľad. Týmto spôsobom som sa snažila čitateľom vysvetliť a priblížiť na základe použitej metodológie, akým spôsobom mohol konkrétny Číňan v konkrétnom historickom období nazerať na Západ, a najmä na nás Európanov, a tak vytvoriť konkrétny obraz Európy, ktorý bol v danom období pre Čínu veľmi dôležitý.

Resumé

The main aim of this master's thesis is, based on the methodology used, to summarize, explain, and analyze the image of the West and mainly Europe in the diaries of the Chinese Qing dynasty diplomat Zhang Deyi and to point out how one of the Chinese diplomats could actually perceive the West, its people, and cultural differences in the second half of the nineteenth century and at the start of the twentieth century. In this work, I have focused on the process of creating images of Europe, the Western environment, its culture, and its inhabitants using Zhang Deyi's descriptions, and in this way, I was also able to approach what was happening in the West and in West colonies during times of massive change and modernization. Using methods of postcolonial theory and Orientalism, I focused on the description of the themes that prevailed in his works and created his specific image of the West. In order to understand why and how he perceived Europe and Europeans the way he perceived them, in the first chapter, I also described the historical background of mutual Chinese and European encounters and their perceptions, as well as the political and social situation happening in China based on the arrival of Western colonizers, which is considered necessary to understand Zhang Deyi's images. In the second and third chapters, in order to analyze diplomat's diaries correctly, it was very important for me to describe in detail the theory of travel literature as well as the methods of postcolonial theory used in these texts.

Zoznam použitej literatúry

Primárne pramene:

ZHANG, Deyi. *Diary of a Chinese Diplomat*. Beijing: Chinese Literature Press, 1992. ISBN 0835120821.

ZHANG, Deyi. *Notes on Following the Mission to France: 随便法国记*. Hunan Publishing House, 1982. ISBN 11109199.

ZHANG, Deyi. *Records of Sea Travels: 航海述奇*. Hunan Publishing House, 1981. ISBN 11109165.

ZHANG, Deyi. *Sixth Diary Of Zhang Deyi: 六述奇*. Anhui University, 2016.

Sekundárna literatúra:

AMIN, Samir. *Eurocentrism: modernity, religion, and democracy : a critique of Eurocentrism and culturalism*. New York: Monthly Review Press, 2009, 240 s.

ANJUM, Faraz. Travel writing, History And Colonialism: An Analytical Study. *Journal of the Research Society of Pakista*. 2014, s. 192 – 204.

ANDERSON, Warwick a ADAMS. *Postcolonial Technoscience*. 2002, 2008.

BHABHA, Homi K. *The Location of Culture*. Routledge, 1994. ISBN 9780203820551.

BICKERS, Robert. *The Scramble for China: Foreign Devils in the Qing Empire, 1832 – 1914*. Allen Lane, 2011. ISBN 0713997494.

BIGGERSTAFF, Knight. The First Chinese Mission of Investigation Sent to Europe. *Pacific Historical Review*. 6/4, 1937, s. 307 – 320.

BINCHUN. *Chengcha biji 乘槎笔记*. Jingdu liulichang eryou tang, 1866.

BOEHMER, Elleke. *Colonial and Postcolonial Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1995, 364 s.

BRIDGES, Roy. Exploration and Travel outside Europe (1720 – 1914). In: *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, s. 53 – 69.

BURUMA, Ian a MARGALIT, Avishai. *Occidentalism: The West in the Eyes of Its Enemies*. 2004. ISBN 978-0143034872.

CAMPBELL, Marie Baine. Travel writing and its theory. In: *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, s. 261 – 278.

Cihai. *Sea of Words*, Shanghai: Shanghai cishu chubanshe. 1979.

- CLARK, Stephen. *Travel Writing and Empire: Postcolonial Theory in Transit*. Zed Books, 1999. ISBN 978-1856496285.
- GENG, Ming. *Zhang Deyi sixiang yanjiu: 张德彝思想研究*. Anhui University press, 2011.
- GUO, Tingyi. *Guo Songtao xiansheng nianpu 郭嵩燾先生年譜*. Taipei: Zhongyang yanjiuyuan jindaishi yanjiusuo, 1866.
- HACKER, Arthur. *China Illustrated: Western Views of the Middle Kingdom*. Boston: Tuttle Publishing, 2004, s. 19 – 33.
- HARELL, Paula 1992: *Sowing the seeds of change: Chinese students, Japanese teachers, 1895 – 1905*, Stanford.
- HARGETT, James. Chinese Travel Writing. In: *The Routledge Companion to Travel Writing*. Routledge, 2015, s. 110 – 124. ISBN 9780203366127.
- HART, Jonathan. Cultural Appropriation: Colonialism and Postcolonialism. In: HART, Jonathan. *Columbus, Shakespeare, and the Interpretation of the New World*. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 149 – 152. ISBN 978-1-349-38827-1.
- HUANGFU, Jenny. *Qing Travelers to the Far West, Diplomacy and the Information Order in Late Imperial China*. Skidmore College, New York: Cambridge University Press, 2018.
- HUANG, ZhengZheng. *Internalizing the West : Qing envoys and ministers in Europe, 1866 – 1893*. Dissertation. San Diego: University of California, 2012.
- HULME, Peter a YOUNGS, Tim. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002. ISBN 9780511999505.
- CHEN, Liangqian. *Zhang Deyi yu wan qing waijiao gaige: 张德彝与晚清外交改革*. Anhui University Press, 2018.
- KERR Douglas, KUEHN Julia (ed.) *A Century of Travels in China. Critical Essays on Travel Writing from the 1840s to the 1940s*. Hongkong University Press, 2007, 256 s.
- KLUGE, René. Orientalism and Current Chinese Studies. *Mapping China Journal*. 2019, č. 3, s. 26 – 39.
- KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Křesťanská misie v 16.-18. století*. Brno: L. Marek, 2001, 280 s. ISBN 808626324X.
- KUEHN, Julia, and Paul Smethurst, eds. *New Directions in Travel Writing Studies*. New York: Palgrave Macmillan, 2015. 325 s. ISBN 978 1 137 45757.

- LAU, J. J. Reading the Transpacific Journey as Borderspace: the Critical Accounts of Zhang Deyi and Fu Yunlong (1868–1888). *Asian Review of World Histories*. 2020, roč. 8, č. 2, s. 175 – 200.
- LINDSAY, Claire. *Keywords for Travel Writing Studies: A Critical Glossary*. Anthem Press, 2019.
- LI, Ning. *Yiyuan keqiu jiazhi - cong zai shu qi kan Zhāng Deyi dui xifang tiyu de jieshao: 意愿渴求价值—从《再述奇》看张德彝对西方体育的介绍*. Peking University, 1988.
- LIŠČÁK, Vladimír. *Mezi toleranci a intoleranci: první dvě století novověkých katolických misí v Číně*. Praha: Academia, 2017, 479 s. Orient, sv. 30. ISBN 978-80-200-2680-4.
- MASINI, Federico 2001: Different Chinese Perceptions of Italy from late Ming to late Qing, in: Neder/ Roetz/ Schilling (ed.) 2001: China in seinen biographischen Dimensionen. Gedenkschrift für Helmut Martin, Wiesbaden, p. 567 – 577.
- METIN, Abdullah. Occidentalism: An Eastern Reply to Orientalism. 2020, č. 93, s. 181 – 202.
- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004, s. 75. ISBN 80-7185-669-X.
- MOROZ, Grzegorz. *Travel Writing Studies*. 2019.
- PLESNÁ, Hana. *Současné vývojové tendence žánru cestopis*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 2013.
- PRATT, Mary Louise. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. Routledge, 1992.
- SAID, Edward W. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Preložila Petra NAGYOVÁ. Praha: Paseka, 2008, 459 s. ISBN 9788071859215.
- SAWANT, Shrikant B. Postcolonial Theory: Meaning and Significance. 2012, s. 120 – 201. ISSN 978-81-920120-0-1.
- SLOBODNÍK, Martin, ed. *Našinec v Oriente: cestovatelia zo Slovenska a Čiech v Ázii a Afrike (19. stor. - I. pol. 20. stor.)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 312, ISBN 978-80-223-2643-8.
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty. *Can the Subaltern Speak?* Die Philosophin, Columbia University Press, 1988.
- STAIGER, Brunhild. *Timeline of Chinese-European Cultural Relations*, Bertelsmann Foundation, Hamburg: Institute of Asian Affairs. 2004.

- STRASSBERG, Richard E. *Inscribed Landscapes: Travel Writing from Imperial China*. University of Calif. Press, 1994. ISBN 9780520078468.
- SUND, Judy. *Exotic : a fetish for the foreign*. London: Phaidon Press Limited, 2019. ISBN 9780714876375.
- TENG, E.J. *Taiwan's Imagined Geographies: Chinese Colonial Travel Writing and Pictures*. Cambridge, Harvard University Press. 2004.
- THOMPSON, Carl. *The routledge companion to travel writing*. Routledge, 2015. ISBN 9780367365295.
- THOMPSON, Carl. *Travel Writing: The New Critical Idiom*. New York: Routledge, 2011, 240. s. ISBN 9780415444651.
- TIAN, Xiaofei. Chinese Travel Writing. 2018, s. 175 – 190.
- TINGNI. *The cultural experiences of Chinese students who studied in the United States during the 1930ies and 1940ies*, New York. 2002.
- VON RACKNITZ, Ines. Asian Perceptions of Europe. *NFG Working Paper Series*. 2013, č. 8. ISSN 2194-1858.
- VUKOVICH, Daniel F. *China and Orientalism*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-59220-8.
- WANG, Xi. *Zhang Deyi fu ou suo jian de xiyang qiwu: 张德彝赴欧所见的西洋器物*. Anhui University, 2007.
- WIBOWO, Agustinus. The future of travel writing: Interactivity, personal branding and power. 2015, č. 77. ISSN 104009.
- WRIGHT, Mary. *The last stand of Chinese conservatism: The Tung-Chih restoration, 1862 – 1874*, Stanford. 1957.
- YU, Guangzhong. The Sensuous Art of the Chinese Landscape Journal. *Renditions*. 1983, s. 19 – 40.
- ZHANG, Pinggong. Orientalism Revisited in the Chinese Context. *Linguistics and Literature Studies*. 2019, roč. 7, č. 6, s. 250 – 257.
- ZHANG, Xiaomin a CHUNFENG, Xu. The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective. *The Chinese Journal of International Politics*. 2007, roč. 1, s. 405 – 445.
- ZHAO, Jinmin. *Guanyu Zhang Zeyi qi shu qi shougao: 关于张德彝《七述奇》手稿*. Peking University, 1985.